

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BÖLÜMÜ
İSLAM TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. PEYGAMBER'İN
KÖLE VE CARİYELERİ

ZÜLEYHA KARAKUŞ

2501140378

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ

İSTANBUL-2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ZÜLEYHA KARAKUŞ Numarası : 2501140378
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Danışmanı : PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ
Tez Savunma Tarihi : 17.01.2020 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "HZ.PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ		Kabul
2- PROF. DR. NURETTİN GEMİCİ		KABUL
3- DOÇ. DR. MAHMUT KELPETİN		Red

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. CASİM AVCI		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ HÜSEYİN SARIKAYA		

ÖZ

HZ. PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ

ZÜLEYHA KARAKUŞ

“Hz. Peygamber’in Köle ve Cariyeleri” adlı bu çalışmada öncelikle Hz. Peygamber’e (s.a.v.) nispet edilen köle ve cariyelerin gerçekte onun köle ve cariyeleri olup olmadığı hususu nübüvvet öncesi ve sonrası şeklinde kronolojik olarak incelenmiş ve mevcut kaynaklarla da bu husus daha detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız; giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Girişte; araştırmanın konusu, amacı, önemi, metodu ve kaynakları ele alınmıştır.

Birinci bölümde; “köle” ve “cariye” kavramları, bu kavramlarla ilgili diğer kavramlar incelenerek “cariye” kavramının anlam daralmasına veya genişlemesine uğrayıp uğramadığı tespit edilmeye çalışılmış; farklı toplumlarda (Yunan, Roma, Çin, Hint, Türkler), Yahudilikte kölelik ve Hristiyanlıkta kölelik hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci Bölümde, Hz. Peygamber’in gönderildiği coğrafya ve toplumda, kölelik ve cariyelik ile ilgili uygulamalarla beraber, Hz. Peygamber’in köle ve cariyelere karşı tutumu incelenerek esir edilen eşlerinden Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye validelerimizin statülerine değinilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise ona nispet edilen köleler ve cariyeler, nübüvvet öncesi ve sonrası kronolojik sırayla incelenerek biyografileri verilmiş ayrıca hür kişilerden hizmetini gören kişilere de yer verilmiştir.

Sonuç kısmında Hz. Peygamber’in esir ve cariye eşleri, hizmetinde bulunan köle ve cariyeler hakkında ulaşılan veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Köle, Cariye, Nübüvvet, Hz. Cüveyriye.

ABSTRACT
SLAVE MAN AND SLAVE WOMEN OF THE PROPHET
ZÜLEYHA KARAKUŞ

The subject of the study "The Slave Man and Slave Women of the Prophet" is whether the concept of "concubine" has changed or not. It was aimed to investigate chronologically before and after the prophethood whether the slaves and concubines whom the Prophet belonged in fact were his slaves and concubines, and to present them with the available resources. In the first part, concepts of "slave" and "concubine" and other concepts related to these concepts were examined and slavery was mentioned throughout history. In the second part, In the geography and society where the Prophet is sent, along with the practices related to slavery and concubinage, the relation of the Prophet to the concubines and slaves was studied. In the third part, the slaves and concubines that were assigned to him were analyzed by giving their biographical characteristics by taking pre- and post-prophethood. The statues of Cüveyriye and Safiyye are mentioned. As a result, concubinage and slavery were common in Arab society. It has been found that the Prophet had the slaves and the concubines in some way were in the process, and all of them were set free until his death. In addition, the other data about wives of the Prophet, the slaves in his service were transferred in the form of materials and an evaluation was made.

Keywords: Hz. Muhammad, slave, concubine, prophethood, Cüveyriye.

ÖNSÖZ

Kişinin hürriyetinden yoksun bırakılması şeklinde kısaca tabir edilen kölelik, Hz. Peygamber öncesindeki ve onun yaşadığı toplumda da sıkça görülmüştür. İslam'dan önceki dönemlerde köle ve cariyeler bir eşya gibi alınıp satılmış, her türlü işkence ve zulümlere maruz kalmış, yaşadıkları toplum tarafından da bir değer görmemişlerdir. Hz. Peygamber döneminde köleliğin kaldırılması hususunda birçok teşvik yapılsa da hala devam ettiği görülmüştür.

Durum böyle olunca da “kölelik ve cariyelik” konusu her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bu ilgi günümüzde de devam etmektedir. Nitekim günümüzde bu hususta olumlu olumsuz çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bazısında kölelik ile İslam özdeşleştirilmiş, İslam'ın köleliği savunduğu, sahiplendiği gibi haksız bir sonuca da varılmıştır. Keza Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda köle istihdam etme yerine kölelerin azat edilerek hürriyetlerine kavuşturuldukları görülmektedir. O, köle ve cariyelere şefkat ve merhametle yaklaşmış, onlara değer ve kıymet vererek, ashabına ve ümmetine onlara nasıl davranılması gerektiği konusunda en güzel şekilde örnek olmuş, vefat ettiğinde de miras olarak köle bırakmamıştır. Bu da konuyu daha da önemli kılmaktadır. Bizi bu hususta araştırma yapmaya yönelten durum bu olmuştur.

Tez sürecinde yardımını her zaman yanında gördüğüm Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Mahfuz Söylemez Hocama, tez komitesinden Sayın Prof. Dr. Nurettin Gemici Hocama ve Doç. Dr. Mahmut Kelpetin Hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca maddi ve manevi fedakârlıklarını esirgemeyen, ilmi hayatıma destek olan anneme ve babama şükranlarımı sunuyorum.

Züleyha Karakuş

İstanbul – 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Köle ve Cariye Kavramları.....	5
1.1.1. Köle	5
1.1.2. Abd	6
1.1.3. Cariye	7
1.1.4. Eme.....	8
1.1.5. Memlûk	8
1.1.6. Ümmü'l-Veled.....	8
1.1.7. Mevlâ.....	9
1.1.8. Hâdim	9
1.2. Farklı Toplumlarda Kölelik.....	10
1.3. Yahudilikte Kölelik	13
1.4. Hıristiyanlıkta Kölelik.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KÖLELİK

2.1. Nübüvvetten Önce Kölelik.....	18
2.2. Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyelere Karşı Tutumu	22
2.3. Hz. Peygamber'in Esir Eşleri	29
2.3.1. Cüveyriye binti Hâris (v. 56/676).....	29
2.3.2. Safiyye bt. Huyey (v. 50/670)	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜBÜVVETTEN ÖNCE VE SONRA HZ. PEYGAMBERE ATFEDİLEN KÖLE, CARİYE VE HİZMETÇİLER

3.1. Nübüvvetten Önce	36
3.1.1. Miras Yoluyla İntikal Edenler	36
3.1.1.1. Kadınlar	36
3.1.2. Satın Alınanlar	40
3.1.3. Hediye Edilenler	41
3.2. Nübüvvetten Sonra	45
3.2.1. Hediye Edilenler	45
3.2.1.1. Kadınlar	45
3.2.1.2. Erkekler	48
3.2.2. Savaş Esiri Olarak Alınanlar	53
3.2.2.1. Kadınlar	53
3.2.2.2. Erkekler	55
3.3. Nasıl İntikal Ettiği Hakkında Bilgi Bulunmayanlar	59
3.3.1. Kadınlar	59
3.3.2. Erkekler	64
3.4. Satın Alınanlar	70
3.4.1. Erkekler	70
3.5. Hürlerden Hizmetini Görenler	75
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	89

TABLÖLAR LİSTESİ

Kronolojik Açıdan Tarih Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri.....	98
Kronolojik Açıdan Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri	103

KISALTMALAR LİSTESİ

a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen makale
(a. s)	: Aleyhisselâm
Bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviri
DİA	: Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
h.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
neş.	: Neşriyat
r. a.	: Radiyallâhu Anh
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ty.	: Tarih Yok
thk.	: Tahkik Eden
vb.	: ve benzeri
yy.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınevi/Yayınları

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Hız. Peygamber (a.s)’ı ve mesajını anlamak için İslâm’ın doğduğu coğrafya, toplum ve sosyal yapıyı tanımak büyük bir önem arz etmektedir. Hız. Peygamber’in yaşadığı çağda bütün dünyada cari bir uygulama olan kölelik çok tartışılan konulardan biridir. Bu bağlamda şu sorular hatıra gelmektedir: “Hız. Peygamber’in kölelerle ilişkisi nasıldır? Hız. Peygamber’in köle ve cariyeleri olmuş mudur? Bu köle ve cariyeler kimlerdir?” Bu sorulara tez kapsamında cevaplar aranacaktır. Konuyla ilgili ilk dönem kaynakları siyer ve megâzî, tabakât, terâcim, genel tarih kitapları ve yine konuyla ilgili hadis rivayetleri incelenerek mesele ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezimizde amaç, Hız. Peygamber’in nübüvvet öncesi ve sonrası köle, cariye ve azatlıları olarak hizmetinde yer alanlar hakkında bilgi verilerek, Hız. Peygamber’in köle, cariye ve azatlılarıyla ilişkisinin ortaya konulmasıdır.

Bilindiği üzere kölelik, o dönemde dünyanın birçok toplumunda mevcut olduğu gibi Arap toplumunda da mevcuttur. Böyle bir ortamda doğup büyüyen ve risalet görevini yerine getiren Hız. Peygamber, doğumundan vefatına kadar kölelerle iç içe yaşamıştır. Bu nedenle hizmetinde bulunan köle kökenli şahsiyetlere değer verip onlara her zaman iyilik ve güzellikle muamele etmiş, bunlara karşı adeta bir sevgi ve muhabbet okyanusu olmuştur. Hız. Peygamber’in toplumun alt tabakasına mensup bu zevatlar ile ilişki ve tutumunun siyer, megâzî, tabakât, terâcim, neseb, genel tarih kitapları esas alınarak incelenmesi bir diğer amacımızdır.

Bu amaçla Hız. Peygamber’e nübüvvet öncesi ve sonrasında atfedilen köle ve cariyeler hakkında detaylı bilgi vererek, bunlar üzerinden Hız. Peygamber’in köle ve cariye algısının ne olduğunu, köle ve cariyelerin Hız. Peygamber’in hayatında nasıl yer tuttuğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Bu, Hız. Peygamber’in tebliğinin, siyasetinin, diplomasisinin ve sosyal hayatının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Böylece “Hız. Peygamber’e nispet edilen köle ve cariyeler, İslâmî ve

fikhî açıdan Hz. Peygamber'in gerçekten köle/cariyesi midir? Bütün bunlar tarihi olarak incelenmiş midir?" sorularına cevap aranacaktır.

B. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Konumuzla ilgili klasik ve modern kaynakları tespit ettik, uzun bir okuma sürecinden sonra elde ettiğimiz bilgilerin analizini yaparak, bu bilgileri elimizden geldiğince objektif, önyargısız ve bilimsel bir metodoloji ile ele alıp inceledik. Tezimizi bu doğrultuda yazmaya başladık.

Araştırmamızı yaparken konuyla ilgili klasik Arapça ve modern kitaplardan, Diyanet İslam Ansiklopedisinin ilgili maddelerinden, Hakemli Makalelerden, Ulusal ve Uluslararası Sempozyum Tebliğlerinden ve sözlüklerden yararlandık.

Hz. Peygamber'in köle ve cariyelerinin sayısı ve bunların kim oldukları hakkında gerek ilk kaynaklarda, gerek sonraki kaynaklarda birbirinden farklı rivayetlerin olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmada kaynaklardaki rivayet ve bilgilerin karşılaştırılmasına dayanan bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Müracaat edilen kaynak eserlerden bazıları şunlardır:

Siyer ve Megâzi kitaplarından İbn İshâk (v. 151/768), **es-Sîretü'n Nebeviyye'si**, Vâkıdî'nin (v. 207/822) **el-Megâzî**, İbn Hişâm'ın (v. 218/833), **Sîret-i İbn Hişâm**, Zehebî'nin (v. 748/1348), **Siyer Alâmi'n-Nübela'sı**, vb. eserleri taranmış. Özellikle Vâkıdî'nin eserinde savaşlar hakkında detaylı bilgiler bulunduğundan esir edilen köleleri tespit etmek kölelerin künyeleri ve biyografilerinin yazılmasında katkı sağlamıştır.

Genel tarih kitaplarından İbn Kuteybe'nin (v. 276/889) **el-Maârif**'i İbn Ebû Hayseme'nin (v. 279/892) **Tarihu'l Kebir**'i, Ya'kûbî'nin (v. 292/905) **Tarihu'l Ya'kûbî**, Taberî'nin (v. 310/922) **Tarih**'i, İbn Asâkir'in (v. 571/1176) **Tarihu Dımaşk** gibi eserlerin Hz. Peygamber'in azatlıları ile ilgili bölümlerinden istifade edilmiştir.

Sahabe biyografilerinin önemli ölçüde yer aldığı İbn Sad'ın (v. 230/844) **et-Tabakâtü'l-Kebîr**'i, Belâzûrî'nin (v. 279/892) **Ensâbü'l-Eşrâf**'ı, İbn Abdilber en-

Nemerî'nin (v. 463/1071) **el-İstiâb'ı**, İzzedin İbnü'l-Esir'in (v. 630/1233) **Üsdü'l-Gâbe'si**, İbn Hacer el-Askalânî'nin (v. 852/1449) **el-İsâbe'si** adlı eserlere sıklıkla başvurulmuş köle ve cariyelerin biyografilerinden çok faydalanılmıştır.

Müracat edilen diğer bir kaynak türünde hadis kitaplarıdır. Bu kaynaklardan özellikle Buhârî'nin (v. 256/870) **Sahih-i Buhârî'si**, Müslim'in (v. 261/875) **Sahihu'l Müslim'i** ve Ebû Davûd'un (v. 275/889) **Sünenu Ebû Davûd** adlı eserlerden köle azat etme, savaşlar ile ilgili bölümler Hz. Peygamber'in köle ve cariyeliğe bakış açısını anlamamız açısından istifade ettiğimiz kaynaklarımız arasında olmuştur. Ayrıca Halîl b. Ahmed'in (v. 175/791) **Kitabu'l Ayn** ve İbn Manzûr'un (v. 711/1311) **Lisânü'l-Arab** adlı eserler köle ve cariyelerle ilgili kavramları yazmamıza katkı sağlamıştır.

Genel kaynakların yanı sıra çalışmada araştırmalardan da istifade edilmeye çalışıldı. Ülkemizde ise kölelik ve cariyelikle ilgili tefsir, hadis, fıkıh, siyer alanlarında birçok çalışma yapılmıştır. Rüveyda Sağlam'ın "*Kur'an-ı Kerim'de Kölelik Konusu*"¹, Zeki Yaka'nın "*İslam'da Kölelik*"², Vahide Aktoprak'ın "*İslam Hukukunda Kadınların Köleliği ve Hakları*"³, Güldane Çağırın'ın "*Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Esirler*"⁴, Kübra Çambay'ın, "*Emevî ve Abbâsî İdaresinde Kölelik*"⁵ adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmaları mevcuttur.

Yine konumuzla ilgili olarak; Ali Hatalmış'ın "*İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik*"⁶, Mehmet Nadir Özdemir'in "*İslâm'ın İlk Döneminde Kölelik (Abbasilerin İlk Yüzyılı)*"⁷, Nihat Engin'in "*Osmanlı Devletinde Kölelik*"⁸, Fırat

¹ Rüveyda Sağlam, "*Kur'an'da Kölelik Konusu*", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2010.

² Zeki Yaka, "*İslam'da Kölelik*", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE., Konya 1995.

³ Vahide Aktoprak, "*İslam Hukukunda Kadınların Köleliği ve Hakları*", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE., Van 2007.

⁴ Güldane Çağırın, "*Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Esirler*", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE., Bursa 2019.

⁵ Kübra Çambay, "*Emevî ve Abbâsî İdaresinde Kölelik*", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi SBE., Elazığ 2018.

⁶ Ali Hatalmış, **İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik**, Araştırma Yay., Ankara 2012.

⁷ Mehmet Nadir Özdemir, **İslâm'ın İlk Döneminde Kölelik (Abbasilerin İlk Yüzyılı)**, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2006.

⁸ Nihat Engin, **Osmanlı Devletinde Kölelik**, İFAV Yay., İstanbul 1998.

Yaşa - Zübeyde Güneş Yağcı, “*Osmanlı Devletinde Kölelik, Ticaret, Esaret, Yaşam*”⁹, Feyza Betül Köse’nin “*Cariye*”¹⁰, Murat Sarıcık, “*Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında Osmanlı’da Kölelik, Câriyelik ve Harem*”¹¹, Zeki Duman, “*İslam’ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı*”¹², Mehmet Nadir Özdemir, “*İnsan Hakları Bağlamında Hz. Peygamber’in Köleliğe Yaklaşımı*”¹³, Ali Bakkal, “*Hz. Peygamber’in Kölelere verdiği Değer ve İslam’ın Köleliğe Bakışı*”¹⁴, Ömer “*Hz. Peygamber’in Hanımı Hz. Safiyye’nin Hayatı ve Kişiliği*”¹⁵, Hamza Aktan, “*Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur’anî Yaklaşım*”¹⁶, Gülnihal Bozkurt, “*Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik*”,¹⁷ İsmail Parlatır, “*Türk Sosyal Hayatında Kölelik*”¹⁸ adlı çalışmalarda mevcut olup konumuzla ilgili faydalandığımız diğer kaynaklar oldu.

⁹ Fırat Yaşa - Zübeyde Güneş Yağcı, **Osmanlı Devletinde Kölelik, Ticaret, Esaret, Yaşam**, Tezkire Yay., İstanbul 2017.

¹⁰ Feyza Betül Köse, **Cariye**, Endülüs Yay., İstanbul 2018.

¹¹ Murat Sarıcık, **Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında Osmanlı’da Kölelik, Câriyelik ve Harem**, Tuğra Ofset, Isparta 1999.

¹² Zeki Duman, “İslam’ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2011, Sayı: 12, ss. 1-54

¹³ Mehmet Nadir Özdemir, “İnsan Hakları Bağlamında Hz. Peygamber’in Köleliğe Yaklaşımı”, **Bilimname**, 2010/2, cilt: VIII, Sayı: 19, ss. 75-98

¹⁴ Ali Bakkal, “Hz. Peygamber’in Kölelere verdiği Değer ve İslam’ın Köleliğe Bakışı”, **Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, (I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan 2007)**, Şanlıurfa 2008, ss. 219-262.

¹⁵ Ömer Sabuncu , “Hz. Peygamber’in Hanımı Hz. Safiyye’nin Hayatı ve Kişiliği”, **İSTEM: İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, Sayı: 28, 2016, ss. 307-330.

¹⁶ Hamza Aktan, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur’anî Yaklaşım”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2001, Sayı: 16, ss. 59-79.

¹⁷ Gülnihal Bozkurt, “Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:38, Ankara 1981, ss. 65-103.

¹⁸ İsmail Parlatır, “Türk Sosyal Hayatında Kölelik”, **Belleten**, Sayı: 187, Ankara 1983, ss.805-829.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Köle ve Cariye Kavramları

1.1.1. Köle

“Köle” kelimesinin Kur’an-ı Kerim’de karşılığı “abd” ve “eme”dir. Bu iki kelimenin ne manalara geldiğine aşağıda değineceğiz. Vefat edene kadar kölelerle iç içe yaşayan Hz. Peygamber’in kölelerle ilişkisinden dolayı bu kelimeyi bir kavram olarak açıklayacağız.

Kâmus-ı Türkî’de köle kelimesi, “bende, gûlâm, abd ve azat olmuş kişi” manasında tarif edilmiştir.¹⁹ Bir başka kaynakta ise köle; “Savaşlarda esir edilen veya bir şekilde ele geçirilip satın alınan erkek” anlamına gelmektedir.²⁰ Bahsedilen bu tanımlamaların haricinde *Sosyal Bilimler Sözlüğü*’nde köle kavramı, “Mülkiyet nesnesi kabul edilen ve mülkiyete konu olan insan, yasa ve töreler kapsamında kendisine hiçbir bedel ödenmeyen fiziksel gücü ve kazancından faydalanan insan” demektir.²¹ Türk Dil Kurumu’na ait *Büyük Türkçe Sözlük*’te ise köse, “hür olamayan, başka birisinin bağılı olan, esir” olarak tanımlanmıştır.²²

Köle, hür olmayan bir toplum tabakasından gelen, satılıp alınabilen, ekonomik bir kazanç olarak görülen sahibine bağımlı olan kişidir. Başka bir ifade ile köle; “keyfi, totaliter, müstebit bir güce veya şahsa boyun eğen erkek” şeklinde tanımlanmıştır.

¹⁹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, İkdâm Matbası, 1317, s. 1213.

²⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, MEB Yay., 1993, s. 300.

²¹ Ömer Demir - Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Yay., 1993, s. 220.

²² Ali Hatalmış, *İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik*, Ankara, Araştırma Yay., 2012, s.10.

Boyun eğen kişi kadın ise, ona da “cariye” denilmektedir. Ayrıcabu kelimeler Kur'an'da“abd” ve “eme” şeklinde zikredilmiştir.²³

Köle için bu kelimedden başka “kul”, “bende”, “halayık”, “esir” ve “kadın köle” anlamında “câriye”, “odalık” kelimeleri de kullanılmıştır.²⁴ Farsça’da erkek köleyi ifade etmek için bende, ğulâm, kadın köleyi ifade etmek içinde “kenîz” kelimeleri, Arapça’da ise erkekler için “abd”, “rakik”, “memlûk”, “kinn”, “ġulâm”, “rakabe”, “vasîf”, “milkü’l-yemîn” ve kadın köleler için de “memlûke”, “vasîfe”, “câriye”, “eme” ve “gurre” kelimeleri kastedilmiştir. Belirli dönemlerde beyaz köleleri ifade etmek için“memlûk” kelimesinin; zenci köleler içinde “abdin” kelimesinin kullanıldığına rastlamaktayız. Endülüs’te ise siyah köleleri ifade etmek üzere “hâdim” kelimesi tercih edilmiştir.²⁵

Erkek hizmetçi-köle için de şu kelimeler kullanılmaktadır. Esîr, ferrâş, kın ve nedim gibi. Savaşlarda esir alınan tüm kadın ve çocuklar için “seby” kelimesi kullanılmaktadır. Köle ticareti ile uğraşanlara “nehhâs” denilmiştir. Köle azat etme işlemi için ise “ıtk” kelimesi kullanılmıştır.²⁶

1.1.2. Abd

Bu kelime sözlükte, hür ve köle olsun tüm insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Abd kelimesinin çoğulu “îbad” ve “abîd”dir. Abd kelimesi “kul”, “ubudiyet” ve “kulluk etmek” anlamlarına da gelmektedir. Ayrıca abd kelimesi sahibine hizmet eden kişiyi (köle) ifade etmek için kullanılmıştır. “Allah’a itaat etmek”, “boyun eğmek”, “kulluk etmek” ise aynı kökten gelen “abede” kelimesi ile açıklanmıştır. Bir kimseyi köle edinme veya onu kendine kul eylemek için de

²³ M. Zeki Duman, “İslam’ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kayseri, 2011/1, S. 12, s. 5.

²⁴ Mehmet Akif Aydın - Muhammed Hamidullah, “Köle”, **DİA.**, c. XXVI, s. 237.

²⁵ Aydın - Hamidullah “Köle”, **DİA.**, c. XXVI, s. 238.

²⁶ Ali Hatalmış, **İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik**, Ankara, Araştırma Yay., 2012, s. 17.

“ittehezehu abden” ifadesi kullanılmıştır. Bu kelime hürün zıttı olan “köle”, “mamluk”, “sahip olunan şey” anlamına da gelmektedir.²⁷

1.1.3. Cariye

Cariye kelimesi sözlükte güneş, gemi, “fetiyyetu’n-nisâ” genç kız demektir. Çoğulu “cevari’dır.²⁸ Genç kadın, genç kız anlamına gelen bir kelimedir. Hz. Âişe validemiz “İfk hadisesi”ni anlatırken “cariye” kelimesini “*küntü cariyeten hadisete sinni*” cümlesini genç kız manasında kullanmıştır. Yani “Ben genç bir kızdım”²⁹ diye anlatmaya devam eder “İfk hadisesi”ni. Bu tanımlara ilaveten bazı kaynaklarda denizin üzerinde hareket eden gemiye de “cariye” denilmiştir. Cariyeler, sahiplerinin emir ve hizmetlerinde hızlı hareket etmeleri sebebiyle bu isimle anılmışlardır. Bu kelime ilk etapta sadece genç olanlar için kullanılırken, daha sonraları yaşlı ve genç bütün hizmetçiler için kullanılır olmuştur.³⁰

Biz de çalışmamızda genç kız ve genç-yaşlı tüm hizmetçi kadınlar karşılığında kullandık. Kaynaklarda “kadın”, “kız köle”, “taze genç kız”, “cariye” anlamında kullanılan diğer bir kelimede “fetat”tır.³¹ Kur’an’da kadın köleyi ifade etmek için “mâ meleket yemînuke” ile “mâ meleket eymanüküm min-feteyâtüküm” kelimeleri kullanılmıştır. Cariye kelimesinin *Kâmus-ı Türki*’deki anlamı “Para ile satılıp alınan

²⁷ Ebû Abdurrahman el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî’l Basrî, **Kitâbu’l Ayn**, thk.Mehdî Mahzumî ve İbrahim Sâmirî, Daru Mektebetu’l Hilal, c. II, s. 48.

Ebu’l Hüseyin Ahmet b. Faris b. Zekerîyya el-Kazvinî, , **Mu’cemu Mekayisi’l Luga**, Thk.: Abdusselam Muhammed Harun, Daru Fikr, 1979, c. IV, s. 205.

Ebu’l Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, **Lisânû’l Arab**, Daru’s- Sadr, Beyrut, 1414, c. III, s. 270.

²⁸ Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kub Fîruzâbâdî, **Kâmûsu’l-Muhît**, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 2005, c. I, s. 1270; İbn Manzûr, **A. e.**, c. XIV, s. 143.

²⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Amr b. Hasan b. Hüseyin b. Fahreddin er-Razî, **Mefâtîhu’l Gayb**, Beyrut, Dâru İhyâ, t.y., c. XXIII, s. 339.

³⁰ Ahmed Muhammed Ali el-Hamevi Feyyûmi, **Misbâhu’l-Münîr Fi Ğarîbi’s-Şerhi’l-Kebir**, Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut, t.y. c.

³¹ İbn Manzûr, **a.g.e.**, c. XV, s. 146.

hizmetçi kız"dır. Diğer anlamlarından biri de "Savaşta esir alınmış veya sahibi eliyle satılan cinsî münasebet için alınmış kız" şeklinde tanımlanmıştır.³²

Ayrıca hizmetçi-cariye anlamında kullanılan daha başka kelimelerde bulunmaktadır. Onlardan bazıları, berîre, esîre, ferrâşe, fetâ, feynât, ğurre, memlûke, nedîme ve vasiyedir.³³

1.1.4. Eme

Eme kelimesinin aslı "emvetun" dur. Hür kadının zıttı karşılığında kullanılan bu kelime "malik olunan" anlamına gelmektedir. Bu kelimenin çoğul şekli şu şekilde "Emevat", "ima", "âm", "imvan", "umvan" kullanılmıştır.³⁴ Ayrıca "eme" kelimesi Nur ve Nisa surelerinde "imâ" çoğul formuyla yer almaktadır.³⁵

1.1.5. Memlûk

Mülk kökünden türetilen memlûk "malik olmak" yani sahip olunan şey olarak tanımlanır. Bu kavram savaşlarda elde edilen esirlerin köleleştirilenlerini ifade eder. Rakabe (çoğulu rikâb) kelimesi de memlûk anlamında kullanılmıştır. Bazı İslam ülkelerinde bu kelimenin yerine "ġulâm" ismi de kullanılmıştır. Kuzey Afrika'da ise memlûk yerine "abîd" kelimesi tercih edilmiştir.³⁶

1.1.6. Ümmü'l-Veled

Sahibi tarafından hamile kalıp çocuk doğuran cariye "Ümmü'l-Veled" olarak tanımlanmıştır. Bu kelimenin fıkıhtaki karşılığı "istîlâd"tır. Sahibinden çocuk doğuran cariyeler onların vefatından sonra başka bir uygulamaya tabi tutulmadan özgür olurlar ve doğan çocukla babasının arasında soybağı kurulur ve çocuk hukuki haklara sahip olur.³⁷

³² Şemseddin Sâmî, **a.g.e.**, s. 464.

³³ Hatalmış, **a.g.e.**, s. 17.

³⁴ Halil b. Ahmed, **a.g.e.**, c. VIII, s. 432, İbn Manzûr, **a.g.e.**, c. XIV, s. 44.

³⁵ Nûr, 24/32, Nisâ, 4/3, 24.

³⁶ Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk", **DİA**, c. XXIX, s. 87.

³⁷ Hamza Aktan, "İstîlâd", **DİA**, c. XXIII, s. 237-238.

Bu nedenle annenin de hukuki statüsü yükselir ve köleler ile hürler arasında bir statüye ulaşır.

1.1.7. Mevlâ

Halil b. Ahmed bu kelimenin “hîlf” yani “koruyucu”, “yardımcı” anlamına geldiğini ifade eder. Kelimenin çoğulu “mevâlî”dir. Ayrıca bu kelime “azat eden efendi”, “azat edilen köle”, “komşu”, “amcaoğlu”, anlamlarına da gelmektedir.³⁸ Bu kelime Kur’an’da “sahip”, “yardımcı”, “dost”, “efendi” anlamlarında kullanılmıştır.³⁹

İbn Manzûr ise bu kelimenin tanımlamasında perspektifini oldukça geniş tutmuş bu kelimenin “veli”, “asabe”, “halîf (anlaşmalı)”, “amca çocuğu”, “azat edilen”, “yardım eden”, “kız kardeşin oğlu”, “komşu (câr)”, “ortak”, “rab”, “mâlik”, “efendi”, “nimet veren”, “azat eden”, “seven”, “tabi olan”, “hısım”, “köle” ve “kendisine nimet verilen” kelimeleri ile eş anlamlı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰ “Mevâlî” terimi ile ilk fetih hareketlerinden sonra kendi hür iradeleriyle İslamiyet’i seçen arap olmayan Müslüman kişiler kastedilmiştir. Ayrıca bu daha sonra terim, Emevîler döneminde siyasi bir anlam kazanarak muhtevası genişlemiştir.⁴¹

Mevali dört guruba ayrılmaktadır: 1-Köle Mevaliler, 2-Azatlı Mevaliler, 3-Muvalat Mevaliler, 4-Kendileriyle velâ irtibatı olmayan hür Mevaliler.⁴²

1.1.8. Hâdim

“H-d-m” kökünden türeyen bu kelime kadın ve erkek hizmetçi köleyi ifade etmek için kullanılır.⁴³ Bu kelimenin muzarisi “yehdimu”, mastarı “hidmeten” ve “hadmeten” çoğulu “huddâm”dır. Birinin işini görmek, hizmet etmek bendelik etmek

³⁸ Halil b. Ahmed, **a.g.e.**, c. VIII, s. 365, İbn Faris, **a.g.e.**, c. VI, s. 141.

³⁹ Bakara, 2/286; Enfâl, 8/40, Yunus, 10/30, Tahrîm, 66/2-4.

⁴⁰ İbn Manzûr, **a.g.e.**, c. XV, s. 410,411.

⁴¹ İsmail Yiğit, “Mevâlî”, **DİA**, c. XXIX, s. 424-425.

⁴² Mehmet Nadir Özdemir, **İslâm’ın İlk Döneminde Kölelik Abbasilerin İlk Yüzyılı**, İstanbul, 2006, Gökkuşe Yay., s. 20, 21; Hatalmış, **a.g.e.**, s. 15.

⁴³ Halil b. Ahmed, **a.g.e.**, c. IV, s. 235.

manalarında kullanılmıştır. “Ehdeme” kelimesi hizmetçi vermek, hizmetçi hibe etmek manasına gelmektedir. Hizmetçi almak içinde “tehdeme” kelimesi kullanılmaktadır. Kendi işini kendi görme manasında “ihtedeme” kelimesi kullanılmaktadır. Hizmetçi kullanmak, istihdam etmek ve hizmete alınmak için “istehdeme” kelimesi kullanılır. Çok hizmet eden kişiyede heddâm denilmiştir. Ayrıca bir kavmin efendilerini belirtmek için “mahdum” kelimesi tercih edilmiştir.⁴⁴

Türkçe sözlükte “hadîm” kelimesi hizmet eden, hizmet edici, yarayan, yarar manalarına gelmektedir. “Hademe” kelimesi ise dairelerde kadın veya erkek hizmetçi camilerde iş gören görevliler için de hademe-i hayrat kelimesi kullanılmıştır.⁴⁵ Hademe olma durumuna da hademelik, odacılık denilirken, din kuruluşlarında temizlik ve ayak işlerine bakan görevliler hadem-i hayrât olarak adlandırılmıştır.⁴⁶ Ayrıca Allah’ın rızasını kazanmak için mutasavvıfların hizmetini gören kişilere de “hâdim” denilmiştir.⁴⁷

1.2. Farklı Topumlarda Kölelik

Bütün eski toplumlarda görülen kölelik, Eski Yunan, Roma, Çin, Hint ve Eski Türk Devletlerinde de görülmekteydi. Sırayla bilgi verecek olursak;

Eski Yunan’da kölelik çok yaygındı. Dönemin filozoflarının hâkim anlayışlarına göre kölelik, devlet ve aile gibi temel kurumlardan biridir. Köleliğin meşru olduğu zemin üzerine kurulu Atina Site Devletinde köle pazarları da vardı. Köle azadı çok az görülürdü; köleler ve azatlılar yurttaş sayılmazdı. Yunan ve Roma kökenli hemen hemen bütün filozoflar köleliği kabul etmiş, hatta köleliği meşrulaştırmışlardır.⁴⁸

Eski Yunan’da kölenin sosyal, siyasî, iktisadî yönlerden olduğu gibi hukukî açıdan da konumu çok kötü idi. Öyle ki köleler, ekseriyetle tüm haklarından yoksun olup bir anlamda sahibin eşyası hükmündeydi, herhangi bir eşya gibi alınır ve satılırdı.

⁴⁴ İbn Faris, **a.g.e.**, c. II, s.162, İbn Manzûr, **a.g.e.**, c.XII, s.166,167, Hüseyin Atay, İbrahim Atay, Mustafa Atay, **Arapça-Türkçe Büyük Lügat**, Ankara, Bayrak Matbası, 1964, c. I, s. 443,444.

⁴⁵ Mehmet Ali Ağakay, **Türkçe Sözlük**, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969, s. 316.

⁴⁶ Hamza Ermiş, **Arapça’dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü**, İstanbul, Ensar yay., 2014, s. 143.

⁴⁷ Süleyman Uludağ, “Hâdim”, **DİA**, c. XV, s. 23.

⁴⁸ Gülnihal Bozkurt, “Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Sayı:38, Ankara 1981, s.65 vd.

Sahibi, emri altındaki kölesine sınırsız bir ceza verme yetkisine sahip idi. Sahibi, kölesine işkence yapabilir, hatta öldürebilirdi de; bütün bunlardan dolayı kölenin sahibi kimseye hesap vermezdi.⁴⁹

Roma'daki kölelik sistemi hakkında bilgi verecek olursak; Roma düşüncesine göre, kendileri dışında kalan tüm ırk ve kavimler köle olmak için yaratılmıştı. Köleler, bir eşya gibi görülür, alınıp satılabilirlerdi. Köle; ölene kadar çalışır, arzu edilirse satılabilen ve görevi bitince de atılan bir nesne olarak görülmekte idi.⁵⁰

Romalılar, savaşçı bir toplumdur; diğer memleketleri işgal edip savaşlarda elde ettikleri kimseleri köle olarak kullanırlardı. Öyle ki Roma Devleti'nde nüfusun neredeyse yarıya yakını kölelerden oluşmaktaydı. Romalılar; çok köle sahibi olmayı iftihar vesilesi saymışlardır. Hayvancılık, ticaret, tarım vb gibi bilhassa ekonomiye etki eden işler de köleler kullanılırdı.⁵¹

Çin ve Hindistan'da köleliğe gelince; İlkçağda Çin'de halk, köylüler ve asiller olmak üzere ikiye ayrılmış, bu sınıfların yanında kölelik müessesesine de yer verilmiştir. Çin hukuk sistemine göre savaş tutsakları köle sayılırdı.⁵²

Çin'de köle sayısı azdı. Tarımda köle kullanılmazdı. Kölelere sadece çobanlık yaptırılırdı. Bu dönemde, Çin İmparatoru Wang Mang tahta geçince, ilk işi köklü reformlara girişmek oldu. Şahısların özel köle sahibi olmalarını yasakladı, bütün kölelerin devlet kölesi olarak çalıştırılacaklarını belirtti.⁵³

Her ülkenin kendi değerleri doğrultusunda kölelere yüklenen anlam ile elde edecekleri fayda değişiklik gösterse de temel manada hepsinde köleler en alt kategoride kendilerini bulmuşlardır. Çin medeniyetinde, köleler de devletin ve toplumun ortak malı

⁴⁹ Kübra Çambay, "Emevî ve Abbâsî İdaresinde Kölelik", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi SBE., Elazığ 2018, s. 10.

⁵⁰ Hakan Şanlıbayrak, **Erken Ortaçağda Kölelik**, İletişim Yay., İstanbul 2013, s. 14.

⁵¹ Şanlıbayrak, **a.g.e.**, s. 16.

⁵² Bozkurt, **a.g.m.**, s. 69.

⁵³ Çambay, **a.g. YL. Tezi**, s. 19.

olduğundan bu duruma en ufak bir karşı çıkış bile yasalara ve geleneklere karşı çıkıldığı gerekçe gösterilerek ağır yaptırımlar tatbik edilirdi.⁵⁴

Eski Hint dininde kast sistemi köleliği son derece geniş ve sağlam olarak kurmuştu. Kastın en alt derecesinde bulunan Sudralar ve kastın dışında kalan Paryalar da köle statüsündeydiler. Bu iki grup köle çok zor koşullar altında yaşarlardı. Bu nedenle diğer bazı grup kölelere nazaran bu iki sınıf kölelerin durumu daha kötüydü. Bazı köleler sadece evde, tarlada ya da yol yapımında çalıştırılırdı. Kölenin hangi işlerde kullanılabileceğini köle oluş nedenleri tayin ederdi.⁵⁵

Diğer medeniyetlerde olduğu gibi Eski Hindistan'da da babalara çocuklarını ya da evlatlıklarını köle olarak bir başkasına verme (borçlarına karşılık olmak üzere) ya da satma yetkisi tanınmıştır. Keza borç sebebiyle köle olanlar oldukça fazlaydı. Ancak hırsızların, kaçırarak zorla köleleştirdikleri bir kimsenin köleliği, kanunî olarak kabul edilmezdi.⁵⁶

Hindistan'da köleler; kral, zengin tüccarlar ve kamu yararına çalışırlardı. Köleler içerisinde kadınların sayısı oldukça fazlaydı; köle kadınların çocukları da aynı şekilde, efendisinin mülkü sayılıp köle konumunda olurdu.⁵⁷

Eski Türklerde kölelik için ise işunları söyleyebiliriz: Türkler, istiklâlini kaybeden toplumlardan elde ettikleri esirlerin köle olmasıyla kölelik, Türkler arasında yerleşmeye başlamıştır. Eski Türklerde kölelerin varlığını Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. O dönemde Çin'de var olan kölelik müessesesi, Türk devletlerine de geçmiş, özellikle karşılıklı yapılan savaşlar neticesinde alınan esirler, köleliğin yerleşmesine neden olmuştur.⁵⁸

Hunlardan başlayarak eski Türklerde, köle kullanıldığından bahsedilmektedir. Hun toplumunda hayvancılık işleri için ve büyük evlerde köleler kullanılırdı. Çin

⁵⁴ Bozkurt, , **a.g.m.**, s. 69 vd.

⁵⁵ Bozkurt, **a.g.m.**, s. 70.

⁵⁶ Çambay, **a.g. YL. Tezi**, s. 20.

⁵⁷ Bozkurt, , **a.g.m.**, s. 71.

⁵⁸ İsmail Parlatır, "Türk Sosyal Hayatında Kölelik", **Belleten**, Sayı: 187, Ankara 1983, s. 805 vd.

kaynaklarından öğrendiğimize göre, Çinliler ile Göktürkler arasında yapılan savaşlar neticesinde, Göktürklerin ele geçirdikleri esirleri köleleştirdikleri, Çinlilerin de aynı şekilde savaşta ele geçirdikleri kimseleri, köleleştirdikleri yazılmaktadır. Uygurların yerleşik hayata geçmeleri köle/kölelik yapısının oluşmasına neden olmuştur. Uygurlar, savaş sonunda esir edilen kimseleri köle olarak kullanırlardı. Ataerkil aile özellikleri taşıyan Uygurlarda baba, diğer çocuklarına da danışmak suretiyle bir evladını satabilir ve köle olmasına neden olabilirdi.⁵⁹

Uygurlardan sonra Karahanlılar, Harzemşahlar ve özellikle de Selçuklular devrinde eskiden beri süregelen köleliğin, artık yavaş yavaş yerleşik hayata geçen Türklerde kesin çizgilerle belirmeye başladığını görmekteyiz. Harzemşah Devleti'nin kurucusu Anuş Tigin, Selçuklu emirlerinden Bilgi Tigin tarafından Gürcistan'da satın alınarak sarayda yetiştirilmiş, sonra da Harezm Valiliğine atanmış Garca isimli bir Türk kölesidir. Ayrıca, 10. asırda en güzel ve en beğenilen kölelerin Türk illerinden satın alınanlar olduğu, Horasan'da Türk kölelerin fiyatının 3 bin dinara kadar çıktığını ilgili kaynaklardan öğrenmekteyiz.⁶⁰

Kısacası, diğer toplumlara var olan kölelik müessesesi, eski Türklerde de varlığını devam ettirmiş, Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte kölelik müessesesi, İslâmî hükümlere göre yeniden düzenlenmiştir.

1.3. Yahudilikte Kölelik

İbranicede “bd” fiilinden türeyen “eved” (Çoğulu evâdim) kelimesi köle anlamında kullanılmıştır. Yahudiler kendi dindaşlarını da köle edinme de bir mahzur görmemişlerdi. Yine de eski devletler ve medeniyetler içerisinde kölelere muamele açısından en iyisi İbrani Hukukunda yer almıştır. Ancak Tevrat'ta köleliğin kaldırılması ile alakalı herhangi bir hüküm mevcut değildir. Hz. Musa'nın şeriatı, sadece efendilerin köleleri üzerinde sahip oldukları hakları sınırlamıştır. Nitekim efendisi tarafından gözü

⁵⁹ Parlatır, **a.g.m.**, s. 810.

⁶⁰ Parlatır, **a.g.m.**, s. 811.

kör edilen veya dişi kırılan Yahudi olmayan kölenin hürriyetine kavuşacağından söz edilmiştir.⁶¹

Yahudiler tarih boyunca, birkaç asır hariç, devamlı olarak esir kalmışlardır. Böyle bir durumda Yahudilerin köleliğe müsaade etmemesi gerekirken, bu durumun aksini görüyoruz. Bu hususta Kitab-ı Mukaddes'e başvurmadan önce, şunu belirtmekte yarar vardır: İsrailoğullarının cediti olan Yakup peygamberin şeriatında esirlik mevcuttu. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf ile ilgili ayetlerden o dönemde hırsızlık eden ve yakalanan hırsızın, malını çaldığı kimsenin kölesi haline getirildiğini anlıyoruz.⁶²

Önceki bütün toplumlarda mevcut olan köleliği Yahudilik de kabul etmiştir. Tevrat'ta kölelikle ilgili olarak dönemin anlayış ve uygulamasını yansıtan bazı pasajlar vardır. Hz. Nuh'un üç oğlundan Ham'ın işlediği günah sebebiyle, oğlu Kenan'ın Ham'ın kardeşleri Sam ve Yafes'e kul olarak cezalandırıldığından bahsedilir. Tevrat'ta yer alan ifadelerle göre, kişinin borcuna karşılık kendisini köle olarak satması mümkündür. Ayrıca alacaklılar borçlarını ödemediği ölen kimsenin başka malı yoksa, çocuklarını köle olarak alabilirler. Bir kimse öz kızını da köle olarak satabilir. Yakalanan hırsız, malını çaldığı kimsenin kölesi haline getirilirdi.⁶³

İbrani hukukunda kölelerin genellikle yabancı asıllı olmalarına dikkat edilmiş, bütün Yahudilerin kardeş oldukları devlet büyüklerince belirtilerek İbranilerin birbirlerinin köleleri olmaları engellenmiş ve istisnai durumlarda köle olabilecekleri haller ve sebepler sınırlandırılmıştır.⁶⁴

Yahudilikte Rab, intikamcıdır; din de milliyetçidir. Uluslararası ilişkilerde kısas prensibi vardır. Diğer milletler Yahudilerin kölesidir. Çünkü Rab, Yahudileri üstün yaratmıştır; onlar tüm milletlerin üzerindedir; "seçilmiş millettir." Bu sebeple de Yahudiler, savaşta acımasızdır; düşman onlar için mubahtır; erkekler öldürülür, kadın ve

⁶¹ Hatalmış, **a.g.e.**, s. 23.

⁶² Yusuf, 12/75.

⁶³ Hamza Üzümlü, "Tanah ve Talmut'ta Kölelik", **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, 2013, s. 165.

⁶⁴ Hatalmış, **a.g.e.**, s. 23.

çocuklar köle edilir, evleri yakılır. Barışları sahtedir; çünkü kendileri ile diğer milletler arasında eşitlik yoktur.⁶⁵

İnsanlık onuruna aykırı bir kurum olmasına rağmen kölelik en kadim dinlerden biri olan Yahudiliğin kutsal metinlerinde yerini almıştır. Tanah ve Talmut'ta kölelikle ilgili pasajlar ele alındığında Yahudi kökenli kölelerle, Yahudi kökenli olmayanlara farklı hükümler uygulandığı görülmüştür. Köleler İbrani soyundan olanlar ile olmayanlar diye ikiye ayrılırdı. İbrani köleler; borçlarını ödeyemedikleri veya sefaletle düştükleri için kendilerini satanlardır. Bunlar, bedellerini ödeyerek veya altı hizmet yılının sonunda; ayrıca Yubile (elli senede bir genel af)'de özgürlüğüne kavuşabilirlerdi. Aslında Yahudilerde, kendi dindaşlarının köleleştirilmesine sıcak bakılmaz, ama bir şekilde köleleştirilen dindaşlarına da iyi davranılması istenilirdi. Yahudilerde esir edilip köle olarak satılan bir Yahudi'nin, satıldığı yerin cemaati tarafından satın alınıp azat edilmesi o cemaatin üzerine bir mükellefiyetti. Bu Yahudi köle satın alınıp azat edilir, giydirilir ve yeterli yolluk verilerek memleketine gönderilirdi.⁶⁶

İbrani olmayanların köleliği ömür boyu sürerdi. Eğer sahibi ölürse köle, ölenin mirasçılarına intikal ederdi. Efendiler, köleyi te'dip edebilir, fakat öldüremezlerdi. Döverken sakatlanan köle hür olurdu. Yabancı köleler; savaş esirleri, borçlarını ödeyemeyenler, çaldığını ödeyemeyen hırsız ve kölelerin çocuklarından oluşurdu.⁶⁷

Tanah, Yahudilere yabancı milletlerle yapılan savaşlardan elde edilen esirler ve satın alma vasıtasıyla köle elde edinilmesini ve çocuklarına miras bırakılmasını emretmiştir. Yabancıya köle satmak yasaklanmıştır Talmud'a göre Yahudiliğe giren bir kölenin Yahudi olmayan birine satılması durumunda, köleyi satan Yahudi, kölenin değerinin 10 katı para cezasına çaptırılırdı.⁶⁸

Kısacası kölelik, Yahudilikte de var olan bir vakıa olup, özellikle de İbrani olmayan kölelere kötü muamele edilirdi. İbrani olan köleler, bedelini ödeyerek

⁶⁵ Cahit Güngör, "Çağdaş Tefsirde 'Kölelik' Yorumu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2005, s. 25.

⁶⁶ Üzümlü, a.g.e., s. 180.

⁶⁷ Üzümlü, a.g.e., s. 181.

⁶⁸ Üzümlü, a.g.e., s. 181 vd.

özgürlüğüne sahip olurken, İbrani olmayanlar ömür boyu köle olarak kullanılırdı. Eğer sahibi ölürse köle, ölenin mirasçılarına intikal ederdi.

1.4. Hristiyanlıkta Kölelik

Hristiyanlığın ortaya çıktığı zamanlarda kölelik bütün hızıyla devam etmekteydi. Hristiyanlık öğretilerinde olmasa da sonradan Kilise'nin nazarında mülkiyet ve kölelik bir bütün olarak düşünülmüş, insanın köle olarak özel mülkün bir parçası haline getirilmesine itiraz edilmemiştir.⁶⁹

Hristiyanlık ve Hristiyanlık'ın kutsal kitapları olan dört kitapta (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) savaş esirleri ve kölelik ile ilgili kurallar yoktur. Daha çok gönül temizliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. İncil'de: "Bir yüzünü vurana, diğer yüzünü çevir" der.⁷⁰ Hristiyan inancı köleliği, kölelerin günahkâr olmalarıyla da ilişkilendirmiştir. Bu inanişâ göre kişi, Tanrı'nın gazabını üzerine çektiği için köle olarak yaratılmıştır; günahlarının bedelini de yalnızca ait olduğu efendisinin türlü zulümlerine ve işkencelerine katlanarak ödeyebilecektir.⁷¹

İncil'de bütün insanların birbirini kardeş bilmesi gerektiğinin belirtilmesine rağmen, köleliğin yasaklanmamış olması ilginçtir. Yahudilik gibi, Hristiyanlık da köleliği kabul etmiştir. Mevcut olan İnciller, Tevrat'ın hükümlerini olduğu gibi kabul etmiştir. Hz. İsa: "Ben Tevrat'ı değiştirmek için değil, tamamlamak için gönderildim" diyordu. Hz. İsa, köleliği reddetmedi, köleliğe sınır koymadı, köleliği azaltmadı. Bugünkü mevcut İnciller'de de köleliğin kaldırılması hususunda hiçbir kural yoktur.⁷² Hz. İsa, kölelik meselesi ile ilgili bir şey söylemediği gibi, havarileri de kesin ve net bir şey söylememişlerdir. Ancak köleliğin haram olduğunu iddia eden hiçbir Hristiyan devlet ve millet de olmamıştır. Gerek Katolik Kilisesi gerekse diğer kiliseler, köleliği

⁶⁹ Zülfiye Zeynep Bakır, **Modern Kölelik**, İnsamer Yay., İstanbul 2016, s. 4.

⁷⁰ **Kitab-ı Mukaddes**, "Matta İncili," Bölüm V.

⁷¹ Bakır, **a.g.e.**, s. 4.

⁷² Mehmet Akif Aydın - Muhammed Hamidullah, Kölelik", **DİA.**, TDV Yay., İstanbul 2002, c. XXVI, s.248.

vakıa olarak kabul etmişler, kendi dindaşlarını bile köle etmekte sakınca görmemişlerdir.⁷³

Hız. İsa'nın havarilerinden Pavlos'un, Efeslilere gönderdiği bir mektupta şöyle dediğı nakledilmektedir: "Ey Köleler! Hız. İsa'ya itaat ettiğınız gibi, efendilerinize de itaat ediniz. Köle, efendisine boyun eğmelidir, her şeyde hoşnut etmelidir, itiraz etmemelidir."⁷⁴ Yine Pavlos'un Tito Matus'a yazdığı bir mektupta, "Köleler, efendilerine gayet saygılı olmalıdırlar. Onlara hizmette kusur yapmamalıdırlar. Zira bu, İsa'nın öğüdüdür"⁷⁵ dediğı nakledilmiştir.

Havarilerden sonra gelen ruhani liderler de havarilerin izinde yollarına devam etmişler ve köleliği meşru görmüşlerdir. Bunlardan İzidoros söyle demektedir: "Efendin seni azat etmek istese bile, senin esir kalmanı tavsiye nasihat ederim. Çünkü bu suretle hem semadaki hem de yerdeki efendilerine hizmet etmiş olacağından hesap gününde az hesap verirsın."⁷⁶

Hıristiyan filozof Saint Thomas d'Aguino: "Kölelik, Hız. Âdem'in ilk günahının kaçınılmaz sonucudur. Tabiat bazı insanları, köle olmaları için tahsis eylemiştir" diyerek köleliğe karşı bir hareket içerisinde yer almamıştır. Diğer Hıristiyan filozoflar da karşıt görüş belirtmemişlerdir. Onlara göre kölelik, insan fitratına uygundur, bazı insanlar köle olarak yaratılmıştır.⁷⁷ Aziz Pavlus, köleliği doğal kabul etmiş ve (Philemon'a Mektup'ta) kaçak kölenin sahibine teslim edilmesi anlatılmış; köle ile sahibi arasındaki bağ, baba ile evladı arasındaki bağa benzetilmiştir. Köle sahiplerinin kölelerine sevgiyle yaklaşılması da vurgulanmıştır.⁷⁸

Bütün bunlar Hıristiyanlığın köleliği kabul ettiğinin bir göstergesidir. Hıristiyanlık, kölenin efendisine davranış seklini dahi belirlemiş, köleliği meşrû bir olgu olarak kabul etmiştir.

⁷³ Güngör, a.g. YL Tezi, s. 28.

⁷⁴ İncil, VI. Bölüm.

⁷⁵ Komisyon, "Kölelik", Rehber Ansiklopedisi, c. XII, s. 214.

⁷⁶ İncil, VI. Bölüm.

⁷⁷ Güngör, a.g. YL Tezi, s. 30.

⁷⁸ Hatalmış, a.g.e., s. 26.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KÖLELİK

2.1. Nübüvvetten Önce Kölelik

Köleliğin, dünyanın her yerinde olduğu dönemlerde İslâm'ın doğduğu coğrafya ve toplumda da var olduğu görülmektedir. Arap Yarımadasında köleler ve hürler arasında sosyal tabakalar mevcut olup köleler, bu tabakanın alt sınıfını oluşturmaktaydı. Sahibinin köle üzerindeki mülkiyet hakkı, köleye diğer kişilerden gelecek kısıtlamalara karşı bir eman sağlayarak efendisine kölesi üzerinde istediği gibi davranma hakkı veriyordu.⁷⁹

Bazı Arap ve eski Habeş kaynaklarına göre Habeşlilerin Arap kabilelerinde çobanlık, uşaklık ve değişik işlerde çalıştırılan köleler olduğundan bahsedilmektedir.⁸⁰ VII. yüzyıl Arabistan'ında Habeşlilerin yanı sıra Persliler, Yunanlılar ve diğer toplumlardan kölelerde bulunmaktaydı. Köle kadınlar ise cariyeler olarak kullanılmaktaydılar. Babaları Arap ve anneleri cariyeler olan çocukların sayısı oldukça fazlaydı. Azat edilmedikçe bu cariyeler çocukları köle olarak kalıyorlardı.⁸¹

Araplar arasındaki köleler, ailede yapılan dinsel-sosyal-kültürel faaliyetlere de katılıp onlarla bir arada yaşarlardı.⁸² Toplumsal durum itibarıyla en kötü durumda olanlar köleler ve cariyelerdi. Her türlü hukukî haklardan kısıtlanmış olan köle ve cariyeler, savaşlarda esir edilen insanlardan köleleştirilenler ya da başka ülkelerden ticaret amacıyla getirilip esir pazarlarında alınıp satılanlardı. Köle ve cariyeler miras yoluyla diğer varislere geçerdi. Gelinlere mehir ve hediye olarak da verilirlerdi. Ticaret, tarım ve diğer birtakım işlerde çalıştırılırlardı. Evlerde hizmetçi olarak çalışanlarda

⁷⁹ Aydın- Hamidullah “Köle” **DİA**, c. XXVI, s. 238.

⁸⁰ Cevâd Ali, **el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2001, c. VII, s. 118-122.

⁸¹ Bernard Lewis, **Ortadoğuda Irk ve Kölelik**, çev: Enver Gürsel, İstanbul, Truva Yay., 2006, s. 56.

⁸² Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. VII, s. 118-122.

bulunmaktaydı. Köle ve cariyeler bir suç işledikleri zaman onlara hürlerin yarısı bir ceza uygulanırdı. Köle ve cariyelerin doğan çocukları da köle ve cariyeye sayılırlardı. Bu çocuklardan zeki ve üstün kabiliyetli olanları babaları isterlerse kendi neseplerine katıp evladı olduğunu ilan ederlerdi.⁸³

Azat edilen kölelere mevâlî (tekili mevlâ) denmekle birlikte bunlar toplumun orta kesiminden bir tabakaydı. Eğer köle veya cariyeye, efendisi tarafından hürriyetine kavuşturulursa azat edenin mevlâsı (azatlısı) olur, onun kabilesinin bir ferdi sayılırdı. Bunların diğer köleler gibi satışı gerçekleşmezdi. Hürler gibi; evlenme ve miras konularında eşit haklara sahip değillerdi. Sözelimi mevlâ, hür bir kız veya kadınla evlenemezdi. Mevlâ'nın diyeti hürün diyetinin yarısı idi.⁸⁴

Mevlalık ilişkisi ise, Arap toplumunda yapılan savaşlarla köle sayısının artması bu kurumun ortaya çıkışını doğurmuştur. Mevali kavramı, İslâm'ın diğer toplumlar arasında yayılmasıyla İslâmiyet'i seçen Arap olmayan kişiler için tercih edilmiştir. Azat edilme uygulaması daha çok Arap köleler için kullanılmıştır. Arap kabileleri arasında çıkan savaşlarda esir edilenlerin hürriyetlerini elde etmelerinin bir diğer yolu da azat edilmeleridir.⁸⁵

Cahiliye döneminde kölelerin azat edilme alternatiflerinden biri de efendilerinin hoşuna giden bir hizmeti yerine getirmeleridir. Vahşî de azat ediliş şartını şu sözleriyle ifade etmektedir: “*Efendim olan Cubeyr b. Mut'im bana: 'Eğer amcam Tuayme'ye karşılık Hamza'yı öldürürsen sen hürsün' dedi*”. Cahiliye döneminin köleleri efendileriyle birlikte savaşa katılırlardı. Nitekim Uhud savaşında müşrik köleler, Müslümanlara karşı efendilerinin safında çarpışmışlardır.⁸⁶

⁸³ Neşet Çağatay, **İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, Ankara, Marst ve Ş. A. S Matbaası, 1957, s. 119.

⁸⁴ Adnan Demircan, **Hz. Peygamber'in (sav) Doğduğu Çevre ve Toplum**, İstanbul, Siyer Yay., 2015, s. 110.

⁸⁵ Adnan Demircan, **Cahiliye Arapları**, İstanbul, Beyan Yay., 2015, s. 54, 55.

⁸⁶ **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan Yay., 1994, c. I, s. 493, 494.

Cahiliye döneminde köle ticaretiyle gelirini arttıran Abdullah b. Cüd'ân', ileri yaşlarında birçok köle ve cariyeyi azat ederek bu konuda cömertliğini göstermiştir. Sahabî Suheyb-i Rumî de onun kölelerinden biridir.⁸⁷

Ayrıca borcunu ödeyemeyen bir borçlu müşkil durumda kendisini satabilir, ekonomik açıdan zor durumda olan bir baba da çocuğunu köle olarak satabilirdi. Doğu Arabistan'da Rebîa kabilesi haricindeki kabileler ellerine geçen esirleri köleleştirmişlerdir. Bu kölelerin geneli Afrikalı siyahîlerden oluşuyordu. Nitekim Bilâl-i Habeşî de bu kölelerden biridir. Nereden geldikleri bilinmeyen bu köleler, satış yoluyla Mekke'ye kadar getirilmiş, bazı esirler de aileri tarafından kuraklık ve kıtlık gibi nedenlerle bazıları da toplumda yaygın olan kabile savaşlarında kaçırılan çocuklardı.

Arap Yarımadası'na Afrikalı zencilerin dışında diğer beldelerden getirilmiş köleler de bulunmaktaydı. Belâzurî'nin rivayetine göre Ebû Cehil'in karısı Ümmü Hakîm'in ve Hâris b. Kelede es-Sekaffî'nin köleleri Rum kökenli kölelerdendi. Mekke'de yaşayan marangoz ustası olan ve aynı zamanda Kâbe'nin onarılmasında çalışan Bâkûm'da Rum kökenliydi. Aynı şekilde Ezrak b. Ukbe es-Sekaffî ve Suheyb b. Sinân da Rum menşeli idiler. Selmân-ı Fârisî de İranlı bir köleydi. Kaçırılarak Yahudilere satışı gerçekleşmiş ve Müslüman olabilmek için Medine'ye kadar gelmişti. Selman'ın hürriyetine kavuşması Hz. Peygamber'in kendisine para yardımıyla bulunmasıyla olmuştur. Resûlullah'ın azatlılarından Sevbân ve Fedâle de Yemen ahalisindendi. Yine bu devirde Arap kölelere de rastlanmaktadır. Resûl-i Ekrem'in azat ettiği kölesi Zeyd b. Hârise bunlardan biridir.⁸⁸

Hukuki hakları bulunmayan cariyelerin sahibleriyle yeni bir nikâh akdine gerek duyulmadan evli olarak yaşamaları mümkündü. Ancak bu durumu, bütün cariyelere

⁸⁷ Cevad Ali, **a. g. e.**, c. VII, s. 122, Muhammed b. Sa'd b. Menîl el-Hâşimî el-Basrî İbn Sa'd, **Kitâbü't Tabakâtî'l-Kebir**, Ed: Prof. Dr. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yay., 2014, c.III, s. 256; Mustafa Fayda, "Abdullah b. Cüd'ân", **DİA**, c. I, s. 94.

⁸⁸ Cevad Ali, **a.g.e.**, c. VII, s.122; Aydın- Hamidullah "Köle" **DİA**, c. XXVI, s. 238; **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan Yay., 1994, c. I, s. 493, 494; Hasan Tahsin Fendoğlu, **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik Kamu Hukuku Açısından Mukayeseli Bir İnceleme**, İstanbul, Beyan Yay., 1996, s. 34, 35.

teşmil etmek doğru değildir. Bazı cariyelerde ev işlerinde veya eve gelen misafirleri eğlendirmek üzere çalışırlardı. Aslında bir gelenek olarak Araplar, cariyeler yerine hür kadınla evlenerek aile kurmayı tercih ederler idi. Ancak bununla birlikte birçok cariyesi olan ve bunlardan istifade eden insanların olduğu belirtilmektedir. Bir insanın cariyeden doğan çocuğu ile hür bir kadından doğan çocuğu eşit değildi.⁸⁹ Bu dönemde bazı kimseler, cariyelerini sadece gayrimeşru bir şekilde cinsel bir meta olarak çalıştırıp para kazanmak için satın alırlardı. Bunun içinde doğurgan olan cariyeler tercih edilirdi.⁹⁰

Cahiliyedeki cariyeye kadınların emeğinden yararlanan efendileri yeterli kazanç getirmedikleri takdirde cariyeler onların hırslarının kurbanı olur, sabaha kadar çalışmaya zorlanırdı. Abdullah b. Ubey b. Selul, “Musayka” adındaki cariyesine bu şekilde davrananlardandı.⁹¹

Köleler, hukuki açıdan çok zor şartlar altında yaşıyor hatta bir hayvan gibi muamele görebiliyorlardı. Sahibi kölesini dilediği şekilde satma ve hediye etme hakkına sahipti. Çünkü köle, mülktü ve malikin mülkiyetinde olan şeye dilediğini yapması hakkıydı. Köleler, Arap toplumunda her türlü meslek işlerinden ticarete kadar her alanda zor şartlar altında çalıştırılıyorlardı.⁹²

Mükâtebe akdi, kölelerin miras olarak intikali, ıtk mevlası, sâibe cahiliye devrinde kölelik ile bazı bu uygulamalardır.

Mükâtebe Akdi: Cahiliye döneminde köle, belirlenen bedeli sahibine ödeyerek özgürlüğüne kavuşabilirdi. Köle ile sahibi arasında yapılan sözleşmeye mükâtebe akdi denir. Bu hukukî işlem, İslam dini tarafından desteklenmiştir.⁹³

Kölelerin Miras Olarak İntikali: Cahiliye devrinde kişi köle satın aldığı zaman boynuna hayvan gibi ip takarak götürürdü. Eğer köle savaş esiri ise kakülü ücreti

⁸⁹ Adnan Demircan, **Cahiliye Arapları**, s. 55.

⁹⁰ Ali Osman Ateş, **İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri**, İstanbul, Beyan Yay., 2014, s. 302.

⁹¹ İhsan Süreyya Sırma, **İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed**, İstanbul, Beyan, s. 31, 32.

⁹² Adnan Demircan, **İslam Tarihi İlk döneminde Arap-Mevali İlişkisi**, İstanbul, Beyan Yay., 1996, s.36

⁹³ Cevad Ali, **a.g.e.**, c. VII, s.367, Ateş, **a.g.e.**, s. 356.

ödeninceye kadar kesilirdi. Köle satın almanın diğer bir yolu başkasına hediye etmek için köle satın alınmasıydı. Kölelerin intikali miras ve mal gibiydi. Köle, efendisinin ölümünden sonra azat edilmesi taahhüt edilmişse sahibinin ölümünden sonra hürriyetine kavuşurdu.⁹⁴

İtk Mevlası, Velâ'nın Satışı ve Hibesi: Cahiliye döneminde esir veya köle iken hürriyetine kavuşan kişiye İtk Mevlası denir. Bazen köle verilen görevi yerine getirmesinden dolayı da azat edilirdi. Efendisi, köleye: “Şunu yaparsan hürsün” der, köle de yapmış olduğu hizmetin karşılığında hür olur ve efendisinin mevlası sayılırdı. Böylelikle kölenin miras olarak başkalarına devri gerçekleşmezdi. Kölenin azat edilmesinden oluşan “velâ hakkı” azat edenin olur, böylece köle azat eden kişiye intisap etmiş olurdu. Şayet köle ölürse velâ hakkına sahip olan kişi ona mirasçı olurdu. Efendisi, bazen köleyi “velâ hakkı” kendisinde kalmak şartıyla bir başkasına satardı.⁹⁵ Bu uygulamalardan anlaşıyor ki cahiliyede velânın satışı ve bir başkasına devri mümkündür.

Sâibe: Eğer köle, “velâ hakkı” hiçbir şahsın tasarrufunda olmamak üzere azat edilirse, “sâibe” olarak adlandırılırdı. Sâibe cahiliye dönemini köle azat etme uygulamalarından biridir. Nitekim bir kimse, kölesine “sen sâibesin” derse, velâ azat edenin olmaz böylece azat edilen kişi malı üzerinde tasarruf hakkına sahip olurdu. Nitekim Ebû Huzeyfe'nin hanımı, Sâlim'i bu şekilde hürriyetine kavuşturmuştu.⁹⁶

2.2. Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyelere Karşı Tutumu

Allah Rasûlü'nün hayatında, kölelerin ve cariyelerin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, kölelere ve cariyelere insan muamelesi yaparak onların gönlünü fethetmiş, ashabına da kölelere ve cariyeleri iyi davranılmasını emretmiştir. Onları azat etmiş ve azat edilmesini istemiş ve Arap toplumunda mevcut olan sosyal yapıyı bazı uygulamalarla iyileştirmeye çalışmış, temel hak ve hürriyetlerden

⁹⁴ Ateş, **a.g.e.**, s.356.

⁹⁵ Cevad Ali, **a.g.e.**, c. VII, s. 367, Ateş, **a.g.e.**, s. 358.

⁹⁶ Cevad Ali, **a.g.e.**, c. VII, s. 367, Ateş, **a. e.**, s. 359.

yoksun olan bu sınıfın güvence içinde yaşamalarını sağlamıştır. Mükâtebe yapacak durumda olan kölelerin sahipleriyle kölelikten kurtulmaları ve hürriyetlerini elde etmeleri için sözleşme yapmalarını istemiştir. Onun tavsiyesiyle Selman-ı Farisi'nin de sahibiyle kölelikten kurtulmak için üç yüz hurma ağacı dikme karşılığında sözleşme yapmış ashab-ı kiram da Selman'a yardım etmiştir. Resûlullah da bizzat fidanları kendi eliyle dikerek bu imecede vazife almıştır.⁹⁷ Efendisi ile sözleşme yapıp borcunu ödemeyen kölelere de zekât verileceğini ilan etmiş, onların azat edilmesi hususunda adeta bir seferberlik ilan etmiştir.⁹⁸

Hz. Peygamberin; Müslüman olan kölelerin ve cariyelerin İslâm uğruna işkence ve zulme uğradıklarını görünce bilhassa da Müslümanlardan, köleleri azat etmelerini istemiş olması başlı başına üzerinde durulması gereken bir husustur. Onun bu emrine uyan Hz. Ebû Bekir'in yedi kişiyi azat ettiği bilinmektedir.⁹⁹ Yine: *“Kim bir mümin köleyi azat ederse, o kölenin her uzvuna karşılık Allah da o kişinin bir uzvunu cehennemden azat eder”* sözleriyle ashabını köle azat etmeye teşvik etmiştir. bu müjdeye nail olabilmek için ashab arasında köle azat etme yaygınlaşmıştır.¹⁰⁰ Hz. Peygamber'in bu emri sadece işkence ve zulüm gören kölelere has değil meydana gelen tabiat olayları esnasında da köle azat edilmesinin müstehap olduğunu söylemiştir. Bu konuyla ilgili olarak Esmâ bt. Ebû Bekir şöyle demiştir: *“Resûlullah ay tutulması esnasında köle azat etmeyi bizlere emretmiştir.”*¹⁰¹ Bu tavsiyeleriyle kölelerinde insanlık onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını istemiştir. Resulullah, *“Sizin en kötüleriniz, yardımı yasaklayanlar ve kölesini dövenlerdir”* demek suretiyle kölelere insanca

⁹⁷ Abdülmelik İbn Hişâm (ö.218), **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, (thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhâfız Şelebi) Beyrut, Şirketu'l Mektebe, 1955, c. I, s. 220, 221.

⁹⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el- Vâkıdî (ö.207), **Kitâbü'l-Meğâzî**, (çev: Musa K. Yılmaz), İstanbul, İlk Harf Yay., 2014, c. III, s. 309.

⁹⁹ Muhammed ibn İshâk, **Sîretü İbn İshâk** (ö.150), (thk. Süheyl Zekkâr) Beyrut, Dâru'l-Fıkr, 1978, c. I, s. 191.

¹⁰⁰ Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdullah el Buhârî el Cu'ffî, (ö.256), **el- Câmiu's- Sahihî'l- Buhârî**, , (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır), Dâru Tavku'n-Necât , h. 1422, c. III, s. 144, **Hadislerle İslâm**, (Ed: Mehmet Emin Özafşar vd.), Ankara, DİB yay., 2013, c. V, s. 346.

¹⁰¹ Buhârî, **a. g. e.**, c. III, s. 144.

muamele edilmesini, onlara asla eza ve cefa edilmemesini istemiştir. Köle ve esir kadınları dövmemesi hususunda da kızı Fatma'yı uyarmıştır.¹⁰²

Esir alınan kölelerden İslamiyet'i seçenlere müsamaha göstererek onları serbest bırakmıştır. Nitekim Abdullah b. Cahş'ın gerçekleştirdiği seriyede esir alınıp Müslüman olan Hakem b. Keysan'ı serbest bırakmış o da Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih ederek İslâma güzel hizmetlerde bulunmuştur.¹⁰³

Hz. Peygamber, Bedir Gazvesinde savaş esirlerinin köleleştirilmesi seçeneğini tercih etmeyerek fidye karşılığında serbest bırakılmasını istemiştir. Her bir esirin fidye bedeli ise dört bin idi.¹⁰⁴ Bu da gösteriyor ki Hz. Peygamber hür olan insanları köleleştirmek için savaşmamış onların esir olarak kalmalarına da yüreği el vermemiştir. Savaş esirlerinin güneş altında değil de gölgeliklerde kalmalarını ve giyecek-elbise ihtiyacı olanlara da elbise almalarını emretmiştir. Bu emir üzerine Büsr b. Süfyân el-Huzâi de Mekke'ye gidip esirlere elbiseler satın almıştır.¹⁰⁵ Yine Hz. Peygamberin bu anlayışının bir gereği olarak Müreysî Gazvesinde Hz. Peygamber, Cüveyriye'yi azat edip onun ile evlenmiştir. Evlenme haberi duyulunca insanlar ellerinde bulunan köle ve cariyeleri "Bunlar Resûlullah'ın akrabalarıdır." diyerek azat etmişlerdir. Hz. Âişe de bu olayla ilgili olarak, "Cüveyriye kadar kavmine hayrı olan bir kadın bilmiyorum" demiştir.¹⁰⁶

Hz. Peygamber kendi ailesinin bir parçası olan köle kökenli insanlara değer vererek birçok savaş ve seriyye de komutan olmalarını sağlamış böylelikle insanların zihinlerindeki köle ve hür ayrımını ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Nitekim Zeyd b. Hârise'yi, el-Îs, et-Taraf'a, el-Hisma'ya, Mûte ve diğer bazı seriyyelere komutan olarak tayin etmiştir.¹⁰⁷ Üsâme b. Zeyd'i de komutan tayin ettiğinde bazıları köle kökenli

¹⁰² Özdemir, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁰³ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. I, s. 62.

¹⁰⁴ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî, **el-Meğâzî**, (çev: Dr. Mehmet Nur Akdoğan), Ankara, Ankara Okulu Yay., 2016, s. 55.

¹⁰⁵ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. III, s. 177.

¹⁰⁶ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 56, 57.

¹⁰⁷ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 204, 206, 208, 415.

olmasından dolayı hazmedememiş itiraz etmişlerdir. Allah Resûlü: “Üsâme’nin komutanlığına da itiraz ettiğiniz gibi daha önce babasının da komutanlığına itiraz etmiş idiniz. Babası komutanlığına nasıl layık idiyse oğlu da komutanlığa aynı şekilde layıktır” diyerek zihinlerde kalmış olan sosyal statü ve sınıf farkının izlerini gidermeye çalışmıştır.¹⁰⁸ Hz. Peygamber, savaşlarda elde edilen ganimetlerden kölelere de hisse ve hediyeler vererek onların gönüllerini hoş tutmuştur.¹⁰⁹

İslam öncesi dönemde cariyeler sadece bir mal olarak görülüyordu. Allah Rasûlü, cariyelerin de kimlik ve kişilik kazanması için -aynen hürler de olduğu gibi- terbiye ve eğitimini önemsemiş; onların en güzel bir şekilde eğitilmesi için örnek olmakla kalmamış bu konuda ashabını da teşvik ederek şöyle demiştir: “...*Yanında cariyesi olan birisi, onu güzelce terbiye eder ve eğitirse, sonrada onu azat edip hür bir kadın olarak evlendirirse Allah o kişiye iki ecir verecektir.*”¹¹⁰

Hz. Peygamber köle ve cariyeleri bir insan olarak kabul etmiş, hürlerden farklı bir dünyalarının olmadığını ihdas ettirerek evlendirilmesini nesillerinin devam etmesini önemseyerek Ashabına onları evlendirmelerini tavsiye ederek onları fuhşa zorlamalarını bu yolla kazanç sağlamalarını yasaklamıştır. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde ifade edilmiştir: “*Namuslu yaşamak isterlerse, dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için cariyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilinsin ki Allah, onların zorlanmaları sebebiyle bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.*”¹¹¹ Nitekim kendisi de cariyelerle evlenerek hür insanların da cariyelerle evlenmelerini teşvik ederek toplum içindeki statü farkını ortadan kaldırmaya çalışarak şöyle demiştir: “*Kim bir cariyeyi azat edip onu evlendirirse veya evlenirse ona iki mükâfat vardır.*”¹¹² Hatta bir defasında Hz.

¹⁰⁸ Vâkıdî, a.g.e., c. III, s. 369, 370.

¹⁰⁹ Vâkıdî, a.g.e., c. II, s. 341.

¹¹⁰ El Buhâri, a. g. e., c. III, s. 149, Ali Toksarı, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, **Diyanet İlmi Dergi**, 1993, c. XXIX, Sayı: 4, s. 69.

¹¹¹ Nur, 24/33.

¹¹² Buhâri, a. g. e., c. III, s. 149, Ebû Dâvud Süleyman b. Eş’as, **Süneni Ebû Davud**, (thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid) Beyrut, Mektebetü Asriyye, t. y., c. II, s. 221, Özafşar vd. (Editör), a.g.e., c. V, s. 347.

Peygamber ile yolda karşılaşan Ebû Hind adlı mevla için ashabına tavsiyede bulunarak şöyle demiştir: “Ebû Hind’i evlendirin ve onunla evlenin.”¹¹³

Yine Allah Rasûlü, köle azat etmenin önemi ve mükâfatının çokluğunu delaleti açısından tatbik etmiş ve bu hususta şu örnekleri vermiştir: “Kim bunu yaparsa bir köle azat etmiş gibidir” veya “Allah’ın yanında bunun sevabı, bir köle azat etmiş kadar büyüktür.”¹¹⁴ Hatta sahibinin yanında kıymeti fazla ve değeri yüksek olan köleyi hürriyetine kavuşturmanın daha faziletli olduğunu tavsiye etmiştir.¹¹⁵ Hz. Peygamber’e hizmetinde ve sevgisinde son derece samimi olan Sevbân’ı, Hz. Peygamber bir gün çok üzüntülü görmüş ve ona “Sana ne oluyor, Sevbân?” diye sormuştur. Sevbân: “Ahireti düşünüyorum, orada senden uzak bir derecede olacağım. Senden ayrı kalmanın keder ve elemi hissediyorum” deyince Allah, bu sahabenin üzüntüsünü Nisâ sûresi 69. âyet-i kerime ile gidermiştir. Ayette “*Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, siddîklar, şehitler ve salih kimselerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaşlardır*”¹¹⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Allah Resûlü, kölelere iyi muamele edilmesi ve merhametli davranmaları konusunda ashabını da eğitmiştir. İbn Mesûd bu konu hakkında şunları anlatmaktadır: “Bir kölemi dövüyordum, arkamdan bir ses duydum. ‘Bil ki ey İbn Mesûd!’ diyordu. Çok kızgın olduğum için sesin kimden geldiğini anlamadım. Sesin sahibi yaklaşınca onun Resûlullah olduğunu fark ettim. Bana: ‘Ey İbn Mesûd! Bil ki senin karşında Allah, senin bu köleye karşı olduğundan daha güçlüdür’ dedi. ‘Ey Allah’ın Resûlü! O Allah rızası için artık hürdür’ dedim. Bunun üzerine: ‘Eğer böyle yapmasaydın ateş yüzünü yakardı’ buyurdu.”¹¹⁷

¹¹³ Vâkıdî, a.g.e., c.I, s. 167

¹¹⁴ Ali Abdulvahit Wafi, “İslamiyete Göre Kölelik”, çev. Kemal Işık, **Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1961, c. IX, s. 212.

¹¹⁵ Buhârî, a. g. e., c. III. s. 144.

¹¹⁶ Hâkim en-Nisâbûrî, Muhammed b. Abdillâh, **el-Müstedrek ale’s-Sahîheyn**, (thk: Mustafa Abdulkâdir ‘Atâ), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. V, s. 481.

¹¹⁷ Nisâbûrî, a.g.e., c. V, s. 481.

Köle ve cariyelerin nasıl çağırılacağı hususunda da ashabına tavsiyelerde bulunmuştur. Köle ve cariyelere seslenirken onlara güzel bir şekilde seslenmelerini onlara “kölem” ve “cariyem” değil, “oğlum” ve “kızım” gibi ifadeler kullanmalarını istemiştir.¹¹⁸ Köle ve cariyelerden de sahiplerine hitap ettikleri zaman onlarında bir kul olduğu unutulmayarak “Rabbim” değil “Efendim” diyerek seslenmelerini talep etmiştir.¹¹⁹

Hız. Peygamber, Medine’ye esir olarak getirilen kadınları güvenli bir yer olan Remle binti Haris isimli kadının evinde korunmasını ve onlara iyi davranılmasını ashabına tavsiye etmiştir. İslâm’dan önce Medine, Hayber ve Teyma Yahudileri ve Arapların esir anne ile küçük çocuğunu birbirinden ayırıp sattıkları halde Hız. Peygamber bu uygulamayı doğru bulmayıp yasaklamıştır.¹²⁰ Nitekim Benî Kureyza’da esir düşen anne ve çocuğunun ayrılmaması hususunda şöyle buyurmuştur: “*Bûluğa erinceye kadar anne ve çocuğu birbirinden ayrılmaz.*”¹²¹

Hız. Peygamber’in kölelere iyi davranılması ve onurlarının korunması hususundaki tavsiyelerini zaman geçirmeden hayatında uygulayan sahabiler de vardır. Nitekim Ma’rur, Rebeze denilen yerde bir gün Ebû Zer ile karşılaşmış ve Ebu Zer’in kölesi ile aynı kıyafeti giydiğini görmüştür. Bunun sebebini Ebû Zer’e sorunca o da: “Bir adamla karşılıklı birbirimize sövdük. Annesinin zenci olmasından ötürü onu aşağıladım.” Hız. Peygamber bana: ‘Ey Ebû Zer! Sen onu annesiyle mi aşağıladın? Sen hâlâ cahiliyeden izler taşıyorsun. Köleleriniz (ellerinizin altındakiler) sizin kardeşlerinizdir. Allah onları sizin muhafazanıza vermiştir. Kimin yanında (elinin altında) böyle bir kardeşi varsa yediklerinden yedirsın, giydiklerinden giydirsın. Onlara

¹¹⁸ Buhâri, **a. g. e.**, c. III, s. 150, Ebû Dâvud **a.g.e.**, c. IV, s. 294.

¹¹⁹ Buhâri, **a. g. e.**, c. III, s. 150, Ebû Dâvud, **a.g.e.**, c. IV, s. 294, 295.

¹²⁰ Ed: Vecdi Akyüz, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslâm**, Rıza Savaş c. III, s. 144. (89-177) Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.

¹²¹ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 174.

kaldıramayacakları işler yüklemesin. Yüklediğiniz zamanda onları yardım edin' buyurdu demiştir.”¹²²

Hız. Peygamber hür, köle ayrımı yapmadan insanlara değer vererek onları önemsemiştir. Mescidin temizlik işleriyle ilgilenen siyahî bir hanım olan Ümmü Mihcen'i birkaç gün göremeyince dikkatini çekmiş nerede olduğunu soruşturmuştur. Ashabı vefat ettiğini söyleyince “Bundan beni haberdar etseydiniz ya!” diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir. Gece vefat ettiği için ashap Allah Rasûl'ünü rahatsız etmek istememişlerdi. Kendisine kabrinin yerini gösterilmesini istemiş ve gösterilen kabre giderek duada bulunarak cenaze namazı kılarak¹²³ bu hanıma son görevini en güzel şekilde yapmıştır. Hız. Muhammed, insani açıdan sahibi ile köle arasında ayrım yapmadan aynı konumda değerlendirmiş ve efendiye, kendisinin hoş karşılamadığı işleri köle ve cariyesine yaptırmasına da müsaade etmemiştir. Aynı şekilde Hız. Peygamber, bu kişilerinde “efendisinin evinde çoban” olduğuna dikkat çekerek sahibini malını koruması gerektiğini belirtmiştir.¹²⁴

Savaşta esir edilen cariyelerle birlikte olmak isteyen ashabına bazı kısıtlamalar getirerek onları uyarmıştı. Hayber'de adamın birinin hamile olan bir cariyeyle yattığı haberi kendisine ulaşınca çok sinirlenmiş, Müslümanları bundan men ederek şöyle demiştir: “*Onu, kabrinde dahi peşini bırakmayacak bir lanetle lanetlemek isterdim.*” Yine Hayber'de esir edilen köle ve cariyelerin hak ve hukukunu gözeterek kimsenin sınırsız bir tasarrufa sahip olmadığını belirterek şöyle demiştir: “*Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, kendi suyu ile başkasının ekinini sulamasın (zina etmesin). Bilininceye kadar (taksim edilinceye kadar) ganimetten bir şey satmasın. Ganimete ait bir hayvana binip de onu takatten düşürdükten sonra geri çevirmesin. Ganimete ait bir elbiseyi giyip de onu eskittikten sonra geri vermesin. Adet görmekten kurtulup da bir*

¹²² Mehmet Emin Özafşar vdğr., **Hadislerle İslâm**, Ankara, DİB Yay., 2013, c. VI, s. 399.

¹²³ Özafşar (Editör), **a.g.e.**, c. VI, s. 406.

¹²⁴ Yıldız (Editör), **a.g.e.**, c. I, s. 344.

daha adet görünceye kadar ve hamile ise doğum yapıncaya kadar, hiçbir kimse hissesine düşen cariyesiyle yatmasın.”¹²⁵

2.3. Hz. Peygamber’in Esir Eşleri

Hz. Peygamber’in hayatı incelendiğinde evlendiği eşlerinden bazıları savaş esiri ve cariyeydi. Arap toplumunda köle, cariyeye ve esirler insani hak ve hürriyetlerinden yoksunken Allah Resûlü’nün onlara yaklaşımı insancaydı. İnsan yerine konmayıp bir mal gibi satışı gerçekleşen köle, cariyeye ve esirlerle evlenmek hoş karşılanmazken Hz. Peygamber onlarla evlenmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber’in esir eşlerinden Cüveyriye ve Safiyye tanıtılacaktır.

2.3.1. Cüveyriye binti Hâris (v. 56/676)

Tam adı Cüveyriye binti el-Hâris b. Ebî Dırâr b. Habib b. Âiz b. Mâlik b. Cezime el-Mustalik’tır.¹²⁶ Huzâ’a kabilesine mensup olup yaklaşık 607 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası Hâris b. Ebu Dırar’dır. Hz. Peygamberle evlenmeden önce Mûsâfî b. Safvân Zü’ş-Şüfr b. Serh b. Mâlik b. Cezîme ile evlenmiş ve eşi Mûsâfî, Müreysi savaşında öldürülmüştür.¹²⁷ Hz. Cüveyriye’nin, Hz. Peygamber’le evlenmesi Benî Mustalik gazvesinden sonradır. Mustalikoğullarının Müslümanlara karşı savaş hazırlıkları düzenlediği haberini alan Allah Resûlü hiç beklemeden onlara karşı bir harekât düzenlemiş ve Benî Mustalik Gazvesi’yle onları mağlûp etmiştir. Savaşta alınan esirler gazveye katılanlara dağıtılmıştır.¹²⁸

Eşi bu savaşta öldürülen Cüveyriye esirler arasında ve yirmi yaşlarda olduğu rivayet edilmektedir. Esirlerin paylaşımı sırasında Sâbit b. Kays b. Şemmâs’ın veya amcaoğullarından birinin hissesine düşen Cüveyriye,¹²⁹ hürriyetini elde etmek için ödeyeceği fidyenin miktarını Sâbit b. Kays ile tesbit ettikten sonra Hz. Muhammed’in

¹²⁵ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 339.

¹²⁶ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 122.

¹²⁷ İbn Sa’d, **a.y.**; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 441; Rıza Savaş, “Cüveyriye b. Hâris”, **DİA**, c. VIII, s. 146.

¹²⁸ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 56; Savaş, **a.g.e.**, c. VIII, s. 146

¹²⁹ Ya’kubî, **a.g.e.**, c. II, s.53; İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 122,

yanına giderek şöyle dedi: “Ya Resûlullah! Ben kavminin lideri olan el-Hâris’in kızı Cüveyriye’yim. Ben de esir edilenlerdenim ve taksim sırasında Sâbit b. Kays’ın payına düştüm. Azat edilmem karşılığında dokuz ûkıyye üzerine benimle anlaştı. Bu işten kurtulmam için bana yardımcı ol” dedi. Hz. Peygamber ise “Bundan daha hayırlısını ister misin?” deyince o, bunun ne olduğunu sordu. Hz. Peygamber “Senin ödemen gerekeni ben öder ve seninle evlenirim” dedi. Cüveyriye buna “Evet ya Resûlullah!” diyerek Resûlullah, Cüveyriye’nin borcu olan sözleşme parasını ödedi ve onu azat edip onunla evlendi. Cüveyriye’de böylece “müminlerin annesi” oldu.¹³⁰

Kaynaklarda Hz. Peygamber ile evliliği hakkında aktarılan rivayetlerden biri de Cüveyriye’yenin mevlası Abdullah b. Ebü’l Ebyad’ın babasından aktardığı şu rivayettir: “Resûlullah Mustalikoğulları’nı esir aldı ve Cüveyriye’de esirler arasında idi. Babası gelip fidye karşılığında onu serbest bıraktırdı. Daha sonra da Hz. Peygamber onunla evlendi.”¹³¹

Resûlullah’ın Cüveyriye ile evlendiğini duyan ve ganimetten kendisine pay verilen kişiler “Benü’l Mustalik, artık Hz. Peygamber’in akrabasıdır.” deyip, ellerinde bulunan köleleri azat etmişlerdir. Cüveyriye sebebiyle Benü’l Mustalik’ten 100 kişi azat edilmiştir. Bu olay sebebiyle Hz. Aişe onun hakkında şöyle demiştir: “Ailesi ve kabilesine Cüveyriye’den daha fazla iyiliği dokunan başka bir kadın olduğunu bilmiyorum.” Bir görüşe göre Hz. Peygamber, Cüveyriye’nin mehri olarak bütün Benü’l Mustalik esirlerini azat etmiş diğer bir görüşe göre de Cüveyriye’nin mehri olarak kırk esir azat etmiştir.¹³² Sayının miktarına bakılmaksızın esirlerin özgürlüklerine kavuşmasında Hz. Cüveyriye validemizin katkısı büyük olmuştur.

Şu rivayet Hz. Peygamber’in Cüveyriye’yi cariye olarak değil eş olarak aldığını göstermektedir. Hz. Cüveyriye: “Ey Allah’ın Resûlü! Senin hanımların bana karşı kendilerini överek, cariye olduğumu ima ederek ‘Resûlullah seninle evlenmedi’ diyerek

¹³⁰ Vâkîdî, a.g.e., c. II, s. 56; İbn Sa’d, a.g.e., c. X, s. 122, 123; Taberi, a.g.e., c. II, s. 610.

¹³¹ İbn Sa’d, a.g.e., c. X, s. 124.

¹³² İbn İshâk, a.g.e., s. 355; İbn Sa’d, a.g.e., c. X, s. 125

gururlanıyorlar. Hz. Peygamber, Cüveyriye'ye şöyle dedi: “Senin mehrini arttırmadım mı? Senin kavminden kırk kişiyi azat etmedim mi?”¹³³

Cüveyriye'nin asıl adı Berre idi. Allah Rasûlünün Hz. Aişe'den sonra evlendiği en genç hanımdı. Bundan dolayı Hz. Peygamber, ona “küçük kız” anlamına gelen “Cüveyriye” ismini koymuştur.¹³⁴ Hz. Peygamber diğer hanımlarına yaptığı gibi onun için de bir gün ayırmıştı ve Cüveyriye hür bir kadın gibi örtünmüştü.¹³⁵

“Saliha, hayırlı kadın” anlamına gelen Berre Cüveyriye'nin Müslüman olmadan önceki ismiydi. Böyle isimlerin kişilere takılması insan nefsi açısından kişi üzerinde iyi bir etki bırakamayacağını düşünen ve böyle değerlendiren Resûlullah ona “küçük kız” manasına gelen Cüveyriye ismini vermişti. Hz. Âişe'nin belirttiğine göre Cüveyriye ibadete çok düşkündü. Hz. Peygamber bir Cuma günü Cüveyriye oruçluyken yanına girdi. Ona “Sen dün oruç tuttun mu?” diye sorunca, o da “Hayır!” cevabını verdi. Hz. Muhammed “Peki, yarın tutacak mısın?” deyince yine “Hayır!” demesi üzerine Hz. Peygamber “O halde orucunu boz” emrini verdi.¹³⁶

Hz. Peygamber Hayber'de Cüveyriye'ye seksen vesk hurma ve yirmi vesk de arpa verdi. Bunun buğday olduğu da söylenmiştir.¹³⁷ Cüveyriye tarikiyle hadis eserlerine 7 hadis intikal etmiştir. Kendisinden de bazı sahabilerden ve tâbiînden rivayette bulunanlar olmuştur. Bazı rivayetler Cüveyriye'nin vefatı hicri 56 yılı Rebîulevvel'nde (Şubat 676) Medine'de bazı rivayetlerde isehicri 50'de (670) yılında vefat ettiği kaydedilmiştir.¹³⁸

Hz. Cüveyriye'nin vefatı hakkında başka düşünenlerde vardır. Abdullah b. Ebû'l-Ebyad babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Hz. Peygamber'in hanımı Cüveyriye,

¹³³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 124

¹³⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 125; Sadreddin Gümüş, **Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Aile Hayatı**, Ravza Yay., İstanbul s. 79.

¹³⁵ Vâkidî, **a.g.e.**, c. II, s. 57, 58; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 126; Taberi, **a.g.e.**, c. XI, s. 609.

¹³⁶ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 127-128.

¹³⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 128.

¹³⁸ Savaş, **a.g.e.**, c. VIII, s. 146.

Mu'aviye b. Ebû Süfyân'ın hilafeti zamanında hicri 50 senesinde Rebûlevvel ayında vefat etti. Namazını dönemin Medine valisi olan Mervan b. el-Hakem kıldırdı.¹³⁹

Cüveyriye ile ilgili rivayetlerden hareketle şöyle demek mümkündür: Savaşta esir düşen bir kabile reisinin kızı olan Cüveyriye'yi Hz. Peygamber efendimiz azat edip onu hürriyetine kavuşturmuş ve mehrini ödeyerek onu cariye statüsünde değil de eş statüsünde onunla evlenmiştir. Bu evlilik sebebiyle savaş esirleri de hürriyetlerine kavuşmuştur.

2.3.2. Safiyye bt. Huyey (v. 50/670)

Tam ismi Safiyye bint Huyey b. Ahtab b. Sa'ye b. Sa'lebe b. Ubeyd'dir.¹⁴⁰ Medine'de 610'da doğduğu rivayetler arasındadır.¹⁴¹ Babası Benî Nadîr'in ileri gelenlerinden Huyey b. Ahtab, annesi de Berre bt. Samu'el'dir. Hz. Peygamber ile evlenmeden önce Benî Nadîr'in tanınmış şahsiyetlerinden Sellâm b. Mişkem ile evlenmiştir. Sellâm'dan boşanınca Hayber savaşında öldürülen Kinâne b. Rebî' Ebû'l-Hukayk ile bir nikâhı kıyılmıştır.¹⁴² Çocuğu olmayan Safiyye bt. Huyey, zamanın geleneğine uyarak Ümmü Yahyâ künyesini almıştır.¹⁴³

Hiz. Peygamber, İbn Ebû'l-Hukayk kalesini fethedince, esirlerin arasında Safiyye de vardı. Esirlerin taksiminde sahabeden Dihye b. Halife'nin payına düşmüştü. Ashab onun Hiz. Peygamber'den başkasına verilmesinin uygun olmayacağını düşündü. Böylece Dihye memnun edilerek Hiz. Peygamber'in hissesine ayrılmış oldu. Safiyye bt. Huyey ile amcasının kızı kendisine getirildi. Onların ikisini de Bilâl getirmişti. Bilâl onları getirirken Yahudi ölülerinin yanından geçirdi. Safiyye'nin amcakızı onları görünce elini

¹³⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 129; Taberi, **a.g.e.**, c. XI, s. 610.

¹⁴⁰ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 442.

¹⁴¹ Aynur Uraler, "Safiyye", **DİA**, c. XXXV, s. 474.

¹⁴² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 129; Uraler, **a.g.e.**, c. XXXV, s. 474

¹⁴³ Uraler, **a.g.e.**, c. XXXV, s. 474.

yüzüne çarparak çılgık attı, başına toprak saçtı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Şu şeytanı benden uzaklaştırın.” demiştir.¹⁴⁴

Hz. Peygamber, Safiyye’ye İslamiyet’i tercih ederse onunla evleneceğini, Müslüman olmazsa onu serbest bırakıp ailesine geri göndereceğini söyledi. Safiyye’nin İslâmiyet’i tercih etmesi üzerine onu özgür bıraktı ve mehrinde hürriyeti oldu.¹⁴⁵

Hz. Peygamber’in güvenliğinin endişesi ve yahudilere yakın olma gibi sebeplerle Hz. Peygamber, Hayber’den ayrıldığı sırada Safiyye ile gerdeğe girmemiştir. Safiyye annemiz Hz. Peygamber’in kendisiyle cariyeye statüsünde değilde eş statüsünde evlendiğini şu şekilde aktarmıştır: “Hz. Peygamber Medine’ye gitmek üzere yola çıkmak istediğinde Ashâbı, “Safiyye Resûlullah’ın zevcesi mi, yoksa cariyesi mi? Bugün anlayacağız. Eğer onun eşi ise onu örtüye koyacak. Eğer koymazsa onun cariyesidir.” dediler. “Resûlullah yola çıkınca bir örtü emretti; onunla örtündüm ve onun eşi olduğum anlaşılmış oldu. Sonra Resûlullah deveyi bana yaklaştırdı ve üzerine ayakla basmam için baldırını kaldırdı. Bunu fazla buldum; ben de dizimi onun baldırının üzerine koydum, sonra deveye bindim.”¹⁴⁶

Hz. Peygamber Medine’ye dönerken Hayber’den uzak bir dinlenme mevkiinde (Sahba) onunla birlikte oldu. Sabahında da sahabelerin yanında bulunan erzakla düğün yemeği verildi. Başka bir rivayette de Resûlullah Safiyye’yi kölelikten azat etti ve bu azatı da onun mehri saydı. Onunla evlendiği zaman, insanları düğün yemeğine çağırdı. Düğün yemeği hays ve hurmadan ibaretti.¹⁴⁷

Hz. Peygamber Hz. Âişe’nin yanına gidip elbisesinden tutarak: “Ey kumralcık! Onu nasıl buldun?” deyince Âişe: “Yahudiler arasında bir Yahudi kadın gördüm.” deyince Hz. Peygamber, “Böyle deme ey Âişe! Şüphesiz ki o Müslüman olmuş ve bunu

¹⁴⁴ Vâkidî, **a.g.e.**, c. II, s. 331-332; İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 134,135; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. III, s. 374.

¹⁴⁵ Vâkidî, **a.g.e.**, c. II, s. 331-332; İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 132-136.

¹⁴⁶ Vâkidî, **a.g.e.**, c. II, s. 331-332; İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 131-133.

¹⁴⁷ İbn İshâk, **a.g.e.**, s. 355-356; İbn Hişâm, **a.g.e.**, c. II, s. 646.

güzel yaşamaktadır” dedi. Resûlullah Safiyye’nin de örtünmesini emretti ve diğer eşleri arasında günleri taksim ettiği gibi ona da gün taksim etmişti.¹⁴⁸

Hiz. Safiyye diğer hanımların kendisini kıskanması sonucu bazen alaya maruz kalmıştır. Maruz kaldığı olaylardan birini Hiz. Safiyye şu şekilde aktarmaktadır: “Resûlullah’ın zevcelerinden hoş olmayan bazı sözler işitirdim. Beni küçümseyerek “Ey Yahudi’nin kızı!” diyorlardı. Fakat Resûlullah’ın bana karşı çok nazik davrandığını ve bana ikramda bulunduğunu görüyordum. Bir gün yanıma girdi; ağlıyordum. Bana, “Neyin var?” dedi. Ben, “Eşlerin beni küçümsüyorlar ve bana “Ey Yahudi’nin kızı! diyorlar” dedim. Baktım ki Resûlullah öfkelen-di ve “Sana böyle söyledikleri zaman veya sana karşı gururlandıklarında, sen de “Babam Harûn, Amcam da Musa’dır” de.”¹⁴⁹

Daha hayattayken evini Allah yolunda infak eden Safiyye ibadete düşkün, merhametli, zeki, akıllı, faziletli, cesur, eli açık bir kadındı. Sağlığında evini sadaka olarak infak etmişti. Safiyye, Hiz. Osman’ın evi isyancılar tarafından kuşatıldığında ona yiyecek ve su götürerek ona yardımcı olmuştur.¹⁵⁰ Diğer hanımlarının kıskançlığından etkilener-ek ve Hiz. Âişe’nin tarafında bulunmuştur. Hiz. Peygamber’in bal şerbeti içmesi hadisesinde Hiz. Âişe’nin demek istediği sözleri Resûlullah’a iletince Tahrîm sûresinin ilk âyetlerinin inmesine neden olmuştur.¹⁵¹

Hiz. Muhammed’in hanımları ile yapmış olduğu hac yolculuğunda Safiyye’nin devesi hastalanınca Allah Resûlü eşi Zeyneb binti Cahş’dan yanında bulunan fazla develerden birini ona vermesini söyleyince Zeyneb bu durumdan hoşnut olmayarak şöyle demiştir: “Yahudiye mi vereceğim?” Bunun üzerine Hiz. Peygamber bir müddet Zeyneb’in odasına gitmemiştir. Hiz. Peygamber’in hastalığının son günlerinde Safiyye, “Keşke senin yerinde ben olsaydım” diye üzüntüsünü belirtince diğer hanımlarının birbirine kaş göz işareti yaptıklarını gören Hiz. Peygamber, Safiyye’nin sözünde samimi olduğunu belirterek orada bulunan eşlerini uyardığı rivayet edilmiştir.

¹⁴⁸ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 129-132-134.

¹⁴⁹ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 331, 332.

¹⁵⁰ İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. XXXIX, s. 407; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 1046.

¹⁵¹ Uraler, **a.g.e.**, c. XXXV, s. 475.

Safiyye, hicretin 50. yılında veya 52. yılında vefat ettiği ve Bakî Mezarlığına defnedildiği kaynaklarda geçmektedir. Cenaze namazını ise Muâviye b. Ebû Süfyân'ın veya Saîd b. As'ın kıldırıldığı zikredilmektedir.¹⁵²Safiyye bt. Huyey tarîkiyle hadis eserlerine on hadis intikal ettiği rivayet edilmiştir.¹⁵³

Safiyye ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür. Bir savaş esiri olan Safiyye bt. Huyey, daha önce iki evlilik yapmış, İslâmîyet'i seçip seçmeme konusunda muhayyer bırakılınca kendi hür iradesiyle Müslümanlığı seçmiştir. Allah Resûlü de onu azat edip mehri de azat edilmesi olmuştur.

¹⁵² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 134; Vâkıdî, **a.g.e.**, C.II, s.22.

¹⁵³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 135; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 446, 447;Uraler, **a.g.e.**, c. XXXV, s. 475.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜBÜVVETTEN ÖNCE VE SONRA HZ. PEYGAMBERE ATFEDİLEN KÖLE, CARIYE VE HİZMETÇİLER

Peygamber Efendimizin hayatı ile ilgili sağlıklı bir çalışma yapmak için bilhassa nübüvvet öncesi ile sonrası hayatının iyi bilinmesi ve getirdiği mesajın da doğru anlaşılması gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın üçüncü bölümünde Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi ve sonrası köle ile cariyelerinin alt başlıklar halinde çalışmaya dâhil edilmesi uygun bulunarak kaynaklardan derlenen bilgilerle Hz. Peygamberle ilişkisi bulunan köle, cariyeye ve hizmetçiler tanıtılmaya çalışılmıştır.

3.1. Nübüvvetten Önce

3.1.1. Miras Yoluyla İntikal Edenler

3.1.1.1. Kadınlar

a) Ümmü Eymen (v. 24/645)

Ümmü Eymen Bereke bint Sa'lebe b. Amr el-Habeşîyye'dir. Peygamberimizin dadısı, azatlısı¹⁵⁴ve sahâbi bir hanım olan Ümmü Eymen'in asıl adı Bereke'dir.¹⁵⁵ Çocuklarının büyüğü olan Eymen'e nispetle "Ümmü Eymen", bazen de"Ümmü'z-Zabâ"veya "Ümmü Üsâme" künyeleriyle daha çok tanınmaktadır. Habeş asıllı olup Hz. Peygamber'e babası Abdullah'tan miras kalmıştır. Bununla beraber babasından beş

¹⁵⁴ İbn Hişâm, **a.g.e.**, c. II, s. 347; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, **el-Maârif**, (Thk. Servet Ukkâşe), Mısır, Heyetu'l Mısriyye, 1992, c. I, s. 144.

¹⁵⁵ Muhammed b. Sa'd B. Menîl el-Hâşimî el-Basrî İbn Sa'd, **Kitâbü't Tabakâti'l-Kebir**, Ed: Prof. Dr. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yay., 2014, c. X, s. 242; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Davûd el-Belâzûrî, **Ensâbü'Eşrâf**, (Thk. Süheyl Zekkar), Beyrut, Dâru'l Fikr, 1996, c. I, s. 96; Ebû Bekr Ahmed b. Ebû Hayseme, **et-Târîhu'l-Kebir**, (Thk. Salah b. Fethî Hilal), Kahire, Elfaruku'l Hadis, 2006, c. II, s.192.

erkek deve ve bir miktar koyun da kalmıştır. Başka bir rivayette de onun, Hz. Hatice'nin kız kardeşi tarafından Hz. Peygamber'e hediye edildiği ifade edilmiştir. Ümmü Eymen'in kime ait olduğu konusunda farklı rivayetler de bulunmaktadır. Çocukluğundan beri Resûlullah ile beraber olduğu ve bakımını üstlendiğine bakılırsa Hz. Peygamber'e miras yoluyla intikal ettiği görüşü daha güvenilir olmalıdır. İbn Sa'd da onun Hz. Peygamberin babasından miras kaldığını söylemektedir.¹⁵⁶ Hz. Peygamber'in annesi Medine'ye seyahate çıktığında yanında ona bakması için Ümmü Eymen de vardır. Bir ay birlikte orada kalmışlardır. Mekke'ye geri döndüklerinde Ebvâ denilen yerde annesi vefat edince Ümmü Eymen de Resûlullah'ı geldikleri iki deveyle birlikte alıp Mekke'ye dönmüştür. Annesinin sağlığında onunla ilgilendiği gibi vefat ettikten sonra da Peygamberimiz ile ilgilenmeye, ona bakmaya devam etmiştir.¹⁵⁷

Hz. Muhammed, Hz. Hatice ile evlenince Ümmü Eymen'i azat etti. O da Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî ile evlendi, bu evlilikten Eymen doğdu. Eşi vefat edince, Hz. Peygamber, Ümmü Eymen'i azat ettiği Zeyd b. Hârise ile evlendirdi.¹⁵⁸ Bu hadiseyle ilgili olarak Resûlullah: *"Kim cennet ehlinde bir kadınla evlenmekten hoşlanıyorsa, Ümmü Eymen ile evlensin"* buyurmuştur. Bu buyruk üzerine Zeyd b. Hârise onunla evlenmiş ve bu evlilikten Üsâme b. Zeyd doğmuştur. Resûl-i Ekrem risalet görevinin ilk günlerinde kendi ailesiyle birlikte Müslüman olan Ümmü Eymen'i dedesinden ve babasından kalma bir hatıra olarak kabul etmiş, onu "Annemden sonra annem", "Ey Anneciğim!" diye sevmiştir. Bu aziz yadigâra bakınca da şöyle demiştir: "Bu ehl-i beytimden geriye kalan kimsedir" ve yine zaman zaman kendisini ziyaret ederek ona çeşitli hediyeler vermiştir.¹⁵⁹ Ümmü Eymen, Mekke'deki işkenceler artınca Resulullah'ın

¹⁵⁶ İbn Sa'd, **a. y.**; İbn Kuteybe, **a. e.**, c. I, s. 144; Ebû Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, **el-İstîâb fi Marifeti'l Ashâb**, (Thk.: Ali Muhammed El-Becâî), Beyrut, Dâru'l Ceyl, 1992, c. IV, s. 1793; Ebu'l Fazl Şihâbuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askâlani, **el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe**, (Thk: Adil Ahmet Abdulmevcut), Beyrut, Dâru'l İlmiyye, 1415, c. VIII, s. 358, 359.

¹⁵⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. I, s. 104, 105.

¹⁵⁸ İbn Sa'd, **a.y.**; İbn Kuteybe, **a.y.**, Belâzûrî, **a.g.e.**, c. I, s. 96.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 243, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez- Zehebî, **SiyeruAlâmü'n-Nübelâ**, (thk. Şuayb el-Arnâvut), Müessesetü'r-Risale, 1985, c. II, s. 223-224.

izniyle diğer Müslümanlar ile beraber Habeşistan'a hicret etmiş, ancak daha sonra Mekke'ye döndüyse de burada çok fazla kalmayarak Medine'ye hicret etmiştir.¹⁶⁰

Ümmü Eymen, Allah Resûlu ile beraber Uhud Gazvesi'ne katılıp orada askere su dağıttığı esnada Hibban b. el-Arika adında bir müşrik, onun eteğine isabet eden bir ok atmış, hatta bu durumu da kendisine alay konusu edinmiştir. Bu hadiseyi yakından gören Hz. Peygamber, Sa'd b. Ebi Vakkâs'a bir ok uzatarak: "Bunu ona at" diye emretmiş ve Sa'd attığı okla Hibban'ı vurmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber tebessüm ederek "Sa'd onun intikamını aldı. Allah senin duanı kabul etsin ve atışını isabet ettirsin." demiştir.¹⁶¹ Uhud Gazvesi esnasında da yaralıları tedavi ederek ve onlara su dağıtarak yardımda bulunmuştur. Nitekim ordu bozguna uğratıldığı esnada da askeri savaşmak için cesaretlendirmiştir. Hatta askerlerin bir kısmına, "Kirman'ı (ip eğirme aleti) al da bununla ip eğir; kılıcını bana ver!" demiştir.¹⁶²

Ümmü Eymen, birkaç hanım sahabe birlikte Hayber Gazvesi'ne katılmış, Peygamber savaşta elde edilen ganimetlerden kendisine de pay vermiştir.¹⁶³ Çocukları Eymen ve Üsâme ile beraber Huneyn Gazvesi'ne de katılmış bu savaşta Hz. Peygamber'e yakın durarak onu koruyanlardan biri olmuştur.¹⁶⁴ Yine Hz. Âişe'ye atılan iftira olayı hakkında Resûlullah, Ümmü Eymen'e görüşünü sorunca, Ümmü Eymen, "Ey Allah'ın Resûlü! (yalan) gözümden ve kulağımdan uzak olsun; onun hakkında hayırdan başka en ufak bir şey bilmiyorum" demiştir.¹⁶⁵ Ümmü Eymen konuşma sırasında peltek "se"leri sîn gibi söylerdi. Allah Resûlü, Ümmü Eymen'in bir türlü söyleyemediği "selâmulâhi aleyküm" ifadesi yerine daha kısa bir şekilde "selâm" demesine izin vermiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁰ İzzuddin İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, Beyrut, Dâru'l Fikr, 1989, c. VI, s. 303.

¹⁶¹ Vâkıdî, *a.g.e.*, c. I, s. 292.

¹⁶² Vâkıdî, *a.g.e.*, c. I, s. 300-327.

¹⁶³ Vâkıdî, *a.g.e.*, c. II, s. 341.

¹⁶⁴ Vâkıdî, *a.g.e.*, c. II, s. 421; c. III, s. 156.

¹⁶⁵ Vâkıdî, *a.g.e.*, c. II, s. 76.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 244; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 225.

Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'in yanına gelerek , "Beni bir bineğe bindir" dedi. Allah Resûlü, "Seni dişi deve yavrusuna bindireyim"dedi. O , "Ya Resûlullah! O beni taşıyamaz, onu istemiyorum" dedi. Peygamber, "Seni dişi deve yavrusundan başkasına bindirmem." buyurdu. "Allah Resûlü ona şaka yapıyordu. Resûlullah şaka yaptığında sadece doğruyu söylerdi. Çünkü bütün develer dişi develerin yavrusudur."¹⁶⁷Bu da Resûlü Ekrem'in ona verdiği değeri göstermektedir.

Resûlullah'ın ebediyete intikalinden sonraki günlerde Hz. Ebu Bekir,HHz. Ömer'e şöyle diyerek: "Haydi, Allah Resûlü'nün hayattayken ziyaret ettiği gibi, biz de Ümmü Eymen'i ziyaret edelim." Hz. Ömer ile beraber Ümmü Eymen'in yanına gittiklerinde Ümmü Eymen'in gözlerinden yaşlar süzölmüş. Onlar: "Niçin döküyorsun bu gözyaşlarını? (Bilmiyor musun ki) Allah katında olan Resûlullah için daha hayırlıdır" deyince Ümmü Eymen de onlara şöyle demiştir: "Ben Allah katında olan şeyin Resûlullah için daha hayırlı olduğunu bilmediğimden ağlamıyorum. Ben semadan vahyin (inzalının) artık kesilmiş olduğuna ağlıyorum." Bu sözler üzerine Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer de gözyaşlarını tutamamışlardır.¹⁶⁸

Hz. Ömer'in vefatında ise, "İslâm bugün güç kaybetti" diyerek ağlamıştır.¹⁶⁹ Vâkıdî, Ümmü Eymen'in Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk zamanlarında (24/645) vefat ettiğini zikretmiştir. Zehebî ve başkaları ise beş hadis rivayet ettiğini, bunların Baki b. Mahled'in el-Müsned'inde mevcut olduğunu belirtmişler.¹⁷⁰ İbn Ebû Hâtim ise, Ümmü Eymen'in iki hadis rivayet ettiğini ifade etmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 243; Zehebî, **a.g.e.**, c. II, s. 225.

¹⁶⁸ İbn Sa'd **a.g.e.**, c. X, s. 245, 246; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1794; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. VI, s. 303; Zehebî, **a. e.**, c. II, s. 226.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 246, Ebu'l Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimeşkî İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, y. y., Dâru'l Fikr, 1995, c. IV, s. 303; Zehebî, **a.g.e.**, c. II, s. 226, 227.

¹⁷⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 246; Zehebî, **a.g.e.**, c. II, s. 227.

¹⁷¹ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtim, **el-Cerh ve't-Tadîl**, Beyrut, Dâru İhyâ, 1952, c. IX, s. 461.

Ümmü Eymen ile ilgili rivayetler incelendiğinde, Allah Resûlü'ne babasından miras kalan bir köle olduğunu, Hz. Peygamber'in bu hanımı hürriyetine kavuşturup azatlı kölesi Zeyd b. Hârise ile evlendirdiğini söylemek mümkündür.

3.1.2. Satın Alınanlar

a) Sâlih Şukrân el-Habeşî (v. ?)

Sâlih Şukrân, Resûlü Ekrem'in Habeşli bir kölesidir. Gerçek adı Sâlih b. Adî'dir.¹⁷² Önceleri Abdurrahman b. Avf'ın kölesiyken Allah Resûlü onu beğenip parasını ödemiş ve Bedir savaşından sonra azat etmiştir.¹⁷³

Şukrân'ın Hz. Peygamber'in himayesine nasıl girdiği hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Peygamber efendimize babasından miras kaldığına dair rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden birini kaydeden Taberî, Şukrân ile Ümmü Eymen'in Peygamber Efendimiz'e babasından miras kaldığını ifade eder. Bu rivayet Beğavî tarafından da aktarılmaktadır. Zeyd b. Ahrem'de satın alındığına dikkat çekerek konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: “İbn Davud'dun şöyle dediğini duydum: Allah Resûlü, onu satın almıştır. Her kim ki Şukrân'ın kendisine hediye edildiğini söylerse, onların sözlerini reddederim.”¹⁷⁴

İbn Sa'd, Ebu Bekir b. el-Cehm'in rivayetini aktararak der ki: “Resûlullah onu, Müreysî' ehlinden alınan ganimetleri korumak ve çocukları da bir semte toplamakla görevlendirmiştir”. İbn Sa'd'a göre Şukrân, Resûlullah'ın cenazesinin yıkanmasında, kefenlenmesi ve defîn işlemlerinde yer alan kimseler arasında bulunmaktadır.¹⁷⁵

¹⁷² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 52; Belâzuri, **a.g.e.**, c. I, s. 478; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amulî et-Taberî, **Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk**, Beyrut, Dâru't-Turas, 1387, c. III, s. 170; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 270; İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. III, s. 284.

¹⁷³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 52; Taberî, **a.g.e.**, c. III, s. 170; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 270; İbn Hacer, **a.y.**, c. III, s. 284.

¹⁷⁴ İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. I, s. 148; Taberî, **a.g.e.**, c. III, s. 170; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 270; İbn Hacer, **a.y.**, c. III, s. 284.

¹⁷⁵ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. I, s. 166-208; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 52.

Bedir’de ele geçirilen esirlerden Allah Resûlü’nün kölesi Şukrân sorumlu olmuştur. Şukrân, Bedir savaşında bulunmuş fakat Resûlullah ona bir pay ayırmamıştır. Esir sahipleri Şukrân’a esirlerini koruması karşılığını verince onun hissesi, diğerlerinin hissesinden daha fazla olmuştur.”¹⁷⁶ Allah Resûlü vefatı sırasında, ona vasiyette bulunmuştur. Şukran, Allah Resûlü’nün hayatta iken elbise olarak giydiği kadife bir kumaş parçasını Resûlullah’ın kabrine sermiştir.¹⁷⁷ Belâzurî onun Hz. Ömer’in hilafeti zamanında vefat ettiğini bildirmektedir.¹⁷⁸

Şukrân ile ilgili rivayetler incelendiğinde, Hz. Peygamber’in azat ettiği aile yadigârı bir kölesi olduğu ve Resûlullah vefat ettiğinde kabrine inen kişilerden biri olduğunu söylemek mümkündür.¹⁷⁹

3.1.3. Hediye Edilenler

a) Zeyd b. Hârise

Ebû Üsâme Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl (Şurahbîl) el-Kelbî (v. 8/629)

Yemen menşeli Kelb kabilesindendir. Künyesi Ebû Usâme’dır. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Peygamberimiz ile Zeyd b. Hârise arasında on yaş vardı. Zeyd b. Hârise’nin köle edilişi kaynaklarımızda şöyle geçmektedir: Zeyd annesi Su‘dâ ile birlikte annesinin akrabalarını ziyarete gitmiştir. El-Kayn b. Cesroğulları’ndan bir kısım süvariler baskın düzenlediler ve annesinin aşireti olan Ma’noğulları’nın evlerine de girdiler. Zeyd, gücü kuvveti yerinde para edebilecek bir genç idi. Zeyd’i kaçırıp Ukâz panayırında köle olarak satışa çıkardılar. Hakîm b. Hizâm onu 400 dirheme satın aldı.¹⁸⁰ Hz. Hatice’nin yeğeni olan Hakîm b. Hizâm Şam’dan gelen diğer esirler de satın alarak Mekke’ye getirdi. Halası Hz. Hatice’ye “Hala, bu gençlerden istediğini seç senindir,” dedi. Hz. Hatice’de Zeyd’i seçti. Hz.

¹⁷⁶ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. I, s. 166-208; İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 52; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 478.

¹⁷⁷ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 52; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. III, s. 284.

¹⁷⁸ Belâzurî, **a. y.**, c. I, s. 478.

¹⁷⁹ İbn Abdilberr, **a.g.e.**, c. II, 708; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. III, s. 285.

¹⁸⁰ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 42-46; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 542, 543; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. XIX, s. 343-346; İbnü’l-Esir, **a.g.e.**, c. II, s. 542, 543.

Hatice o zaman Peygamberimiz ile evli idi. Hz. Peygamber Zeyd'in kendisine hibe edilmesini istedi. Hz. Hatice de Resûlullah'a hediye etti. Allah Resûlü de onu azat edip evlat edindi.¹⁸¹

Kelb kabilesinden bir kısım insanlar hacca gittiklerinde Zeyd'i görüp tanıdılar Zeyd'de onları tanıdı. Kabileye mensup kişiler hacdan döndüklerinde yerini ve kimin yanında olduğunu babasına bildirdiler. Babası Hârîse, yanına yakınlarını ve Zeyd'in fidyesini de alarak Mekke'ye geldi ve onu Allah Resulü'nden geri istedi. Resûlullah, Zeyd'i ailesiyle görüştürdü ve dilerse kendileriyle gidebileceğini söyledi. Zeyd çağırıldı. Hz. Peygamber kendisine "Bu kişileri tanıyor musun?" diye sordu. "Evet, tanıyorum. Bu babamdır, şu da amcamdır" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Zeyd'e, "Sen benim kim olduğumu öğrendin. Sana olan şefkat ve sevgimi de gördün. O halde ya beni tercih et, yanımda kal ya da onları tercih et, onlarla beraber git" diyerek onu tercihinde serbest bıraktı. Zeyd'in cevabı şu oldu: "Ben hiçbir kimseyi asla sana tercih etmem. Sen, benim annem ve baba yerindesin." Zeyd'in cevabı karşısında şaşkına dönen baba ve amca, "Yazıklar olsun sana ey Zeyd! Demek ki sen, köleliği hürriyete, annene, babana, amcana ve ev halkına tercih ediyorsun?" dediler. Zeyd babasına: "Babacığım! Ben, bu insanda öyle şeyler gördüm ki, kendisine hiçbir zaman başka bir kimseyi tercih edemem" diyerek aidiyet duygusundan sıyrılıp Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmiştir. Hz. Peygamber de Zeyd'in kendisini seçmesi üzerine elinden tutarak onu Hicru'l Kâbe'ye çıkardı ve orada bulunan zevata şöyle hitap etti: "Ey burada hazır olunanlar! Şahit olunuz ki, bundan böyle Zeyd benim oğlumdur. Ben ona vâris olurum, o da bana vâris olur." Bu durumu gören babası ve amcası rahatlayarak oradan huzurla ayrıldılar. Bundan böyle Zeyd b. Muhammed olarak çağırıldı. Bu durum Ahzab sûresi 5. âyeti ininceye kadar devam etti.¹⁸² Zeyd, Hz. Peygamber'in yanında kaldığı sürece Allah Resûlü'nün hane içinde ve hane dışında güzel yaşayan, hak ve hukuka dikkat eden, şefkatli, merhametli ve nazik bir kişi olduğunu görmüş aile sevgisini ve sıcaklığını tatmamış gönüllü köleliği tercih ederek ailesiyle gitmemiştir. Hz. Peygamber'in Zeyd'e

¹⁸¹ İbn Hişâm, **a.g.e.**, c. I, s. 247, 248; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 543; İbnü'l-Esîr, **a.y.**, c. II, s. 543.

¹⁸² İbn Hişâm, **a.g. e.**, c. I, s. 248, 249; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 43, 44; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 543; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. XIX, s. 347-348; İbnü'l-Esîr, **a. y.**, c. II, s. 543.

karşı sevgi ifadelerievlatlık müessesesi kaldırıldıktan sonrada devam etmiştir. “Oğlum” diye hitap etmese bile, zaman zaman kendisine “Ey Zeyd! Sen kardeşimiz ve azatlımızsın”, “Sen bana insanların en sevimli olanısın” gibi güzel sözler söylemiştir.¹⁸³

Hiz. Peygamber risâlet görevine başlayınca, Zeyd, Hiz. Hatice, Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ali gibi Allah Resûlü’nü tasdik edip Müslüman olan ilk dört kişinin arasında yer almıştır. İbn Sa’d, onu Müslüman olanların ilki olarak rivayet eder.¹⁸⁴ Kardeşleştirme hadisesi kapsamında Hiz. Peygamber Zeyd’i, Hamza b. Abdülmuttalib ve Üseyd b. Hudayr ile kardeş ilan etmiştir.¹⁸⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de adı zikredilen Zeyd, (Ahzâb 33/37) birkaç defa evlenmiştir. Mekke’de Habeşî Ümmü Eymen ile yaptığı ilk evliliğinden oğlu Üsâme doğmuştur. Ümmü Eymen’in haricinde Zeyd, Ümmü Külsûm bint Ukbe b. Ebû Mu’ayt ile evlenmiş bu hanımdan iki çocuğu olmuştur. Zeyd, bu hanımı boşadıktan sonra Dürre bint Ebû Leheb ile evlenmiş ve daha sonra onu da boşayarak Hind bint Avvâm ile bir yuva kurmuştur. Zeyd b. Hârise’nin yaptığı bütün evlilikler, Bedir Gazvesi’nden sonra Hiz. Peygamber’in halası Ümeyme’nin kızı Zeyneb bint Cahş ile yaptığı evlilik kadar gündem olmamıştır Nitekim bu evlilik de Hiz. Peygamberin çabalarına rağmen çok uzun sürmemiş ve Zeyd, Zeyneb bint Cahş’dan ayrılmıştır. Allah Resûlü bu duruma son derece üzölmüştür. Resûl-i Ekrem halasının kızı Zeyneb’in durumuna oldukça üzüldüğünden ve bu durum ailevi bir mesele haline geldiğinden Hiz. Zeyneb ile evlenmek istemiş, ancak Cahiliyye adetlerinde evlatlıkların boşanmış eşleriyle evlenmesinin yasak olduğunu bildiğinden herhangi bir evlilik teşebbüsünde bulunmamıştır. Ancak bu konu hakkında Ahzâb suresi 33/37 ayet nazil olunca Hiz. Peygamber, Zeyneb bint Cahş ile evlenmiş ve bu evlilik öncesinde hem Zeyd hem de Zeyneb ile görüşmeyi ihmal etmemiştir.¹⁸⁶

¹⁸³ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 46.

¹⁸⁴ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 198; İbn Hişam, **a.g.e.**, c. I, s. 247; İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 46.

¹⁸⁵ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 47.

¹⁸⁶ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 353, 354; İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 47; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 543.

Zeyd; Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına, Hudeybiye seferine ve Hayber'in fethine katılmış söz konusu savaşlarda Hz. Peygamber'in ordusunun en iyi savaşçılarından olmuştur. Ayrıca komuta ettiği bazı seriyyeler bulunmaktadır. Bu seriyyelerin ilki ise Karade'dir. Bu seriyyede Zeyd, komutasındakilerle beraber Şam tarafına giden Kureyş ticaret kervanına saldırmışlar ve Medine'ye ganimetlerle dönmüşlerdir. Hz. Zeyd'in katıldığı diğer seriyyeler ise; el-Cemûm, el-İs, et-Taraf, Hısmâ, Ümmü Kırfe'dir.¹⁸⁷

Hz. Peygamber Zeyd'in katıldığı seriyyeler ve savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarından hareketle Zeyd'i, hicretin sekizinci yılında Mute savaşında ordu komutanı tayin etmiş ve orduyu savaşa gönderirken şöyle talimatta bulunmuştur: "Zeyd şehid olursa orduya Cafer b. Ebû Tâlib komutanlık yapacak; o da şehid olursa yerine Abdullah b. Revâha komutayı üstlenecektir." Bu çarpışmalar sırasında Zeyd sancağı eline alarak savaşmaya başlamış emrindeki askerlere bu cengâverlikle büyük bir moral kaynağı olmuştur. Savaşın gidişatı aynı Hz. Peygamber'in orduyu Medine'den gönderirken yaptığı talimat üzere olmuş ve Zeyd bu savaşta göğsüne saplanan bir okla yaralanarak sancağı Cafer b. Ebû Tâlib'e devretmiştir. Aldığı yaralara daha fazla dayanamayan Zeyd, Mute savaşında 55 yaşında iken şehit düşmüş ve cenaze namazını bizzat Hz. Peygamber kıldırıştır. Cenazesinde Allah Resûlü, ashabına dönerek şöyle demiştir: "Kardeşiniz Zeyd için Allah'tan af ve mağfiret dileyin. O, koşarak Cennete girdi."¹⁸⁸

Hz. Peygamber'e komutanların şehâdet haberi bildirilince ayağa kalkmış ve onlar hakkında şöyle dua etmiştir: "Allahım, Zeyd'e mağfiret et! Allahım, Zeyd'e mağfiret et! Allahım, Zeyd'e mağfiret et! Allahım, Cafer'e mağfiret et! Allahım, Abdullah'a mağfiret et!" Zeyd'in şehâdetinden sonra Allah Resûlü Zeyd'in ailesinin yanına uğramış Zeyd'in kızı Peygamberimizin yüzüne ağlamaklı bakınca Hz. Peygamber'de

¹⁸⁷ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 420; Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 204-206, 207-215; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 48; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. XIX, s. 368.

¹⁸⁸ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 415-420; İbn Hişam, **a.g.e.**, c. II, s. 373-378; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 48-49; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 546; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. XIX, s. 368.

dayanamayarak ağlamaya başlamıştır ve durumu gören Sa'd b. Ubâde, “Ey Allah’ın Resülü bu ne hal?” deyince Hz. Peygamber “Bu, sevenin sevdiğine olan sevgisidir” buyurarak Zeyd’e olan duygularını dile getirmiştir.¹⁸⁹

İncelenen rivayetlerde sonuç olarak Zeyd b. Hârise hakkında şunları denilebilir: Küçük yaşta köle olarak satılmış ve Hz. Hatice tarafından Hz. Peygamber’e hediye edilmiştir. Her ne kadar ailesi fidyesini ödeyip Zeyd’i beraberlerinde götürmek istemişlensede o, ailesini tercih etmemiş ve Hz. Peygamber’in yanında gönüllü olarak kalmıştır. Bunun üzerine Allah Resülü onu evlat edinmiş, daha sonra da azat etmiştir.

3.2. Nübüvvetten Sonra

3.2.1. Hediye Edilenler

3.2.1.1. Kadınlar

a) Mâriye bint Şem’un el-Kıbtîye (v. 16/637)

Mâriye bt. Şem’un, Mısır’ın Hafn bölgesi Ensina kasabasındandır.¹⁹⁰ Babası Mısır’ın Saîd bölgesinde yaşayan Kıbtî bir aileye mensuptur. Bazı rivayetlerde babasının İranlı veya Rum olabileceği de zikredilmiştir. Annesinin ise hristiyan bir Rum olduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁹¹ Doğum tarihi belli değildir. Ümmü İbrâhim künyesi ile bilinmektedir.¹⁹²

Hiz. Peygamber, hicretin 7.(628) yılında çeşitli ülkelerin hükümdarlarını İslâmiyet’e davet etmeye başlayınca Bizans’ın İskenderiye valisi ve Mısır mukavkısı olan Cüreyc b. Mînâ’ya da Hâtıb b. Ebû Beltea ile bir mektup göndermişti. Mukavkıs

¹⁸⁹ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. III, s. 49; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. XIX, s. 371.

¹⁹⁰ İbn Hişâm, **a.g.e.**, c. I, s. 191.

¹⁹¹ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 449; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VIII, s. 311; Aynur Uraler, “Mâriye”, **DİA**, c. XXVIII, s. 63.

¹⁹² İbn Hişâm, **a.g.e.**, c. I, s. 191; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 449.

mektubu okuyup ona değer vermiş ve Hz. Peygamber'in elçisini en güzel şekilde ağırlamıştır. Hz. Peygamber'e iletmek üzere elçi ile çeşitli hediyeler göndermiştir. Bu hediyeler arasında "beyaz tenli, kıvrıcık saçlı ve güzel" olarak nitelendirilen Mâriye ve kız kardeşi Sîrîn'i de göndermiştir. Bazı rivayetlerde de bunlarla birlikte başka iki cariyeden de bahsedilmiştir. Gönderilen hediyeler arasında Mâriye'nin amcasının oğlu Me'bûr adlı hadım ağası, ayrıca 1000 miskal altın, değerli elbiseler, kıymetli kumaşlar, güzel kokular, bir merkep ve katır vb. vardır. Hâtıb'ın Medine'ye dönerken yanındakilere İslâmiyet'i anlattığı, Mâriye ile Sîrîn'in bu esnada müslüman olduğu, Me'bûr'un ise daha sonra Hz. Peygamber'in İslâma daveti üzerine Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.¹⁹³

Mâriye el-Kıbtîyye'nin Müslüman olması ve Hz. Peygamber ile evlenmesi hususunda birçok rivayet vardır. Bu rivayetlerden biri olan Muhammed b. Ömer'in haberine göre ise Mâriye el-Kıbtîyye'nin beyaz tenli, kıvrıcık saçlı, güzel bir kadın olmasından dolayı Resûlullah, onu beğenerek evlenmiştir. Resûlullah bu hanımı nikâhlamadan önce onu ve kız kardeşini Ümmü Süleym bnt. Milhân'ın evinde ağırlamış ve burada onları ziyaret ederek İslâm'ı anlatmıştır. Hz. Peygamber'in tebliğinden oldukça etkilenen ve yolculuk esnasında da elçiden İslâm hakkında bilgiler alan Mâriye ve kızkardeşi Müslüman olmuştur. Resûlullah, Mâriye'yi mülk-i yeminle (cariye statüsünde) nikâhlayarak onunla evlenmiştir. Hz. Peygamber ile evliliğinden sonra Resûlullah Mâriye'yi, Benî en-Nadîr'den kalma, el-Âliye'de kendisine ait bir eve göndermiş, yazın ve hurma toplama zamanında da yanında kalmıştır. Mâriye'nin kardeşi Sîrîn'i de şair Hassân b. Sâbit'e hediye etmiştir.¹⁹⁴ Münafıklar ve bazı art niyetli kimseler Mâriye'nin hizmetinde bulunan Mısır'lı hadım köle hakkında dedikodu çıkarmışlardır. Bunun üzerine Resûlullah bu iddiayı araştırmak için Hz. Ali'yi görevlendirmiş yapılan araştırmalar sonucunda Kıbtî'nin hadım olduğu anlaşılmış ve böylelikle asılsız dedikodular kapanmıştır.¹⁹⁵

¹⁹³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. I, s. 122, 123; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. VI, s. 261 vd; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VIII, s. 310.

¹⁹⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. I, s.122-123

¹⁹⁵ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 450; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. VI, s. 261.

Hiz. Hatice dışında diğer eşlerinden çocuğu olmayan Resûl-i Ekrem'in hicretin 8 yılının Zilhicce ayında (Nisan 630) Mâriye'den bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Böylece Mâriye,  mm 'l-veled statüsüne geçerek hür bir kadın olmuştur. Doğan ocuğa İbrahim ismi verildikten sonra yedinci gün ona bir koyun kesilerek akika yapılmış, saçı kestirilmış ve ağırlığı oranınca gümüş para fakirlere ve miskinlere dağıtılmıştır. Hiz. Peygamber'in Mâriye'den bir çocuğu olunca, diğer eşleri bu durumdan biraz rahatsız olarak Mâriye'yi kıskanmışlardır. Resûlullah, oğlu İbrahim vefat ettiği gün onun hakkında şöyle demiştir: "Eğer yaşasaydı, onun dayılarından hiçbirisi köle olmazdı."¹⁹⁶

Hiz. Peygamber'in çok beğendiği, ilgisini gösterdiği ve muhabbet duyduğu bu güzel hanımı başta Hiz.  şe olmak üzere diğer eşleri de kıskanmıştır. Hatta bir defasında Hiz. Hafsa'nın evinde bulunmadığı sırada Resûlullah, Mâriye'yi eve çağırttı. Birlikte olduklarını duyan Hafsa bu durumdan rahatsız olup çok  z lm ştir. Hiz. Peygamber de Hafsa'dan bu konuyu kimseyle paylaşmaması isteğinde bulunmuş ve ona Mâriye'yi kendine haram kıldığına dair yemin etmiştir. Resûlullah'ın bu sözünü kendisi ve diğer eşleri için bir müjde kabul eden Hafsa validemiz durumu Hiz.  şe'ye haber verince Resûl-i Ekrem'e hitaben, eşlerini memnun etmek için Allah'ın hel l kıldığını kendisine haram kılmasını doğru bulmayan  yetler (et-Tahrîm 66/1-2) n zil olmuştur. Bu  yetlerin, Hiz. Peygamber'in diğer eşi Zeyneb bint Cahş'ın evinde bal şerbeti içmesini kıskanan hanımlarına balı kendisine haram kıldığını söylemesi üzerine indiği de kaydedilmış bu arada her iki olayın da  yetin n z l sebebi olabileceği belirtilmiştir.¹⁹⁷

Mâriye Medine'de Hiz. Ömer'in hilafeti döneminde vefat etmiş ve cenaze namazı Hiz. Ömer tarafından kıldırıldıktan sonra Bak ' kabristanına defnedilmıştir.¹⁹⁸

Mâriye ile ilgili rivayetlerden hareketle şunları söylemek mümkündür: Mısır mukavkısı tarafından hediye edilen bir cariye olup İslâmîyet'i tercih etmiş ve Hiz. Peygamber'le mehri ödenerek evlenmiştir. Allah Res l 'nden İbrahim adında bir ocuk doğurarak  mm 'l-Veled statüsüne yükselmiştir.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. I, s. 122, 123-131; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 450.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 112, 113.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 235; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 453; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1912.

b) Sîrîn (Şirin) el-Kıbtîye (v. ?)

Kıpti asıllı olan bu hanımın bazı rivayetlerde ismi Hanna ve Kaysara olarak geçmektedir. Mâriye'nin kız kardeşi olarak bilinmektedir. Hicretin 7. senesinde Hz. Peygamber, komşu ülkelerin devlet başkanlarına İslam'a davet mektupları göndermiş. Bu davet mektuplarından birini de Mısır mukavkısına gönderildiği kaynaklarımızda mevcuttur. Mısır'ın idarecisi Cüreyc, gönderilen mektuba değer vermiş ve Hz. Peygamber'e hediyeler göndermiştir. Gönderilen hediyeler arasında Sîrîn de cariye olarak geldiği rivayet edilmektedir. Hâtıb b. Ebî Beltea'nın davetiyle yolda İslam'a girmiş Medine'ye gelince Hz. Peygamber onu şairi Hassan b. Sâbit ile evlendirmiş ve bu evlilikten Abdurrahman b. Hassan dünyaya gelmiştir.¹⁹⁹ Vefat yeri ve tarihi hakkında bilgi bilinmemektedir.

Sîrîn ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber'e hediye olarak gönderilen bir cariyedir. İslâmla müşerref olmuş Allah Resûlü de onu şairi Hassan b. Sâbit ile evlendirerek kendi himayesine almamıştır.

3.2.1.2. Erkekler

a) Ebû Râfi' (Eslem) el-Kıbtî (v. 40/660)

Bu sahâbi isminden ziyade Ebû Râfi künyesi ile meşhur olmuştur.²⁰⁰ İsmi Eslem'dir. İbrahim veya Hürmüz de denilmiştir. Abbâs b. Abdülmuttalib'e ait Mısırlı bir köle iken Abbâs tarafından Hz. Peygamber'e hediye edilmiştir. Resûlullah'a Abbas'ın Müslüman olduğu müjdesi getirildiğinde ise, Resûlullah Ebû Râfi'i azat edip hürriyetine kavuşturmuştur.²⁰¹ Saîd b. Âs'ın kölesi olduğu da rivayet edilmiştir. Fakat bu rivayet makbul görülmemiştir.²⁰²

¹⁹⁹ İbn Hişâm, **a.g.e.**, c. II, s. 306; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. XXXIV, s. 291; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 648

²⁰⁰ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 83; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. I, s. 93.

²⁰¹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. IV, s. 81; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 477; Taberî, **a.g.e.**, c. III, s. 170; Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheyli, **er-Ravzü'l-Ünûf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbn Hişâm**, Thk.: Ömer Abdusselam es-Sulemi, Beyrut, Dâru İhya, 2000, c. V, s. 119; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. I, s. 93; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 113.

²⁰² Taberî, **a.g.e.**, c. III, s.13; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. I, s. 93.

Bedir'den sonra Ebû Râfi Medine'ye hicret etmiş ve her daim Resûlullah'ın yanında bulunmuştur. Resûlullah ile beraber Uhud, Hendek ve diğer savaşlara katılmıştır. Resûlullah, bu mezkur sahabiyi kölesi Selmâ ile evlendirmiş ve bu evlilikten, Ubeydullah b. Ebû Râfi'yi doğmuştur. Hz. Ali, hilafeti sırasında Ubeydullah'ı kendi katipliğini yapmakla görevlendirmiştir. Ebû Râfi' eşi Selma ile beraber Hayber'de bulunmuştur.²⁰³

Resûlullah, Erkam b. Ebû'l-Erkam'ı zekât tahsili için vazifelendirmişti. Erkam, Ebû Râfi'nin yanına gelerek ona şöyle demiştir: “Bana yardım etmeyi arzu eder misin? Ben de sana zekât için çalışanların payını veririm” demiştir. Ebû Râfi'ise, “Bunu Peygamber'e söyleyene kadar bana müsaade et” deyip, bu durumu Hz. Peygamber'le istişare edince Resûlullah ona şöyle demiştir: *“Ey Ebû Râfi! Biz Ehl-i Beytiz. Zekât bizim için helal olmaz. Bir topluluğun mevlası, onların kendilerindendir (kendilerinden sayılır).”*²⁰⁴

Ebû Süfyân, Bedir gazvesinde bozguna uğratılmalarını “gökle yer arasında duran yağız atlara binmiş ve beyazlar giyinmiş adamların neden olduğunu” ifade etmiştir. Bunun üzerine Ebû Râfi', Ebû Süfyân'a gördüğü kişilerin melek olduğunu söylemiştir. Bu sözü işiten Ebû Leheb tarafından dövülmüş ve onun elinden ancak Ümmü'l-Fazl'ın müdahalesiyle kurtulabilmiştir.²⁰⁵

Hiz. Peygamber'in oğlu İbrahim doğunca, Ebû Râfi', doğan çocuğu Peygamberimize müjdelemiş Allah Resûlü de bu müjdenin karşılığında onu bir hizmetçi ile mükâfatlandırmıştı.²⁰⁶

Ebû Râfi'nin vefat tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birini aktaran Vâkidî ise “Ebû Râfi'nin Osman b. Affân'ın

²⁰³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. IV, s. 83; Taberî, **a.g.e.**, c. III, s. 170; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. I, s. 94; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 113.

²⁰⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. IV, s. 83.

²⁰⁵ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 477; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. IV, s. 82.

²⁰⁶ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 477.

öldürülmesinden sonra veya önce Medine’de vefat ettiğini söylemiştir²⁰⁷ Belâzurî ise Hz. Osman’ın hilafeti sırasında vefat ettiğini rivayet etmiştir. Bu iki rivayetin dışında başka bir rivayete göre ise Hz. Ali’nin hilafeti günlerinde vefat etmiştir.²⁰⁸ Ebû Râfi’nin Hz. Peygamber’den 68 hadis rivayet ettiği bilinmektedir.²⁰⁹

Ebû Râfi’ ile ilgili rivayetlerden hareketle şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber’in köleleri arasında farklı isimlerle zikredilen ancak künyesiyle meşhur olan Abbâs b. Ebû Talib tarafından Hz. Peygamber’e hediye edilen bir köledir. Resûlû Ekrem de onu azat ederek hürriyetine kavuşturmuş kölesi Selma ile evlendirmiştir. Ebû Râfi’nin sevgi ve bağlılığı Hz. Peygamber vefat edene kadar devam etmiştir.

b) Kerkerâ en-Nûbî (v. 628)

Resûlullah’a hediye edilen kölelerden biri olup Hz. Peygamber de onu azat etmiştir. Kerkerâ’nın, Resûlullah hayattayken köle olarak vefat ettiği de zikredilmiştir.²¹⁰ İbn Sa’d bu sahabiyi Allah Resûlû’nün köleleri arasında rivayet etmiştir.²¹¹ Bir diğer rivayette ise onun Resûlullah’a, Benî Hanîfe kabile reisi Hevze b. Ali el-Hanefî tarafından hediye edildiği ve Peygamberimizin de onu azat ettiği aktarılmıştır.²¹² Hayber günü Resûlullah’ın bineğini tutmakla görevlendirilmişti. Hayber’in fethinden sonra fetih esnasında ganimetlerden bazı şeyleri izinsiz alarak vefat etmiş ve ashab-ı kiram: “Ey Allah’ın Resulü! Kerkerâ şehit oldu” deyince Hz. Peygamber onlara şu cevabı vermiştir: “Ceza olarak bir müddet cehennemde azap göreceksiniz.”²¹³

İbn Karkul’de isminin zaptedilmesiyle ilgili şöyle bir rivayet nakledilmiştir: “Deniliyor ki: “Her iki ‘kef’ harfinin okunmasıyla ‘Kerkere’dir. Yine her iki ‘kef’ harfinin kesre okunmasıyla ‘Kirkire’ dir. Bunun gereği olarak demek ki onda dört lûgat vardır.” Nevevî de bu hususla ilgili olarak şöyle demektedir: “İhtilaf, sadece birinci ‘kef’

²⁰⁷ İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, c. I, s. 94; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 113.

²⁰⁸ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 478; İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, c. I, s. 94, 156; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 113.

²⁰⁹ Abdullah Aydın, “Ebû Râfi”, **DİA**, c. X, s. 211.

²¹⁰ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 484; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. V, s. 439.

²¹¹ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. I, s. 482.

²¹² Hargûşî, **Şerfü’l-Mustafa**, c. III, s. 269; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. V, s. 439.

²¹³ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. II, s. 338; İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, c. IV, s. 170.

harfinin okunuşu kesinlikle meksur-esiredir.”²¹⁴ 628 yılında Hayber’de vefat eden Kerkera’nın kaç yaşında vefat ettiği bilinmemektedir.

Kerkera ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber’e hediye edilen kölelerdendir. Allah Resûlü azat edip hürriyetine kavuşturmuştur. Kerkera Hz. Muhammed’in hayattayken vefat ettiği bir köledir.

c) Me’bûr el-Kıbtî (v. 679)

Hz. Mâriye’nin erkek kardeşidir.²¹⁵ Akrabası veya amcaoğlu olduğu da rivayet edilmiş ve adı Hâbu olarakda zikredilmiştir.²¹⁶ Doğum tarihi ve gençliği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber’e hicretin 7. yılında Mısır Mukavkıs’ı tarafından Hâtıb b. Ebû Belta ile hediye olarak gönderilmiştir. Hâtıb b. Ebû Belta kendisini İslam’a davet etmiş ancak Me’bûr kendisine yapılan daveti kabul etmemiştir. Daha sonra Hz. Peygamber ile görüşmüş ve Müslüman olmuştur.²¹⁷ Hz. Mâriye’nin Resûlü Ekrem’in eşlerinin arasına katılmasından sonra Me’bur da onun hizmetini üstlenip ona su ve odun getirmiş ve bundan dolayı münafıklar dedikodu yapmaya başlamışlar. Dedikodular Hz. Peygamber’e ulaşınca Allah Resûlü de Hz. Ali’den durumu araştırmasını istemiş ve Hz. Ali adamı yakalamış ve yapılan kontrollerde Me’bûr’un hadım olduğu ortaya çıkmıştır. Allah Resûlü bu olay hakkında şöyle buyurmuştur:“Olaya şahit olan, şahit olmayanın görmediğini görür”.²¹⁸ Belâzurî, Me’bûr’un H.60 tarihinde Medine’de vefat ettiğini ve Bakî kabristanına defnedildiğini rivayet etmiştir.²¹⁹

Me’bûr ile ilgili rivayetler incelendiğinde hakkında şunları demek mümkündür: Hz. Muhammed’e hediye olarak gönderilen kölelerden olup Müslüman olmuştur. Mâriye’nin Hz. Peygamber’in eşlerinin arasına katılmasıyla kardeşi Mâriye’nin hizmetinde bulunmuştur.

²¹⁴ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. V, s. 439.

²¹⁵ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 230; İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, c. IV, s. 229; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. V, s. 517.

²¹⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. V, s. 517.

²¹⁷ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 230; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 449; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VIII, s. 311.

²¹⁸ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 233.

²¹⁹ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 449.

d) Müdim el-Esved (Mid'am) (v. ?)

Hısmâ'da dünyaya gelen²²⁰Mid'am siyahî bir köle olup Rifâ'a b. Zeyd b. Vehb el-Cüzâmî tarafından Resûlullah'a hediye edilmiştir.²²¹ Başka bir rivayete göre de onu Resûlullah'a, Ferve b. Ömer el-Cüzâmî hediye etmiştir.²²²Allah Resûlü ile beraber çıktığı seferlerde Resûlullah'ın bineğini O'nun için hazırlardı. Vâdi'I-Kurâ denilen yerde Hz. Peygamber'in bineğinin eğrini bağlarken bir okun ona isabet etmesi ölümüne sebep olmuştur.²²³ Vefat tarihi tespit edilememiştir.

Müd'im hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber'e hediye edilen kölelerden olup Resûlullah hayattayken vefat etmiştir.

e) Sefîne (v. ?)

Aslen İranlı olup künyesi Ebû Abdurrahman'dır.²²⁴ Eba Buhteri olduğu da rivayet edilmiştir.²²⁵ Bedeviler arasında doğup büyüyenlerdendir.²²⁶ Kaynaklarda onun ismi hakkında Mihrân, Umeyr, Sâlih, Tahmân, Necrân, Rûmân, Zekvân, Mervân, Keysân, Süleyman, Rebâh, Müflih, Eymen, Ahmer, Ahmed gibi isimler rivayet edilmiştir.²²⁷ "Gemi" anlamına gelen Sefîne, Allah Resûlü tarafından ona bir sefer sırasında çok miktarda eşyayı taşıyabildiğinden verilmiş bir lakaptır.²²⁸ Hz. Peygamber bu lakabı verdiği için o hep bu lakapla anılmak istemiş "bu lakap dışında başka bir isimle çağrılmak istemiyorum" demiştir. Sefîne'yi Ümmü Seleme validemiz satın alıp vefat edinceye kadar Hz. Peygamber'e hizmet etmesi şartıyla hürriyetine kavuşturmuş²²⁹ ve Hz. Peygamber'e hediye etmiştir. "Ümmü Seleme şart koşmasaydı bile Hz. Peygambere ömrümün sonuna kadar hizmet ederdim." diyen Sefîne, Allah Resûlü vefat

²²⁰ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 484; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VI, s. 49.

²²¹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 118; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 484; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VI, s. 49.

²²² Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 484; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 283; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VI, s. 49.

²²³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 118, 119; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 484.

²²⁴ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 480; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 684, 685 ; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. IV, s. 266; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. III, s. 111.

²²⁵ İbn Abdilber, **a.y.**

²²⁶ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 480; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. IV, s. 266

²²⁷ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. III, s. 111; Yusuf Ziya Keskin, "Sefîne", **DİA.**, c. XXXVI, s. 302.

²²⁸ Keskin, **a.y.**

²²⁹ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 480; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 684; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. IV, s. 266.

edinceye kadar onun hizmetinde bulunmuştur.²³⁰ Hz. Peygamberin vefatından sonra Batn-ı Nahle’de yaşadığı ve Haccac’ın Medine valiliği döneminde vefat ettiği rivayet edilmiştir.²³¹

Sefîne ile ilgili rivayetler incelendiğinde şöyle demek mümkündür: Kaynaklar asıl isminin ne olduğu hakkında hem fikir olmayıp farklı isimlerle zikredilmiştir. Sefîne, Allah Resûlü tarafından ona verilen bir lakaptır. Ümmü Seleme tarafından satın alınarak Hz. Muhammed’e hizmet etmesi şartıyla azat edilmiş hediye bir köledir.

3.2.2. Savaş Esiri Olarak Alınanlar

3.2.2.1. Kadınlar

a) Reyhâne bint Şem’un el-Kuraziyye (v. 10/632)

Tam ismi Reyhâne bt. Şem’un b. Zeyd b. Hunafe b. Amr’dır.²³² Benî Kurayza’dandır. Aslen Benî Nadîr kabilesine mensup olduğuda söylenmiştir.²³³ Bazı kaynaklarda adı Rubeyha olarak geçmektedir.²³⁴ Doğum tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber’in cariyelerinden biri olarak zikredilen Reyhâne Hz. Peygamber ile evlenmeden önce Benî Kurayzalı Hakem (Abdülhakem) denilen amcasının oğlu ile evli olduğu ve busebeple onun Benî Kurayza’ya mensup olduğu belirtilmiş, Benî Nadîr’den olduğu görüşü zayıf sayılmıştır.²³⁵ Hicretin 5. senesinin sonlarında (627 başları) Hendek Gazvesi’nin ardından Hz. Peygamber ile yaptıkları antlaşmayı bozan Benî Kurayza kuşatma altına alınmış, savaşabilecek yaşta olan erkekleri öldürülmüş, kadın ve çocuklarına esir

²³⁰ Keskin, **a.g.e.**, c. XXXVI, s.302.

²³¹ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 684, 685; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. IV, s. 268

²³² Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 453; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1847; İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, c. VI, s. 120.

²³³ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 453; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1847.

²³⁴ İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, c. VI, s. 121; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VIII, s.147.

²³⁵ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 453.

muamelesi yapılmış, malları müslümanlar arasında paylaştırılmasına hükmedilmiştir. Bu kuşatmada eşi öldürülen Reyhâne de esirler arasında bulunmaktaydı.²³⁶

Muhammed b. Ömer'in Reyhâne'den naklettiği bir haberdegüzel bir kadın olan Reyhâne'nin Hz. Peygamber ile yollarının kesişmesini şu şekilde anlatmaktadır: Reyhâne dedi ki: "Kurayzaoğulları esir alındığında ben de esir düşenler arasındaydım. Resûlullah benim esirler arasından alınmamı emretti. Bunun üzerine oradan alındım. Beni kendisi için seçip aldı ve Ümmü'l-Münzir Selmâ bint Kays'ın evine gönderdi. Esirler öldürölüp, bazıları da taksim edilinceye dek orada kaldım. Daha sonra Resûlullah yanıma geldi. Ben ondan utandığımdan çekingenlik gösterdim. Beni çağırıp önüne oturttu ve bana, "Şayet Allah'ı ve Resûlü'nü tercih edersen Resûlullah seni kendisi için alacak" dedi. Bunun üzerine ben: "Allah ve Resûlünü tercih ediyorum." dedim. Ben Müslüman olunca beni azat edip benimle evlendi,²³⁷ diğer eşlerine verdiği gibi bana da 12 ukiyye²³⁸ bir neş mihr verdi. Diğer eşlerine günlerini taksim ettiği gibi benim için de gün taksim etti. Bana örtünmemi emretti." Belâzurî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber'in ona mehir olarak hürriyetini bağışladığı da zikredilmiştir.²³⁹

Başka bir rivayette ise Resûlullah Reyhâne'ye, "Eğer arzu edersen seni azat eder ve seninle evlenirim. Eğer benim mülkümde (yanımda cariye olarak) kalmak istersen mülk-i yemin yoluyla seninle birlikte olurum." dedi. Reyhâne, "Ey Allah'ın Resûlü! Senin mülkünde (cariye olarak senin yanında) olmam hem senin için, hem de benim için daha hafif olur" dedi. Böylece Reyhâne Resûlullah'ın mülkünde kaldı.²⁴⁰

İbn Sa'd'ın aktardığı başka bir rivayete göre Reyhâne'nin bir süre sonra Resûlullah'ı diğer hanımlarından aşırı şekilde kıskanması üzerine Resûl-i Ekrem'in onu bir talâkla boşadığı, ancak Reyhâne'nin bu duruma çok üzülməsi üzerine onu yeniden

²³⁶ Hayati Yılmaz, "Reyhâne bt. Şem'un", **DİA**, c. XXXV, s. 41, 42.

²³⁷ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VIII, s. 146, 147.

²³⁸ Ukiyye, 40 dirhem (118.8) gramdır. Ukiyye'nin yarısına da "neşş" denir. Halil Sahillioğlu, "Dirhem", **DİA**, c. IX, s. 369.

²³⁹ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 454.

²⁴⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s.;136,137, Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 454; İbnü'l-Esîr, **a. e.**, c. VI, s. 121; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VIII, s. 146, 147.

nikâhına aldığıdır,²⁴¹ zayıf olduğu belirtilen bir başka rivayete göre ise Reyhâne câriye olarak kalmış ve Müslüman olmamıştır. Vâkidî bu hususta şöyle bir nakilde bulunmuştur: “Reyhâne’yi ez-Zührî’ye sordum; o da dedi ki: “Reyhâne Resûlullah’ın cariyesiydi. Resûlullah onu azat etti ve onunla evlendi. Reyhâne ailesinde örtünür ve ‘Resûlullah’tan sonra kimse beni görmemelidir’ derdi.”²⁴² Reyhâne Resûlullah’tan önce vefat etti ve ölünceye kadar da Resûlullah ile birlikte kaldı. Reyhâne, 10. (632) yılda Resûl-i Ekrem Vedâ haccından döndükten bir müddet sonra Medine’de vefat etti ve Bakî Mezarlığı’na defnedildi.²⁴³

Reyhâne ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür: Savaş esiri olarak Hz. Peygamber’in hissesine düşen Reyhane İslâm’la müşerref olmuştur. Allah Resûlü, ona mehrini vererek onunla evlenmiş, ancak Reyhâne cariye olarak kalmayı tercih etmiştir.

3.2.2.2. Erkekler

a) Ebû Dumeyre(v. ?)

Kaynaklarda doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmayan Ebû Dumeyre hakkında İbn Sa’d şöyle bir rivayet nakletmektedir: “Bize İsmail b. Abdullah b. Ebû Üveys el-Medenî haber verdi. O dedi ki: Bana Hüseyin b. Abdullah b. Ebû Dumeyre şunları anlattı: “Resûlullah’ın Ebû Dumeyre’ye yazmış olduğu mektup şöyle idi: “Bismillahirrahmanirrahîm. Allah’ın Resûlü Muhammed’den, Ebû Dumeyre ve ailesine. Onlar bir Arap ailesi iken, Allah’ın Resûlü’ne lütfettiği ganimetten idiler. Resûlullah onları azat etti. Daha sonra Resûlullah, bu aileyi istedikleri takdirde gidip kavmine katılmak ile Resûlullah ile beraber kalarak onun aile halkından olmak seçenekleri arasında serbest bıraktı. O da Allah ve Resûlü’nü tercih ederek Müslüman oldu. Bu durum karşısında Müslüman olarak Allah ve Resûlü’nü tercih ettiler. Böyle olunca, kim onlarla buluşursa, onlara iyilikten başka bir şeyi dokunmasın. Onlarla karşılaşan bir

²⁴¹ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s.137.

²⁴² Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 453, 454.

²⁴³ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. ; İbn’ül-Esîr, **a.g.e.**, c. VI, s. 120.

kimse, hayırdan başka bir şey tavsiye etmesin!” “Bu yazıyı Übey b. Kâ'b kaleme almıştır”.

İbn Sa'd'ın Ebû Dumeyre hakkında İsmail b. Ebû Üveys'den aktardığı bir diğer rivayet ise şöyledir: “O (Ebû Dumeyre), Resûlullah'ın azatlılarından biri olup Himyer halkındandır. Bu aileden bir grup kişi, yolculuk esnasında karşılarına soyguncular çıkararak ellerindeki tüm eşyalarını aldılar. Ancak, yanlarında bulundurdıkları bu yazıyı çıkarıp onlara göstererek içeriğini kendilerine anlatınca çıkmadılar. Ebû Dumeyre'nin evladından olan Hüseyin b. Abdullah, bir gün Halife el-Mehdî'nin yanına gelip, kendisine Resûlullah'ın bu yazısını gösterince Mehdî, bu mektubu öperek gözlerinin üzerine koymuş ve kendisine 300 dinar vermiştir.”²⁴⁴

Ebû Dumeyre hakkında nakledilen rivayetlerle ilgili olarak şöyle demek mümkündür: Hz. Muhammed'in savaş ganimeti olarak sahip olduğu bir köledir. Resûlullah onu azat etmiş kendi yanında ve kavmine katılması hususunda muhayyer bırakınca Ebû Dumeyre'de Hz. Peygamber'inde yanında kalmayı tercih etmiştir.

b) Yesâr er-Râi el-Habeşî (v. 628)

Habeşistan asıllı olup Nûbe'dendir. Gatafan kabilesinin Benî Abd b. Sa'lebe kolunun topraklarında ele geçirilen bir köledir.²⁴⁵ Namaza göstermiş olduğu özen nedeniyle Allah Resûlü onu azat etmiştir.²⁴⁶ Ureyne kabilesinden bazı kişiler Hz. Peygamber'e gelerek İslamiyet'i seçtiklerini söylemişlerdi. Karınlarının şişliğinden şikâyet edince Resûlü Ekrem onları develerin çobanlığını yapan Yesâr'ın yanına deve sütü içerek sağlıklarına kavuşmaları için göndermişti. Birkaç gün sonra bu grup Yesâr'ın, gözlerine ve diline diken batırarak şehit ettiler.²⁴⁷

İbn Sa'd, bu olayın Zülcedr denilen yerde develeri otlatmaktayken meydana geldiğini belirtir. Ureynîler Hz. Peygamber'in develerini alarak uzaklaşırlar ve bu sırada,

²⁴⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 119, 120.

²⁴⁵ İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. I, s. 147; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 479.

²⁴⁶ İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 289; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. IV, s. 740.

²⁴⁷ İbnü'l-Esîr, **a. e.**, c. IV, s. 740; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VI, s. 535.

Amr b. Avfoğulları'dan bir kadın, bineğine binmiş olarak buradan geçerken Yesâr'ın bir ağaç altında acımasız bir şekilde şehid edildiğini görünce, kavminin yanına geri dönüp durumu onlara bildirmiş ve onlar da bu haber üzerine Yesâr'ın bulunduğu yere gitmişler. Onu bulunduğu yerden alarak Kubâ'ya getirmişler ve daha sonra onu Kubâ kabristanına defnetmişler.²⁴⁸

Resûlullah, Kürz b. Câbir el-Fihri, Hicretin 6. yılı Şevval ayında Ureyne kabilesinden bu olayı gerçekleştirenleri yakalaması için görevlendirmiştir.²⁴⁹

Yesâr'la ilgili rivayetler incelendiğinde şunları demek mümkündür: Savaşta ele geçirilen esir bir köledir. Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir.

c) Zeyd B. Bevlâ en-Nûbî (v. ?)

Hz. Peygamber'in mevlası²⁵⁰ olan Zeyd b. Bevlâ' Nûbe asıllı olup künyesi Ebu Yesar'dır.²⁵¹ Benî Sa'lebe kabilesinin topraklarına yapılan bir seferde esir alınmış ve esirlerin paylaştırılmasında Hz. Peygamber'e intikali gerçekleşince Allah Resûlü tarafından azat edilmiş ve Hz. Peygamberin yanında kalarak hizmetinde bulunmuştur.²⁵²

Oğlu Bilal b. Yesar b. Zeyd tarîkiyle bir hadis rivayet ettiği nakledilmiştir. Rivayet edilen hadis şöyledir: “*Bana babam, dedemden bahsederken söylediklerini dinledim.*” O, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletti: “Kim, “*Esteğfirullahe'l-lezi lâ ilâhe illa hüve'l-Hayye'l-Kayyûm ve etûbü ileyh*” derse, savaş günü cihattan kaçmış dahi olsa, onun günahları bağışlanır.”²⁵³ Vefat yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunamamıştır.

Zeyd b. Bevlâ ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları demek mümkündür: Savaş esiri olarak alınan Zeyd, azat edilerek hürriyetine kavuşmuştur. Hz. Muhammed'in yanında kalarak hizmetini görenlerden biri olma şerefine nail olmuştur.

²⁴⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 118; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. V, s. 479.

²⁴⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 118.

²⁵⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. IX, s. 64; İbnü'l Cevzi, **et-Telkîh**, c. I, s. 210.

²⁵¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 49.

²⁵² İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzib**, c. III, s. 430.

²⁵³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 115; Buhâri, **Tarihü'l-Kebir**, c. III, s. 379; İbn Abdülber, **el-İstîfâb**, c. II, s. 559, 560.

d) Ebû Bekre Nüfey' b. Mesrûh (v. 671)

Fakih, ibadete düşkün bir kişi²⁵⁴ olarak bilinen ve Nufey' b. Haris el-Mesrûh, Ebû Bekre künyesiyle tanınmıştır.²⁵⁵ Hâris b. Kelede'nin kölesi olması hasebiyle Nufey' b. Hâris b. Kelede olarak da adlandırılmıştır.²⁵⁶ Kaynakların genelinde adı bu şekilde zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda ise adı Nufey' b. Mesrûh olarak geçmektedir. İsmi bu şekilde olduğuna dair şöyle demiştir: “Ben Resulullah'ın mevlası Ebû Bekre'yim. İnsanlar beni muhakkak birine nispet ederek çağırmak isterlerse Nufey' b. Mesruh olarak çağırırlar.” Annesi Sümeyye Haris b. Kelede'nin kölesidir. Babası Mesrûh el-Habeşî'dir.²⁵⁷ Ebu Süfyan'ın oğlu Ziyad b. Ebih ile aynı anneden doğmuştur.²⁵⁸

Taif kuşatmasında Hz. Muhammed'in “Hürlerden her kim bize katılırsa emniyettedir. Kölelerden bize katılan da hürriyetine kavuşur” duyurusu üzerine Taif kalesinden kendisini bir makara ile sarkıtarak kaçtığı için makara manasına gelen “berke” kelimesi ile künyelenmiştir.²⁵⁹ Yanında bir kişi ile beraber Hz. Peygamber'e gelmiş ve Allah Resûlü de her ikisini azat etmiş ve ona “Ebû Bekre” künyesini vermiştir.²⁶⁰ Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in yanına kardeşi ile beraber geldiği her ikisinin de bu kuşatmada Peygamberimiz tarafından azat edildiği geçmektedir.²⁶¹ Ebû Bekre kendisini Allah Resûlü'nün mevlası olarak seslenmelerini istemiş ve hatta bunu övünerek şu şekilde dile getirmiştir: “Ben sizin din kardeşinizim. Ben Allah Resûlü'nün azatlısıyım” diyordu. Taifliler, muhasaranın ardından Hz. Muhammed'den Ebû Bekre'yi kendilerine geri verilmesini isteyince Hz. Peygamber onların bu isteğini kabul etmeyerek “O, Allah'ın ve Resûlü'nün azatlısıdır” demiştir.

Dönemindeki fitne olaylarına karışmayan Ebû Bekre, yakın çevresi siyasetin içinde olduğu halde siyasetten uzak durmuş, kardeşi Ziyad b. Ebih vali tayin edilince

²⁵⁴ İbn Asâkir, **a. y.**; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. IV, s. 578,579.

²⁵⁵ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1530; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s.632

²⁵⁶ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. IV, s. 578.

²⁵⁷ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1530; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 632

²⁵⁸ İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. LXII, s. 202; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 632.

²⁵⁹ Asri Çubukcu, “Ebu Bekre”, **DiA**, c. X, s. 114.

²⁶⁰ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1531.

²⁶¹ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. V. s. 285.

ona bundan vazgeçmesini söylemiş, kardeşi tavsiyesini dinlemeyince kızmış ve ölünceye kadar onunla konuşmamıştır.²⁶²

Ebû Bekre'nin yirmi kadar çocuğu vardı. Çocukları Basra'da mal, ilim ve velayet (idarecilik) sahibi önde gelen kimselerdi.²⁶³ Muaviye'nin hilafeti döneminde kardeşi Ziyad vali iken Basra'da h. 51 veya 52'de vefat etmiştir.²⁶⁴

3.3. Nasıl İntikal Ettiği Hakkında Bilgi Bulunmayanlar

3.3.1. Kadınlar

a) Hadirâ (Hadrâ) (v. ?)

Hz. Peygambere hizmet edenlerdendir.²⁶⁵ Selmâ (r.anhâ); Hadirâ, Radvâ ve Meymune bint Sa'd adlı hanımlarla birlikte Hz. Peygamber'e hizmet ettiklerini Allah Resûlü'nünde bu hizmetlerini karşılıksız bırakmayarak hepsini azat ettiğini demiştir.²⁶⁶ İbn Sa'd, Resûlullah'ın cariyesi olduğunu söylemiştir.²⁶⁷ İbn Asakir, Muhammed b. İshâk'ın rivayetini anarak Hz. Peygamber'in hizmetlilerinden olduğunu söylemiştir.²⁶⁸

Kısacası Hadirâ, Allah Resûlüne Hizmet eden azatlı bir köledir.

b) Meymûne bnt. Ebî Asîb (Anbese) (v. ?)

Allah Resûlünün cariyelerindendir. Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir ve babasının ismi hakkında ihtilaf olduğu söylenmiştir. Nitekim babasının isminin Anbese

²⁶² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. VII, s. 16.

²⁶³ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. V, s. 285 vd.

²⁶⁴ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 632; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. VII, s. 16.

²⁶⁵ İbn Kesir, **a. g. e.**, c. IV, s. 644.

²⁶⁶ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 485, İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 644

²⁶⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. I, s. 480, 481.

²⁶⁸ İbn Asakir, **a.g.e.**, c. IV, s. 304.

veya Ebî Anbese olduğu da zikredilmiştir. Ancak İbn Sa'd, bu hanımın Hz. Peygamber'in azatlı kölesi Ebû Asîb'in kızı olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁹

Meymune, Hz. Peygamberden rukye ile ilgili bir hadis naklettiği belirtilmiştir.²⁷⁰

Meymûne hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamberin azatlı kölelerinden Anbese'nin kızı olup ev işlerinde çalışan azat edilmiş hizmetçi bir cariyedir.

c) Meymûne bnt. Sa'id (Sa'd) (v. ?)

Allah Resûlü'nün Mevlalarından ²⁷¹ve hane-i saâdet de hizmet edenlerdendir.²⁷² Hz. Peygamber'in hizmetçilerindendir. Diğer bir hizmetçisi aynı zamanda azatlı kölesi Ebû Râî'nin eşi Selma'nın ifadesine göre Hz. Muhammed'in bir defada kendisiyle birlikte azat ettiği dört köle kadından biridir.²⁷³ Doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunmamakta ancak bazı hadis rivayetlerinde adı geçmektedir. Adı geçen hadis rivayetlerinden bazıları şunlardır:

*“Nebî'ye, her ikisi de oruçlu olduğu halde eşini öpen adamın durumu soruldu. “Orucu bozulmuştur.” buyurdu. “Yine Resûlullah'a zinadan doğan çocuğun durumu soruldu.” “Onda hayır yoktur.” “Kendisiyle cihad edeceğim bir çift ayakkabı, bana zinadan doğan çocuğu azat etmemden daha sevimlidir” anlamındaki hadis onun rivayetlerinden biridir.*²⁷⁴

Hz. Peygamber Meymûne'ye sık sık nasihatlerde bulunmuş ve özellikle Meymûne üzerinden bütün ashabını kabir azabından Allah'a sığınmalarını istemiştir. Nitekim Musa b. Mes'ud'dan, o da İkrime b. Ammâr'ın rivayet ettiği üzere Hz. Peygamber mevlası Meymûne'ye şöyle demiştir: *“Ey Meymûne, kabir azabından*

²⁶⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. VII, s. 61.

²⁷⁰ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VIII, s. 3270.

²⁷¹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 327; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 485; Taberî, **a.g.e.**, c. XI, s. 622.

²⁷² Belâzurî, **a.g.e.**, c. X, s. 485.

²⁷³ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 485.

²⁷⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 327.

*Allah’a sığın.”Ben, “Ya Resûlullah, o gerçek midir?” diye sorunca, “Evet ey Meymûne! Kıyamet gününün en şiddetli azabı, gıybet ve idrardan (sakınmamak) sebebiyledir.”*²⁷⁵

Meymûne ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber’in hane-i saâdetlerinde hizmet eden bu hanım, Allah Resûlü tarafından azat edilmiş bir hizmetçidir.

d) Radvâ (v. ?)

Belâzurî, Radvâ hakkında Hz. Muhammed’in hizmetini gören azatlısı olduğunu ve Resûlullah tarafından Selmâ, Radvâ ve Hadrâ (Hadirâ) adlı kölelerin bir defada azat edildiğini bildirmiştir.²⁷⁶ Ulaşılabildiğimiz kaynaklarda hakkında bulunan bilgiler bunlarla sınırlıdır.

Kısacası Radvâ, Hz. Peygamber’in azat ettiği hizmetçilerinden biridir.

e) Ravdâ (v. ?)

Hz. Peygamber’e ne zaman ve nasıl intikal ettiği bilinmemekle birlikte Belâzurî onun hakkında, Hz. Peygamberin Ravdâ ve Rebîha (Rubeyha) adlı bu hanımları azat ettiğini bildirmiştir.²⁷⁷

Öncesi rivayetlerde dikkate alınarak Ravdâ hakkında şöyle demek mümkündür: Allah Resûlü tarafından azat edilen bir hizmetçidir.

f) Rebîha (Rubeyha) (v. ?)

Belâzurî, bu hanım hakkında “Hz. Peygamber Rebîha (Rubeyha) ve Ravdâ adlı bu hanımları azat etmiştir” der.²⁷⁸ Hayatı hakkında ulaşılan bilgiler bunlarla sınırlıdır.

Rebîha hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Muhammed tarafından azat edilen bir hizmetçidir.

²⁷⁵ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. X, s. 327.

²⁷⁶ Belâzurî, **a. y.**

²⁷⁷ Belâzurî, **a. y.**

²⁷⁸ Belâzurî, **a. y.**

g) Rezine (Rüzeyne) (v. ?)

Hz. Peygamber'in hizmetçilerindendir. Allah Resûlü'nden aşura orucu, deccâl ve başka konular ile ilgili hadis rivayet etmiştir. Rezine'nin kızı, annesinden aşure günü ve orucu hakkında şöyle bir rivayet aktarmıştır: "Anneme sordum: Aşure günü hakkında Allah Resûlü ne dedi?" Annem: "Resulullah, o gün oruç tutar, bize de oruç tutmamızı emrederdi."²⁷⁹ İbn Kesir bu hanım hakkında, Hz. Peygamber tarafından Safiyye binti Huyey'e mehir olarak verilen cariye olduğu ve Hane-i Saâdet'de Hz. Peygamber'e hizmet edenler arasına katıldığı, daha sonra Hz. Safiyye annemizin bu hanımı hürriyetine kavuşturduğunu, fakat Rezine'nin gönüllü olarak Hane-i Saâdet'te hizmet etmeye devam ettiğini bildirmiştir.²⁸⁰

Rezine hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamberin eşi Safiyye'nin azat ettiği cariyelerinden olup Hane-i Saâdet'te gönüllü bir hizmetçidir.

h) Selmâ (v. ?)

Resûlullah'ın mevlası ve hane-i saâdet de hizmet edenlerdendir.²⁸¹ Doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Selmâ'nın, Safiyye bnt. Abdülmuttalib'in azatlısı olduğunu söyleyenler de olmuştur. Resûlullah'ın azatlısı Ebû Râfi'nin eşi ve çocuklarının annesidir.²⁸² Selmâ, Hz. Hatice validemiz ile Resûlullah'ın evliliklerinden dünyaya gelen çocuklara ebelik yapmış ve çocukların doğum öncesi ihtiyaçlarını hazırlamıştır. Hz. Mâriye'nin oğlu İbrahim'e de ebelik etmiştir. İbrahim'in doğumu gerçekleşince zevcesi Ebû Râfi'e gidip Mariye'nin bir erkek çocuk doğurduğunu haber verince, Ebû Râfi'de Resûlullah'a doğan çocuğu müjdelemiştir. Resûlullah da bu müjde karşılığında köle bağışlamıştır.²⁸³ Selmâ, Hz. Peygamber ile beraber Hayber savaşına katılmış ve bu savaşta hemşirelik yapmıştır.²⁸⁴

²⁷⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 333; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 645, 646.

²⁸⁰ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 645.

²⁸¹ Vâkîdî, **a.g.e.**, c. II, s. 426; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 246; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. III, s. 81; I İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 306.

²⁸² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 246.

²⁸³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 246.

²⁸⁴ Vâkîdî, **a.g.e.**, c. II, s. 341; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 246; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 306.

İbn Kesir, onun Huneyn savaşına katıldığını da bildirmektedir.²⁸⁵ Hz. Peygamber'in azat ettiği dört hizmetçi cariyeden biri olan bu hanım, Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in ebeliğini de yapmıştır. Hz. Fatma hastalanınca hemşirelik yapmış, vefat ettiğinde de Hz. Ali ve Esmâ bnt Umeys ile birlikte Hz. Fatma'yı yıkayıp kefenlemiştir. Allah Resûlü, Selmâ ile ilgili şöyle bir benzetme yapmıştır. "Selmâ'nın uğramadığı ev, içinde yemek pişmeyen ev gibidir." İbn Kesir de Hz. Peygamber'in Selmâ'nın yaptığı yemekleri beğendiğini bildirmiştir.²⁸⁶

Allah Rasûlünün kızı Hz. Fatıma'ya hastalığı sırasında hemşirelik yapan Selmâ, vefat ettiği zaman da Hz. Ali ile Hz. Ebû Bekir'in hanımı Esmâ'nın yardımıyla onun naşını yıkamış; Resûlullah'ın sevgili kızına dünyadaki son vazifeyi yerine getirenlerden olmuştur.²⁸⁷ Kaynaklarda vefat tarihi ve yeri verilmemiştir.

Selmâ hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür. Hz. Peygamber'in aile bireylerinin hayatlarında önemli bir yere sahip olan Selmâ, Resûlullah nezdinde değeri çok olan bu hizmetçi hanımı azat ederek mevlası Ebû Râfi' ile evlendirmiştir.

ı) Ümeyme (v. ?)

Hane-i Saadet'te hizmet eden bu hanımdan Şam ehli hadis rivayet etmişlerdir.²⁸⁸ Nitekim Hz. Peygamber, çevresinde bulunan kişilere sık sık nasihatte bulunmuş. Özellikle bazı zamanlar Hz. Peygamber'i ziyaret edip onunla görüşenler Allah Resûlü'nden kendilerine nasihat edilmesini isterlermiş. Ümeyme'nin Cübeyr b. Nüfeyr tarîkiyle Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadis şu şekildedir: *"Etin parça parça doğranıp ateş de pişirilse dahi Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma, namazları bilerek terk etme kim namazı bilerek terk ederse Allah ve Resûlü'nün himayesinden çıkar, içki içme"*

²⁸⁵ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 647.

²⁸⁶ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. X, s. 246, İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 648.

²⁸⁷ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. VI, s. 649; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. VIII, s. 227.

²⁸⁸ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. VI, s. 26.

*çünkü o bütün kötülüklerin başlangıcıdır, ana babanın rızasını kazanmak için onlara itaat et.*²⁸⁹

Ümeyme hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'e hizmetini gören hizmetçilerden biridir.

i) Ümmü Ayaş (v. ?)

Bazı rivayetlerde Hz. Muhammed'in kızı Rukiyye'nin (r.a) cariyesi olduğu kaydedilmiştir.²⁹⁰ Ayrıca Ümmü Ayaş'ın ismi Hz. Peygamber'in hizmetini görenler arasında adı geçmiştir.²⁹¹

Ümmü Ayaş hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in aile bireylerinin cariyesi olan bu hanım, Allah Resûlü'nün hizmetinde bulunan bir hizmetçidir.

3.3.2. Erkekler

a) Ebû Asîb (v. ?)

Künyesiyle tanınan Ebu Asîb'in gerçek ismi Ahmer'dir. Hz. Muhammed'in azat ettiği kölelerdendir. Künyesiyle meşhurdur. Mescid-i Nebevi de ilim tahsil edenlerdendir. Zehebi onun ibadetlerine önem veren, salih, fazilet sahibi, sürekli ilimle iştigal eden bir kişi olduğunu bildirmektedir. Nitekim Ebu Asîb, kuşluk namazını kılan, ayakta durmaya gücü yetmediği zaman oturarak namaz kılan, sıcak günlerde oruç tutan ve oldukça mütevazı yaşayan biri olarak anlatılmıştır.²⁹² Bazı rivayetlerde adı "Ebû Asîb'den rivayet edildi ki" şeklinde geçmektedir. Hazım b. Kasım onun hakkında şöyle demiştir: "Ebu Asib'i gördüğümde tahtadan yapılmış kalın fakat temiz bir bardakla su içiyordu". Ona, "Suyu şu ince bardakla içsen olmaz mı?" Dediğimde bana şöyle cevap

²⁸⁹ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 641

²⁹⁰ İbn Asakir, **a.g.e.**, c. XXXIX, s. 46, İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 652

²⁹¹ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 362.

²⁹² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. IX, s. 59.

verdi: “Elimdeki kap ile su içmeme engel olan bir şey yok. Allah Resûlü’nün de böyle bir kap ile su içtiğini gördüm”²⁹³ Bereketli bir ömrü olan Ebu Asib, İslamın emirlerini aktarmaktan vazgeçmemiş hatta bir defasında şöyle demiştir: “Yürüyecek kadar sağlıklı olan kişi, Cuma namazını asla terk etmemelidir çünkü Cuma namazı tıpkı hac gibi farzdır.”

Ebu Asîb’den Müsned’de üç hadis nakledilmiştir.²⁹⁴Vefat tarihi, yeri ve yaşı hakkında kaynaklarda bilgi verilmemiştir.

b) Ebû Hind (v. ?)

Benî Beyada kabilesinden olup efendisi Ensar’dan Ferve b. Amr el-Beyâdî idi. Hz. Peygamberimize hacamat uygulayan birisidir.²⁹⁵ Hz. Peygamber, Hayber’de zehirli koyun etinden yedikten sonra O’na hacamat yapmıştır. Aynı zamanda Ebû Hind, Cî’râne umresinde Hz. Peygamber’in başını tıraş etmiştir.²⁹⁶

Ebû Hind, bir gün Peygamber’e hacamat Allah Resûlü şöyle demiştir: “Ey Beyada oğulları! Ebu Hind, ensardandır. Ona kız veriniz, ondan kız alınız.”²⁹⁷ Hz. Peygamber’in bu tavsiyesi yerine getirilerek Ebû Hind evlendirilmiştir.

Ebû Hind ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber’in bizzat kölesi olmayıp o toplumda yaşayan Mevlalardan biridir. Hz. Peygamber’in yakın çevresinde yaşamış ve hizmetinde bulunmuş bir hizmetçidir.

c) Ebû Lekîl el-Habeşî (v. ?)

İsmi hakkında bilgi bulunmayan ve künyesi ile meşhur olan Ebû Lekîl, Habeşistan’ın Nûbe bölgesindendir.²⁹⁸Hz. Peygamber’e intikali nasıl olduğu bilinmemekle birlikte bazı rivayetlerde Hz. Peygamber’in hizmetlileri, mevlaları

²⁹³ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. IX, s. 58, 59.

²⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.V, s.81.

²⁹⁵ Belâzürî, **a.g.e.**, c. I, s. 485.

²⁹⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 362.

²⁹⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 25-26.

²⁹⁸ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 292.

arasında zikredilmiştir. Hz. Ömer devrine kadar ismi geçmekle beraber bu dönemde oluşturulan Divan'da adı geçmiş ve kendisine maaş ödenmiştir.²⁹⁹

Ebû Lekîr hakkında şunları demek mümkündür: Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan bir hizmetçidir.

d) Enceşe el-Habeşi (v. ?)

"Ebû Mariye" künyesiyle tanınan Resûlullah'ın Habeş asıllı azatlılarından. Arap Yarımadası'nane şekilde geldiği bilinmemektedir.³⁰⁰ İslam'a girdikten sonra Hz. Peygamber ile birlikte seferlere katılmıştır. Hz. Peygamber ve ailesinin yapmış olduğu yolculukların birinde Enceşe'nin söylediği coşkulu beyitlerden nasibini alan develer hızlanmış, bunun üzerine Allah Resûlü, Enceşe'ye "Ey Enceşe, ağır ol! Cam gibi nazik olan hanımların hayvanlarını yavaş sür" buyurarak hanımları rahatsız olmaması için develerin yavaş sürülmesi konusunda onu uyarmıştır.³⁰¹

Enceşe hakkında kısaca şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Muhammed'in yakın çevresinde yaşayan azatlılarından biridir.

e) Enese el-Habeşi (v. 634)

Hz. Peygamber'in azatlılarından olan Enese Habeşistanlı olup Serat da doğmuştur. Künyesi "Eba Mesruh"tur. Bunun dışında "Ebû Müserrih" veya "Eba Meşreh" de denilmiştir. Hz. Peygamber'in huzuruna girmek ve görüşmek isteyen insanlara izin alınması için Allah Resûl'ü tarafından görevlendirilmiştir.³⁰² Enese, Medine'ye hicret ettiği zaman bir rivayete göre Külsûm b. el-Hidm'e konuk olmuştur. Başka bir rivayete göre de onun Sa'd b. Hayseme'ye konuk olduğu söylenilmiştir.³⁰³

İbn Hacer'in, Musa b. Ukbe'nin İbn Şihâb'dan aktardığı şu görüşe göre Enese, Bedir Savaşı'na katılmış ve orada şehit düşmüştür. Aktardığı başka bir görüşe görede

²⁹⁹ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. V, s. 268; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 292.

³⁰⁰ Belazurî, **a.g.e.**, c. I, s. 482.

³⁰¹ Buhârî, Edeb, 111, Müslim, Fedâil, 70-73; Darimî, İstizan, 65.

³⁰² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 51, İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 255; İbn İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. I, s. 301.

³⁰³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 51.

Enese, Uhud Savaşı'ndan sonra hayli bir zaman yaşamış ve Ebu Bekir es-Sıddîk'ın halifeliği esnasında vefat etmiştir.³⁰⁴

Enese hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in hizmetini gören azatlı kölelerinden biridir.

f) Fedâle (v. ?)

Resûlullah'ın Yemenli bir kölesidir. Fedâle, Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir. Şam'da vefat ettiği bildirilmiştir. Ca'fer el-Müstağfîri şöyle nakletmiştir: “Şam'a yerleşmiştir.” Ebu Bekir b. Muhammed b. Hazm da, Fedâle'yi Hz. Muhammed'in mevlaları arasında saymıştır.³⁰⁵ İbn Kesir'de Muhammed b. Sa'd'ın Vâkîdî'den aktarmış olduğu bu rivayet ile aynı görüşü paylaşmıştır. “Fedâle, ailesiyle birlikte Şam'a yerleşmiş ve nesli devam etmiştir.”³⁰⁶

Fedâle için Hz. Peygamber'in azatlı kölelerinden biridir, demek mümkündür.

g) Hilâl b. Hâris (Ebû Hamrâ) (v. ?)

Künyesi Ebû Hamrâ olup Hz. Peygamber'in azatlılarından ve hizmetini görenlerdendir.³⁰⁷ Davranışlarıyla ailesine, ashabına ve bizlere örnek olan Hz. Peygamber, namaz ibadetine önem vermiş, evhalkını namaza kaldırmış onlarında bu ibadete ehemmiyet vermelerini dile getirmiştir. Nitekim kızı Hz. Fatma ve damadı Hz. Ali'nin evine giderek Ahzab suresi 33. âyeti hatırlattığı “Ey Peygamber'in ev halkı Allah sizden kiri giderip sizi tertemiz kılmak ister”³⁰⁸ Ebû Hamrâ tarafından nakledilmiştir.

Ebû Hamrâ için Resulullah'ın yakın çevresinde yaşamış ve hizmetini görmüş azatlı bir kölesidir demek mümkündür.

³⁰⁴ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. I, s. 283, 284.

³⁰⁵ Belazuri, **a.g.e.**, c. I, s. 480; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. IV, s. 346; Dineverî, **a.g.e.**, c. I, s. 498.

³⁰⁶ İbn Kesir, **a.g.e.**, c.IV, s. 630.

³⁰⁷ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1633.

³⁰⁸ İbn Abdilber **a. y.** c. IV, s. 1633;

h) Hişâm (v. ?)

Resûlullah'ın Mevlalarındandır. Doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bir hadis rivayetinde adı geçmektedir. Adı geçen hadis rivayeti şu şekildedir: *“Adamın biri Allah Resulüne gelerek, Ey Allah'ın Resûlü! Benim eşim kendisine el uzatanlardan elini geri çevirmez dedi. Resûlullah'da kendisine, o halde onu boşa! Dedi. Adam, Ama ondan hoşlanıyorum dedi. Resûlullah da o zaman ondan yararlan”!* dedi.³⁰⁹ Hakkında daha fazla bilgiye ulaşılmadı.

Hişâm için şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in azat ettiği kölelerden biridir.

ı) Hürmüz b. Mâhân el-Fârisî(v. ?)

Allah Resulü'nün Fars asıllı mevlasıdır. İsminin “Keysân” veya “Mîhrân” olarak bilindiği hakkında Atâ b. Sâib, Ümmü Külsûm'den rivayetiyle bu kişilerin aynı kişi olduğunu söylemiştir.³¹⁰ Hürmüz'ün ismi bazı kaynaklarda ”Tehman,”³¹¹ “Meymûn,” “Bâzâm”³¹²ve “Zekvan” olarak geçmektedir. Künyesi “Eba Keysan”dır.³¹³

Sevrî, Atâ b. es-Sâib'den naklettiği şu rivayette “Ali'nin kızı Ümmü Külsûm'e biraz zekât getirdim, kabul etmeyip reddetti” ve şöyle dedi: “Bana, Allah Resulü'nün Mehran adındaki mevlası şöyle dedi: “Resûlullah şöyle buyurdu: “Biz Muhammed ailesiyiz. Bize sadaka helal olmaz.”³¹⁴Kavmin mevlası, kendilerinden sayılır.”³¹⁵ Hz. Peygamber'in kendisine ve ailesine has olan sadaka yasağını mevlası Hürmüz'e de uygulamıştır.

³⁰⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 115, 116; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c.IV, s.1541; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. IV, s. 287; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. V, s. 374; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 633;

³¹⁰ Buhari, **Tarihü'l-Kebir**, c. VII, s. 234.

³¹¹ Ebu Nüaym, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, c. V, s. 2402.

³¹² İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s.628

³¹³ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 1331; İbn Kesir, **a.g.e.**, c.IV, s.629.

³¹⁴ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, c. V, s. 368; İbn Ebî Hâtim, **a.g.e.**, c. VIII, s. 300; İbn Kesir, **a.g.e.**, c.IV, s. 629.

³¹⁵ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 467.

Hız. Hâlid b. Velîd'in bir seferinde Hürmüz onun askerlerinden olmuştur.
³¹⁶Nerede vefat ettiğı hakkında bilgi bulunamamıştır.

Hürmüz ile ilgili rivayetler değerdendirildiğinde Hz. Peygamber'in kendisine sadaka yasağı uyguladığı farklı isimlerle çağrılan Resûlullah'ın yakın çevresinde yaşayan azatlı bir kölesidir.

i) Nâfi' (v. ?)

Hız. Peygamber tarafından azat edilmiştir.³¹⁷ Adı, Hz. Peygamber'in azatlıları listesinde yer almıştır. Hz. Peygamber'den şu anlamda bir hadis rivayet etmiştir: *“Zina eden evli bir kimse; kibirli bir kimse ve yaptığı ameli Allah'a karşı minnet vesilesi yapan kişi cennete giremez.”*³¹⁸

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda hayatına dair bilgiler bunlarla sınırlıdır. Nafi'in nerede, ne zaman, kaç yaşında vefat ettiğı ile ilgili kaynaklarımızda bilgi yoktur.

Kısacası Nâfi', azat edilen bir köledir.

j) Ruveyfi' (v. ?)

Resûlullah'ın Mevlalarındandır. Ömer b. Abdulaziz'in Ruveyfi' nin oğluna bağışta bulunduğuna dair Mus'ab ez-Zübeyr, İbn Ebu Haysem'den şöyle bir görüş nakletmiştir: *“Ruveyfi'nin oğlu Ömer b. Abdulaziz'e geldi ve Ömer b. Abdulaziz de ona bağışta bulundu.”* Soyu devam etmemiştir. Bu hususla ilgili olarak İbn Asâkir şöyle demiştir: *“Ondan başka bu görüşü nakledeni bilmiyorum.”*³¹⁹

Ruveyfi' için Hz. Peygamberin azat ettiğı bir köle olduğunu söylemek mümkündür.

³¹⁶ İbnü'l Esîr, **a.g.e.**, c. V, s. 368.

³¹⁷ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1489.

³¹⁸ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 631.

³¹⁹ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. II, s. 417, 504; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 264.

k) Vâkıd (Ebû Vakıd) (v. ?)

Resûlullah'ın Mevlaları arasında adı zikredilmektedir. Hadis kaynaklarında *Zâzân tarîkiyle Resûlullah'ın mevlası Vâkıd'dan* şöyle bir hadis nakledilmiştir: “*Kim Allah'a itaat ederse, namazı ve orucu az olsa da Allah'ı anmış olur.*”³²⁰ Ulaşıldığımız kaynaklarda hayatına dair bilgiler bunlarla sınırlıdır.

Vâkıd hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in azat ettiği bir köledir.

3.4. Satın Alınanlar

3.4.1. Erkekler

a) Ebû Kebşe el-Fârisî (v. 13-634)

Ebû Kebşe Allah Resûlü'nün Mevlalarından olup İsmi Süleym'dir. Devs bölgesinde doğmuştur.³²¹ Fars asıllı olup ve daha çok künyesiyle tanınmıştır. Kime ait olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber onu satın alıp hürriyetine kavuşturmuştur.³²²

Ebû Kebşe, Medine'ye hicret ettiği zaman Ümmü Külsûm b. el-Hidm'e veya Sa'd b. Hayseme'ye konuk olmuştur. Hz. Muhammed ile beraber Bedir, Uhud ve bütün seferlere katılmış ve Ömer b. el-Hattâb'ın halifeliği döneminde vefat etmiştir.³²³

Ebû Kebşe için şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği bir kölelerinden biridir.

³²⁰ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1551; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. V, s. 326; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 632; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VI, s. 466.

³²¹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 51, 52; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 477; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 284.

³²² Taberi, **a.g.e.**, c. III, s. 171; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1738; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. V, s. 262.

³²³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 51, 52; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 477; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1738; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 284.

b) Sevbân(v. ?)

Resûlullah'ın Mevlalarındandır. Künyesi Ebû Abdullah'tır.³²⁴Tanınmış bir sahabidir. Araplardan Hakemiy Kabilesi'ndendir. Başka bir görüşe göre ise Sevbân es-Serât'tandır. İbn Kesir, bu yerin Mekke ile Yemen arasında bir yer olduğunu rivayet eder. Resûlullah'ın satın alarak azat ettiği bir köledir. Sevbân ölünceye kadar Hz. Peygamber'e hizmet etti ve onu yalnız bırakmadı.³²⁵ Önce Remle'yedaha sonra da sonra da Humus'a göç etti. Burada kendisine ait bir sadaka evi vardı.³²⁶ Hicri 54 yılında Humus da Mu'âvyeye b. Ebû Süfyan'ın hilafeti döneminde vefat etti.³²⁷

İbn es-Seken, Yusuf b. Abdulhamîd tarîkiyle şöyle bir rivayet nakletmiştir: “Sevbân'a rastladım; bana şunu anlattı: “Resûlullah Ehli Beytine dua etti.” “Ben de Ehli Beyt'tenim” dedim. Bu durum tekrar edince Resûlullah şöyle üçüncüsünde şöyle buyurdu: “Evet, kimsenin kapısında dikilmez ve emîrden bir şey istemezsen (...)”

Hiz. Peygamber, İslâmî ahlak anlayışı gereği bazı konularda ashabını eğitmiş ve bazende yapılan davranışlara yeni bir muhteva kazandırmıştır. Nitekim kimseden bir şey istememe, el açıp dilenmeme gibi konularda da ashabını uyararak şöyle buyurmuştur: “Kim bana dostluğundan garanti verirse, ben de ona cennet garantisi veririm.” Bunu duyan Sevbân şöyle cevap vermiştir: “Ey Allah'ın Resûlü ben garanti veririm” deyince Resûlullah Sevbân'a şöyle demiştir: “Kimseden bir şey isteme!” Sevbân bu sözü genel anlamda değerlendirerek yere düşen kırbacını kendisine vermek istediklerinde o kırbacını almaz devesini çökerterek kendisi yerden almış.³²⁸

Sevbân hakkında şunları söylemek mümkündür: Hiz. Peygamber'in yakın çevresinde yaşayıp hizmetini gören Efendimizin satın alıp azat ettiği bir kölelerindendir.

³²⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 114; İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. I, s. 147; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 481; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 218.

³²⁵ İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. I, s. 147; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 218; İbn Kesir, **a.g.e.**, c.IV, s. 621.

³²⁶ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 114, 115; İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. I, s. 147; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 218.

³²⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 115; İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. I, s.147; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 481.

³²⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 115, Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 482.

c) Ebû Mevhibe (Müveyhibe) (v. ?)

Resûlullah'ın mevlalarından olup Müzeyne'de doğmuştur. Hz. Peygamber onu satın alıp azat etmiştir. Kaynaklarda Ebu Müveyhibe olarak da geçmektedir.³²⁹ Gerçek adının ne olduğu bilinmemektedir. Künyesi ile tanınmıştır. Kaynaklarda çocukluk ve gençlik yılları hakkında bilgi verilmemiştir. Belâzürî, onun hakkında şöyle demektedir: “O Ebû Mevhibe'dir.” Hürriyetinden sonrada efendimizin yanından kalarak onun hizmetinde bulunmuştur. Resûlulla hile beraber, el-Müveysî gazvesine katılmıştır. Ebû Mevhibe, Hz. Âişe'nin bindiği devenin yularını tutuyordu.³³⁰ Hz. Âişe onun hakkında şöyle demiştir: “O, salih (düzgün) bir adamdı.”³³¹

Resûlullah'ın mevlası Ebû Mevhibe, Hz. Peygamber ile Bakî Mezarlığına yaptığı ziyareti şöyle anlatmaktadır: “Resûlullah bana bir gece yarısı, “Ey Ebû Mevhibe! Ben, el-Bakî Mezarlığı ehli için mağfiret dilemekle emrolundum. Sen de benimle gel!” dedi. Kendisi oraya çıkınca ben de kendisiyle beraber çıktım. Birlikte oraya varınca, oranın ehli için uzun uzun istiğfarda bulunduktan sonra Allah Resûlü şöyle dua etti: “Ey mezarlık halkı! Sizin içinde bulunduğunuz yeriniz, halkın içinde bulunduğu duruma nazaran size mutlu olsun. Fitneler gece karanlığı gibi peş peşe gelecektir. Bir öncekini bir sonraki takip edecektir. Bir sonraki, bir öncekinden daha kötüdür.” Resûlullah daha sonra dönüp bana şöyle dedi: “Ey Ebû Mevhibe! Bana dünya hazineleri ile dünyada ebedî kalış verildi. Ben, bununla Rabbime ve cennete kavuşmak arasında serbest bırakıldım” deyince Ben de Allah Resûlü'ne şöyle dedim: “Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Dünya hazineleri ile dünyada kalışı, sonra da cenneti alsaydın!” deyince O da bana şöyle dedi: “Ben Rabbime ve Cennete kavuşmayı tercih ettim.” Ebû Mevhibe olayın devamını şu şekilde aktarmıştır: “Resûlullah'ın Bâki mezarlığından döndükten sonra, hastalanarak acı çekmeye başladı, ardından da vefat etti.”³³²

³²⁹ İbn Kuteybe, **a.g.e.**, c. I, s. 148; Taberî, **a.g.e.**, c. III, s. 171; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1764; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. V, s. 309.

³³⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 117; Belâzürî, **a.g.e.**, c. I, s. 483.

³³¹ Vâkîdî, **a.g.e.**, c. II, s. 72; İbn Sad, **a.g.e.**, c. V, s. 117.

³³² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 117, 118; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1765; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. V, s. 309.

Ebû Mevhibe hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği ve hizmetini gören bir köledir.

d) Ebû Lübâbe el-Kurazî (v. ?)

Ebû Lübâbe'nin Benî Kureyza kabilesinden olup adı Zeyd b. Münzir'dir. Yesâr b. Zeyd. b. Münzir'in babasıdır.³³³ Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Ebû Lübâbe hicretten sonra Medine'de yaşamış nasıl köle olduğu bilinmemektedir. Hürriyetini elde etmek için sahibi ile sözleşme yapmış belirlenen tutarı ödemeyince Hz. Peygamber, onun bedelini ödeyerek hürriyetine kavuşturmuştur.³³⁴

Ebû Lübâbe için şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği bir köledir.

e) Selmân-ı Farisî (v. 656)

Künyesi Ebu Abdullah'tır.³³⁵ Aslen İran'lıdır. İslâmiyetten önceki ismi Mâbeh b. Bûzehşan'dır. Selmân el-Hayr olarak da tanınmaktadır.³³⁶ Babası onu Mecusi olmaya zorlayınca bulunduğu şehri terk edip kendine uygun din arayışına çıkmıştır.³³⁷ Şam, Musul, Nusaybin, Amûriyye gibi şehirleri dolaşmıştır. Amûriyye'deki papazdan Arap Yarımadasında yeni bir peygamberin çıktığını duyunca bir kervana katılarak Hicaz Bölgesine doğru yola çıkmış ve Vâdi'l-Kura denilen yerde anlaştığı tüccarın ihanetine uğrayarak köle olarak bir yahudiye satılmış ve buradan Beni kureyzalı bir yahudiye satılarak Medine'ye gelmiştir.³³⁸

Selmân'ın kölelik hali Müslüman olmasını geciktirince Bedir ve Uhut savaşlarına katılamamıştır. Hz. Peygamber'den hürriyetini elde etmesi için yardım isteyince Peygamberimiz de sahibiyle sözleşme yapmasını tavsiye ederek sahibinin belirlediği bedelden 300 hurma fidanını, Peygamberimiz ve ashabı bizzat kendi elleriyle

³³³ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 483; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 290.

³³⁴ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 483; İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VII, s. 290.

³³⁵ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 626.

³³⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. III, s. 141.

³³⁷ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 634.

³³⁸ İbrahim Hatipoğlu, "Selmân-ı Fârisî", **DİA**, c. XXXVI, s. 442.

dikmişlerdir. Kalan kısmını da Allah Resûl'ü ödeyerek Selmân'ı hürriyetine kavuşturmuştur.³³⁹

Ebu'd-Derda ile kardeş ilan edilen Selmân Hz. Peygamber'in sürekli hizmetinde bulunmuştur.³⁴⁰ Hendek gazvesine ve ondan sonra olan bütün gazvelere katılmıştır. Hendek kazma fikrini de ilk söyleyeninin onun olduğu rivayet edilmektedir. Hendek kazma başarısından dolayı ensar ve muhacir arasında bir anlaşmazlık olunca Hz. Peygamber: "Selmân Ehl-i beyt'tendir" diyerek anlaşmazlığı ortadan kaldırmıştır.³⁴¹

Kindeli bir hanımla evlenmiştir.³⁴² Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'den ayrılarak Küfe ve Basra şehirlerinde bir müddet yaşamıştır. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Medâin valisi olarak görev yapmıştır.³⁴³ Valilik dönemlerinde sade bir yaşam sürmeye özen göstermiştir.³⁴⁴ Dil yeteneğinin çok geliştiği Fars, Roma ve Yahudi, Hristiyan kutsal kitaplarını okuduğu rivayet edilmektedir. Kendisinden hadis rivayet edilmiştir.³⁴⁵ 656 yılında vefat ettiği rivayet edilmiştir.³⁴⁶

Kısacası Selman, Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği ve hizmetinde bulunanlardan biridir.

f) Ubeyd (v. ?)

Köle olan Ubeyd, Allah Resulü tarafından satın alınıp azat edilmiştir. İlim için çaba sarfederek Suffe ehliyle birlikte ilimle meşgul olmuştur. Allah Resûl'ü'ne hizmet ederek hayatıyla ilgili pek çok olaya tanıklık etmiştir. Nitekim "Allah Resûl'ü, farz namazlar dışında nafile namaz kılınmasını emreder miydi?" diye Ubeyd'esorulunca Ubeyd'de bu konu hakkında şöyle demiştir: "Evet, akşam ile yatsı arasında namaz kılınmasını söylerdi" Ubeyd'den şu anlamda bir hadis rivayet edilmiştir: "*Resûlullah*

³³⁹ İbn Hişam, **a.g.e.**, c. I, s. 220, 221; İbn Kesir, **a.g.e.**, c.IV, 626.

³⁴⁰ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. II, s. 331.

³⁴¹ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 626; Hatipoğlu, **a.g.e.**, c. XXXVI, s.442.

³⁴² İbn Hacer, **a.g.e.**, c. III, s. 141.

³⁴³ Zehebî, **a.g.e.**, c. I, s. 86.

³⁴⁴ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 634.

³⁴⁵ Hatipoğlu, **a.g.e.**, c. XXXVI, s. 442.

³⁴⁶ Hatipoğlu, **a.y.**

döneminde, iki kadın oruçluyken biri diğzerinin yanına gelerek beraber oturdular ve insanların etini yemeye başladılar.³⁴⁷ Ubeyd'in vefat yeri ve tarihi bilinmemektedir.

Ubeyd için şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: İlimle meşgul olup Hz. Peygamber'in yakın çevresinde yaşayan azatlı bir köledir.

3.5. Hürlerden Hizmetini Görenler

a) Abdullah b. Mes'ud (v. 652-653)

Hiz. Peygamber'e hizmet etmeye kendisini adayan Abdullah b. Mes'ud'un tam ismi İbn Gâfil b. Habîb b. Şemh b. Fe'r b. Mahzûm b. Sâhile b. Kâhil b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike'dir. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır.³⁴⁸ Benî Zühre'nin mütteliklerinden olup³⁴⁹ annesi Ümmü Abd bt. Abdüved'dir.³⁵⁰ Müslüman olmadan önce Hiz. Peygamber'e eziyet eden kişiler arasında bulunan³⁵¹ Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ın koyunlarının çobanlığını yapmıştır. İman etmesi koyunları otlatırken Hiz. Peygamber'le arasında geçen diyaloga dayanmaktadır.³⁵² İman ettikten sonra kendisini Hiz. Peygamber'in özel hizmetine adayarak Allah Resûlü bir yerlere gideceği zaman ayakkabılarını hazırlar, yıkanacağı zaman perde tutar, gece ibadete kaldırır, yolda önünde yürer, ayakkabılarını çıkardığı zaman da muhafaza ederdi. Allah Resûlü, Abdullah b. Mes'ud'a "Seni yasaklayana kadar örtüyü kaldırmana ve sırrımı duymana benden sana onay vardır" demiştir.³⁵³

Mekke'de müşriklerin baskılarına aldırmadan Kur'an-ı açıktan ilk okuyan kişidir.³⁵⁴ Mekke'de işkenceler artınca diğzer Müslümanlar ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş³⁵⁵ ve Medine'ye hicret ettiğinde Mu'az b. Cebel veya Sa'd b. Hayseme'ye misafir

³⁴⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 115. İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 629.

³⁴⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 167; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 987.

³⁴⁹ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 202; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 167; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 987.

³⁵⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 167; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 987.

³⁵¹ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 203.

³⁵² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 167, 168; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 987.

³⁵³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 170, 171; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 988.

³⁵⁴ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 258, 259; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 168.

³⁵⁵ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 245; İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 168; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 988.

olmuştur. Hz. Peygamber onu Zübeyr b. Avvam veya Mu'az b. Cebel ile kardeş ilan etmiştir.³⁵⁶ Bedir, Hudeybiye başta olmak üzere diğer bütün savaşlara katılmıştır.³⁵⁷

Ebû Musa el-Eş'arî, Abdullah b. Mes'ud hakkında şöyle bir rivayette bulunmuştur: "Peygamber'i gördüm. İbn Mes'ud'u da onun ailesinden biri olarak gördüm." Abdullah b. Mes'ud ahlakıyla, hal, tavır ve duruşuyla Hz. Peygamber'e en çok benzeyen kişidir.³⁵⁸ Daha hayatta iken cennet ile müjdelenen on kişiden biridir. Ayrıca o, Kur'an-ı Kerim'in kendisinden öğrenileceği birkaç kişiden biri olarak kabul edilir.³⁵⁹

Abdullah b. Mes'ud, kısa boylu, zayıf, esmer, saçları omzuna dökülen ibadet konusunda da hassasiyet sahibi biri olarak tanınırdı.³⁶⁰ Hz. Ömer onu Küfe'ye vali ve muallim olarak atamıştır.³⁶¹

Abdullah b. Mes'ud, Medine'de hicri 32 yılında altmış küsur yaşında vefat etmiş, cenaze namazını tercih edilen görüşe göre Osman b. Affân kıldırılmış ve Cennetü'l-Bakî kabristanlığına defnedilmiştir.³⁶²

Kısacası Abdullah b. Mes'ud, Hz. Peygamber'e hizmet eden hürlerden biridir.

b) Enes b. Mâlik (v. 93/711)

Asıl adı Ebû Hamza Enes b. Mâlik Nadr el-Ensarîdir. Künyesi Ebû Hamza olup Neccaroğulları'ndandır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince ailesi tarafından Hz. Peygamber'in hizmetine verilmiştir. Kaynaklarda zeki ve okuma-yazma bilen biri olarak geçmektedir. Allah Resûlüne dokuz veya on yıl hizmet eden Enes "Hâdimü'n-Nebi" lakabıyla anılmıştır. Enes, Allah Resûlü'ne hizmet ettiği sürece "ona kızmadığını, yaptığı bir şey için de neden böyle yaptın ya da yapmadığı bir şey için de neden onu yapmadın?"demediğini rivayet etmektedir. Hz. Peygamber'in gözetiminde büyümüş ve

³⁵⁶ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 168, 169;

³⁵⁷ Vâkıdî, **a.g.e.**, c. I, s. 140; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 988

³⁵⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 171

³⁵⁹ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 988

³⁶⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 175; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 990

³⁶¹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 174; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 992

³⁶² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 177; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 994

duasına mazhar olmuştur.³⁶³ Hz. Peygamber Medine’de kendi evine yerleşince sadece Enes değil Hz. Peygamber’e hizmet etmenin mutluluğunu yaşıyan ve bunu bir yarış haline getiren Hârîse’nin çocukları Hind ve Esmâ da es-Sukya kuyusundan müminlerin annelerinin evlerine su taşırlardı.³⁶⁴

Bedir ve daha sonra yapılan tüm savaşlara katıldı.³⁶⁵ Hz. Ebû Bekir tarafından zekât memuru olarak görevlendirilmiştir. Enes, verilen görevi tamamlayınca Medine’ye geri dönmüştür. Hz. Ebû Bekir vefat ettiğini öğrenmiş halife tayin edilen Hz. Ömer’e biat etmiştir. Bir gurup sahâbi ile birlikte Basra’ya giderek bu şehirde Hadis ve Fıkıh dersleri okutmuş daha sonra bu şehre yerleşmiştir. Tüster’in fethine katılmıştır. Çokca hadis rivayet eden yedi sahabiden biri olarak sayılan Enes aynı zamanda iyi bir ok kullanıcısı olarakta tanınmıştır. Basra da vefat eden sahabilerin sonuncusu sayılmıştır.³⁶⁶

Enes, Hz. Peygamber’e hizmet etmesi için ailesi tarafından verilen hür bir hizmetçidir.

c) Esmâ b. Hârîse (v. 685)

Hz. Peygamber’e hizmet edenler arasında ismi geçen Esmâ b. Hârîse’nin tam ismi Esmâ b. Hârîse b. Sa’îd b. Abdullah Gıyâs b. Amr b. Âmir b. Sa’lebe b. Mâlik b. Efsâ’dır. Hârîseogulları’ndandır.³⁶⁷ Künyesi Eba Muhammed’dir.³⁶⁸

Suffe ehli olduğu bilinmektedir. Kardeşi Hind ile birlikte Allah Resûlü’nün uzun süre hizmetinde bulunup kapısından ayrılmamışlardır.³⁶⁹

Hz. Peygamber’in tavsiye ve sünnetine uymada diğer sahabiler gibi hassasiyet gösteren Esmâ, Allah Resûlü’nden aşure gününde oruç tutmanın önemi ile ilgili olarak şu rivayeti aktarmıştır: “Aşure gününde Allah Resûlü’nün yanına uğradım bana: “Ey Esmâ bugün oruçlu musun ?” diye sordu ben de hayır Ya Resulullah dedim. “ O halde

³⁶³ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. ; 341-343-346.

³⁶⁴ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. I, s. ; 487.

³⁶⁵ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 344.

³⁶⁶ İbn Sa’d, **a.g. e.**, c. V, s. 349-350-369; İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, **DİA**, c. XI, s. 234,235.

³⁶⁷ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 237; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 86

³⁶⁸ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 86

³⁶⁹ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 237; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 86,87.

oruç tut” dedi. Ben de kahvaltı yaptığımı söyledim bana “günün kalan kısmını oruçlu geçir ve kavminin de günün kalan kısmını oruçlu geçirmelerini tavsiye et!” buyurdu.”³⁷⁰

Hiz. Peygamber, Eslemoğulları’nın Ramazan’da Mekke’de hazır bulunmalarını istediğinden Esmâ ve kardeşi Hind’i Eslemoğulları’na elçi olarak göndermiştir.³⁷¹ Esmâ ve Hind kardeşler es-Sukyâ kuyusundan Hiz. Peygamber’in eşlerinin evlerine kovalarla su taşırlardı.³⁷²

Esmâ, Hicri 66 yılında seksen yaşındayken vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde Muaviye b. Ebû Süfyan döneminde Basra’da vefat ettiği belirtilmiştir.³⁷³

Esmâ, Hiz. Peygamber’in suffe ehlinden olan hür bir hizmetçisidir.

d) Habbe ve Sevâ Kardeşler (v. ?)

Hiz. Peygamber’e hizmet edenler listesinde isimleri geçmektedir.³⁷⁴ Hâlid el-Esedî’nin çocukları olup Esed b. Huzeyme’denirler.³⁷⁵ Allah Resûlü kendine ev yaptığında bu kardeşler evin bitimine kadar Hiz. Peygamber’e yardım etmişlerdir. Kardeşler, Resûlullah’ın onlara bir şeyler öğrettiğini ve şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: “Yaşadığınız müddetçe hayırdan umut kesmeyin. Dünyaya gelen her insan kabuksuz ve kırmızı bir et parçası şeklinde doğar. Sonra Allah o kişiye rızık verir.”³⁷⁶

Habbe ve Sevâ kardeşler için şöyle demek mümkündür: Hiz. Peygamber’in hizmetinde bulunan iki kardeşir.

e) Hind b. Hârise el-Eslemî (v.)

Hiz. Peygamber’e hizmet edenler listesinde ismi geçmektedir.³⁷⁷ Babası Hârise b. Sa’îd b. Abdullah b. Gıyâs’dır. Hâriseoğulları’ndandır.³⁷⁸ Kardeşi Esmâ ile birlikte Allah

³⁷⁰ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 237; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 87.

³⁷¹ İbn Sa’d **a.g.e.**, c. V, s. 237, 238.

³⁷² İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. I, s. 487.

³⁷³ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 238; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 87

³⁷⁴ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 653

³⁷⁵ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. VIII, s. 139

³⁷⁶ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. VIII, s. 139,140.

³⁷⁷ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 86.

Resûlü'nün uzun süre hizmetinde bulunup kapısından ayrılmamışlardır.³⁷⁹ Hudeybiye'de bulunup Hz. Peygamber'e Şeceretü'r-Rıdvan altında biat etmiştir.³⁸⁰

H. Peygamber, Eslemoğulları'nın Ramazan'da Mekke'de hazır bulunmalarını istediğinden Esmâ ve kardeşi Hind'i Eslemoğulları'na elçi olarak göndermiştir³⁸¹ Hind b. Hârise Medine'de Muaviye b. Ebû Süfyan zamanında vefat etmiştir.³⁸²

Hind b. Harise hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'e yakın yaşayan ve hizmetinde bulunan bir kişidir.

f) Kays b. Sa'd b. Ubâde (v. 680)

H. Peygamber'in alemdarlarından³⁸³ olan Kays b. Sa'd b. Ubâde'nin tam ismi Kays b. Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebû Hazime b. Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâ'ide'dir.³⁸⁴ Babası Hazrec kabilesinden Sa'd b. Ubâde annesi Fûkeyhe bt. Ubeyd'dir.³⁸⁵ Künyesi Ebâ Fazl veya Ebâ Abdullah'tır.³⁸⁶ Babası tarafından daha küçük yaşta iken Hz. Peygamber'in hizmetine verildiği ve yaklaşık on yıl Hz. Peygamber'e hizmet ettiği rivayet edilmiştir.

Kays hakkında şöyle demek mümkündür: Ailesi tarafından Hz. Peygamber'in hizmetine verilen hür bir kişidir.

g) Mikdâd b. Amr (Mikdâd b. Esved)(v. 653'ten sonra)

H. Peygamber'in hizmetçileri³⁸⁷ arasında adı geçen Mikdâd'ın tam ismi el-Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe b. Malik b. Rebî'a b. Sümame b. Matrûd b. Amr b. Sa'd b. Dehîr'dir. Ebâ Ma'bed künyesiyle künyelenmiştir. Mikdâd b. Esved olarak da

³⁷⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 238.

³⁷⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 238; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. I, s. 87.

³⁸⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 238.

³⁸¹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 237, 238

³⁸² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 238.

³⁸³ Ebû Nüaym, **a.g.e.**, c. IV, s. 2308.

³⁸⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 393

³⁸⁵ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 393, 395; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 1289.

³⁸⁶ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. III, s. 1289;

³⁸⁷ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 653.

bilinmektedir. Esved b. Abduyağûs Mikdâd'ı nesebine katmıştır.³⁸⁸ “Evlatlıkları babalarına nispet ederek çağırın!” ayeti gereğince Mikdâd b. Amr olarak çağırılmıştır.³⁸⁹ İbn İshak'ın rivayetine göre Habeşistan'a ikinci hicret edenler arasındadır. Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişiyle Medine'ye hicret edip Külsüm b. Hidm'in evinde misafir edilmiş ve daha sonra Hz. Peygamber, onu Cebbar b. Sahr ile kardeş ilan etmiştir. Mikdâd, Bedir ve bundan sonra yapılan tüm savaşlara katılıp Hz. Peygamber'in okçularından biri olmuştur.³⁹⁰ Mikdâd'ın fiziki özelliği şişman, uzun boylu, saçları gür, kaşları bitişik ve sakalları ne uzun ne kısa biri olarak tarif edilmiştir.³⁹¹ Hz. Osman'ın hilafeti döneminde hicretin 33. senesinde Medine'ye üç mil uzaklıkta bulunan “Curuf” denilen yerde yetmiş veya buna yakın bir yaşta vefat ettiği rivayet edilmiştir. İnsanların omzunda taşınarak Baki kabristanlığına defnedilmiştir. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırıştır.³⁹²

Kısacası Mikdâd, Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan hür bir hizmetçisidir.

h) Muğîre b. Şu'be (v. 670)

Tam ismi Muğîre b. Şu'be b. Ebî Âmir b. Mes'ud es-Sekafi'dir. 600 yıllarda Taif'te dünyaya gelmiştir. Sakif kabilesinin Ahlâf kolundandır. Muğîretü'r-re'y lakabıyla anılmış ve hitabetiyle ün kazanmış Araplar'ın dört dâhisinden biri olarak kabul edilmiştir.³⁹³ Hudeybiye Antlaşması'ndan önce Habeşistan hükümdarı Necaşi'yi ziyaretten dönerken Benî Malik'ten olan yol arkadaşlarını sarhoş oldukları bir sırada öldürerek Taif'e dönemediğinden Medine'ye gelerek Müslüman olmuştur. Öldürdüğü kişilerin diyetini babasının amcası Urve b. Mes'ud ödemiştir.³⁹⁴

Hicretin 6. Yılında Allah Resûlü umre yapmak için yola çıkarken Muğîre bu kafilede Hz. Peygamber'in muhafızlığını yani koruyuculuğunu yapmıştır. Aynı şekilde

³⁸⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s. 161; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 204,205; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. LX, s. 145, 146.

³⁸⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s.161

³⁹⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s.161; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 205

³⁹¹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s.162; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 205

³⁹² İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. III, s.162; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 205; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1481; İbn Asakir, **a.g.e.**, c. LX, s. 182, 183.

³⁹³ İbn Kesir, **a. g. e.** c. IV, s. 664-665; İrfan Aycan, “Mugire b. Şu'be”, **DİA**, c. XXX, s. 376.

³⁹⁴ İbn Kesir, **a. y.**, c. IV, s. 664-665.

Muğîre, Hudeybiye barış görüşmelerinde de Hz. Peygamber'in koruyuculuğunu yapmıştır. Hudeybiye'den sonra yapılan bütün gazvelere iştirak etmiştir. Ebû Süfyan ile birlikte Taif'teki Lat putunu yıkmakla görevlendirilmiştir.³⁹⁵

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Ridde ve Yermük savaşlarına katılmıştır. Hz. Ömer zamanında ise Kâdisiye savaşına katılmış ve Basra ve Kûfe valiliklerine getirilmiştir. Hz. Osman tarafından bu görevinden azledilmiştir. Emevilerin kuruluşuna kadar resmi göreve getirilmemiş ve Muaviye zamanında hac emirliği görevini üstlenmiştir. Muğîre'nin Hâricî isyanını bastırıp isyancıları ortadan kaldırmasında da katkısı olmuştur. 670 yılında veba salgınında vefat etmiştir.³⁹⁶

Kısacası Muğîre, Hz. Peygamber'e hizmet eden ve koruyuculuğu görevinde bulunan hür bir kişidir.

ı) Rebî'a b. Ka'b el-Eslemî (v. 683)

Allah Resûlü'nün hizmetlileri arasında adı geçmektedir.³⁹⁷ İlk Müslümanlardan ve Ashâb-ı Suffe'den olan Rebî'a, Hz. Peygamber'in yanında ve yakınında yer alarak ona hizmet ve arkadaşlık yapmıştır.³⁹⁸ Benî Eslem'den olup Ebû Firâs künyesiyle bilinmektedir.³⁹⁹ Hz. Peygamber ile beraber gazvelere iştirak etmiştir.⁴⁰⁰ Hz. Peygamber evlenmesine yardımcı olup gelin adayının mehrinin ödenmesi hususunda da Büreyde el-Eslemî görevlendirmiştir.⁴⁰¹ Rebî'a, Allah Resûlü'nün kapısının yakınında geceler, Hz. Peygamber'in geceleri abdest almasına ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmuştur. Nitekim O yine bir gece Resûlullah'tan: "Semi'allahu limen hamideh" ile "el-hamdu lillahi Rabbi'l âlemîn" seslerini duyduğunu söylemiştir.

Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir efendimiz ile Rebî'a arasında bir araziyi paylaşmıştır. Arazinin sınırında bulunan kökü Rebî'a'nın dalları ise Hz. Ebû Bekir'in

³⁹⁵ İbn Kesir, **a. y.**, c. IV, s. 664-665.

³⁹⁶ İrfan Aycan, "Muğire b. Şu'be", **DİA**, c. XXX, s. 376,377.

³⁹⁷ Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 273; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1728; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 659.

³⁹⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 229.

³⁹⁹ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1728; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 659.

⁴⁰⁰ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 630.

⁴⁰¹ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 660-661.

tarafında olan hurma ağacının kime ait olacağı hususunda aralarında bir tartışma çıkınca Allah Resûlü “Ağacın kökü kime ait ise dallarının da ona ait olacağını” söyleyerek taraflar arasındaki anlaşmazlığı gidermiştir.⁴⁰²

Rebî’a, Hz. Peygamber ile arasında geçen bir konuşmayı şöyle aktarmıştır: “Bir defasında Allah Resûlü bana “Ey Rebî’a! dile benden ne dilerse dile” buyurdu ben de “Cennette senin ile arkadaş olmayı dilerim ey Allah’ın Resûlü” Hz. Peygamber bana dönerek “Ey Rebî’a öyleyse çok secde ederek nefsin konusunda bana yardımcı ol!” buyurmuştur.⁴⁰³

Hz. Peygamber’in vefatından sonra Beyne’ye yerleşen Rebî’a, el-Harre olayına kadar orada yaşamış ve hicretin 63 yılında vefat ettiği rivayet edilmiştir.⁴⁰⁴

Kısacası Rebî’a hürlerden biri olarak Hz. Peygamber’in kapısından ayrılmayan bir hizmetçisi olarak zikredilmiştir.

i) Ukbe b. Âmir b. Abs el-Cühenî (v. 58/678)

Hz. Peygamber’e hizmet edenler listesinde ismi zikredilmiştir.⁴⁰⁵ Kudâ’a’nın Cüheyne boyundan olup Himyer kabilesindendir. Künyesi Ebû Amr’dır.⁴⁰⁶ Allah Resûlü Medine’ye gelince biat edip bir müddet yanında kalıp hizmetinde bulunmuştur. Ukbe b. Âmir Müslüman oluşunu şöyle rivayet etmektedir: “Bana ait olan koyun sürülerinin içindeyken, Hz. Peygamber’in Medine’ye gelişinin haberi bana ulaştı koyunlarımı bırakıp ben sana biat etmek istiyorum ey Allah’ın Resûlü dedim. Bana Arabî biati mi yoksa hicret biati mi yapmak istiyorsun? dedi. Ben de bir muhacir gibi hicret biati yapmak istiyorum dedim”⁴⁰⁷

Ukbe, usta bir okçu olmakla birlikte Hz. Peygamber’in cesur savaşçılarından biridir. Peygamberle birlikte çeşitli savaşlara katılmış ve Allah Resûlü tarafından zekât

⁴⁰² İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 229,230; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 661.

⁴⁰³ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 660.

⁴⁰⁴ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 230; Belâzurî, **a.g.e.**, c. I, s. 273; İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. IV, s. 1728.

⁴⁰⁵ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 653.

⁴⁰⁶ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 273,274.

⁴⁰⁷ İbn Sa’d, **a.g.e.**, c. V, s. 274

memurluğu görevine getirilmiştir. Dört Halife Döneminde de fetihlere iştirak etmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in katırı Düldül'ün bakımını üstlenmiştir. Hz. Peygamber ile yapmış olduğu bir yolculukta aynı deveye bindiklerinden Ukbe'ye "Redifu Resûlullah" denilmiştir.⁴⁰⁸ Ukbe b. Âmir, saç ve sakallarını boyarken şöyle demiştir: "Biz üstünü değiştirirken altı direnmeye devam ediyor." Muhammed b. Ömer, Ukbe b. Âmir'in Muaviye ile birlikte Sıffin'de bulunduğunu Sıffin olayından sonra Mısır'a giderek bir ev inşa edip Mısır'a yerleştiğini rivayet etmiştir. Ukbe b. Âmir, Muaviye'nin hilafetinin sonlarına doğru vefat etmiştir.⁴⁰⁹

Ukbe, kıraat, fıkıh, ferâiz, şiir ve kitâbet alanlarında sayılı kişilerden biridir. Aynı zamanda Arap dilini güzel konuşur, şairliğinin yanı sıra güzel sesi ve etkileyici Kur'an okuyuşuyla tanınırdı. Bir defasında Hz. Ömer'in arzusu üzerine ona Tevbe sûresini okumuş, Hz. Ömer bu tilâveti dinlerken ağlamıştır. Kütüb-i Sitte'nin tamamında rivayetleri bulunan Ukbe'den Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah, Ebû Ümâme gibi bazı sahâbîlerin yanı sıra birçok tâbiîn âlimi hadis nakletmiştir.⁴¹⁰

Ukbe hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz Peygamber'in bizzat yanında kalarak gönüllü olarak hizmetini yapmış hür bir kişidir.

j) Zû Mihber el-Habeşî (v. 679)

Habeşistanlı olup Hz. Peygamber'in hizmetlileri arasında ismi geçmektedir.⁴¹¹ İsmi Zû Mihmer şeklinde kaydedilmiştir.⁴¹² Necâşi Ashame'nin kardeşinin oğludur.⁴¹³ Doğum tarihi bilinmemektedir.

Habeşistan'a hicret eden ilk Müslümanların yaptıkları davet neticesinde bir gurup Habeşli ile Müslümanlığı seçen Zû Mihber amcası Necâşi Ashame'den izin alıp

⁴⁰⁸ Erdinç Ahathî, "Ukbe b. Âmir", **DİA**, c. XLII, s. 62.

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. V, s. 274.

⁴¹⁰ Erdinç Ahathî, "Ukbe b. Âmir", **DİA**, c. XLII, s. 62.

⁴¹¹ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 475; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. II, s. 26; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 658.

⁴¹² İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 475; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. II, s. 26; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 658.

⁴¹³ İbn Abdilber, **a.g.e.**, c. II, s. 475; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. II, s. 26; İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 658.

Medine'ye gelmiş ve burada gördüğü yakın ilgi ve muhabbet atmosferinden etkilenerek Habeşistan'a dönmeyip Allah Resûlü'nün yanında kalarak hizmetinde bulunmuştur.⁴¹⁴

Hz. Peygamber ashabına savaşlardada çeşitli görevler vermiştir. Seferin birinde orduyu sabah namazına kaldırma görevi ve gece nöbeti Zû Mihber'e verilmiştir. Kendisi uykuya galip gelerek orduyu sabah namazına kaldıramamış ve sabah namazı kaçırılmıştır. Sabah namazı ise güneş doğduktan sonra kılınmıştır.⁴¹⁵Bu olay kazaya kalan namazların daha sonra kaza edilebileceğine örneklik teşkil etmiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir müddet Medine'de kalmış Şam'ın fethi gerçekleşince buraya yerleşmiştir. Vefat edene kadar Şam'da yaşamıştır.⁴¹⁶

Zû Mihber hakkında şunları söylemek mümkündür: Sarayda yetişmesine rağmen İslamiyet'i tercih edip Hz. Muhammed'in yanında kalarak hizmetlileri arasına girmiştir.

⁴¹⁴ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. II, s. 26.

⁴¹⁵ İbn Kesir, **a.g.e.**, c. IV, s. 658, 659.

⁴¹⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. II, s. 348.

SONUÇ

“Hz. Peygamber’in Köle ve Cariyeleri” adlı bu çalışmada, Kur’an vahyine konu olan cariyeye ve köle kavramları, Hz. Peygamber (s.a.v.) özelinde irdelenmeye çalışılmıştır. Nitekim tarihsel zaman, mekân ve ortamla ilgili bugüne ulaştırılabilen bilgi dağarcığı içerisinde, Kur’an vahyinin nüzul sebeplerine yansıyanlar olduğu gibi, yalnızca tarih kaynaklarında yer alan veriler olduğu da görülür. Bu durum, tarih kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber’in himayesindeki köle ve cariyelerin belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece hem Hz. Peygamber’in insani açıdan köle ve cariyeler karşısındaki tutumu açığa çıkarılmış, hem de Kur’an’a konu olması bakımından cariyeye ve köleliğin kapsamı belirlenmiş olacaktır.

Araştırma ekseninde ortaya çıkan temel sonuç, köleliğin sadece Arap Yarımadası’nda değil, diğer dinlerde ve toplumlarda da var olduğunu göstermektedir. Bu durum köle ve cariyeye mefhumunun yalnızca Hz. Peygamber’in yaşadığı topluma münhasır olmadığını ve o dönemden sonra kazandığı yeni anlamlar bakımından köle ve cariyeye statüsünün öncekine denk olmadığını göstermektedir.

Kelimeler ve kavramların kullanıldığı zamandaki anlamları ile sonraki dönemlerde kazanmış oldukları yeni anlamların tespiti, kelimeler ve kavramların daha sağlıklı bir şekilde anlaşılıp değerlendirilmesini sağlayacaktır. “Cariye” kavramı Arap dilinde genelde “genç kız”, “yaşlı kadın köleler, kadın hizmetçiler” için kullanılırken bu kavram sonraki dönemlerin zihin dünyasında farklı bir anlam kazanmıştır.

İslâmiyet öncesi dönemde, kölelik babadan oğula geçen bir müesseseydi; geniş ölçüde yayılmış olan kölelik artık kurumsallaşmıştı. İlk Müslümanlar, bütün dünyada yaygın olan kölelik müessesesini hazır buldular. İslâm, köleler konusunda son derece geniş ve önemli sonuçlar doğuran bir ıslahat hareketi gerçekleştirdi. İslâm’dan başka hiçbir medeniyette, kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması ve haklarının iyileştirilmesi için mücadeleler ve örnek uygulamalar yapılmamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.); insanların köle ve hür diye ikiye ayrılıp kölelere adaletsizlik yapılmasına karşı çıkmış; her fırsatta kölelerin seviyelerini yükselterek

onları hür insanlarla eşit yapmaya çalışmıştır. Hz. Peygamberin kölesi yoktu. Kölesi olanlara da köleleri Allah rızası için azat etmelerini tavsiye etmiştir. İnsanların vicdanını eğiten İslâm dini, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şahsında hürriyete verilen değeri de ortaya koymuştur. Allah Rasûlü, bizzat kendisi rızası dışında hiçbir insanı yanında zorla tutmamıştır. Hizmetinde bulunanlar ise gönüllü kimselerdi.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Kur'an vahyine Mekke'de, belirli bir tarihte, zaman, mekân ve kültürel ortamın içerisinde, sosyal bakımdan topluma ait bir fert olarak muhatap olmuştur. Kur'an'ın yönlendirmesiyle Hz. Peygamber, toplumun örf, âdet ve yaşantısını vahyin emri doğrultusunda bazı konuları tashih, bazılarını devam ettirmiş bazı uygulamaları da yürürlükten kaldırmıştır. Böylece Hz. Peygamber vahyin ışığında Müslüman bir toplum inşasına çalışmış bunun yansımaları da sosyal hayatı etkilemiştir.

Hz. Peygamber'in nübüvetten önce ve sonra hayatının çeşitli safhalarında Arap ve Arap olmayan köle ve cariyeleri olmuştur. Hz. Peygamber bu köle ve cariyeleri azat etmiş, vefat ettiğinde de arkasında azat edilmemiş hiçbir köle ve cariyeye bırakmamıştır. Zira Hz. Peygamber'e vahyin kazandırdığı insan tasavvurunun O'na böyle yapmasını gerektirdiğine, böylece insan şahsiyet ve haysiyetinin korunması bakımından insanî eşitliğinin fiilen sağlanmış olduğu kanaatine varmış olduğunu düşünmekteyiz.

Kölelik ve cariyelik kapsamlı bir konudur. Biz bu çalışmamızda Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi ve sonrası bir şekilde hayatına girmiş köle, cariyeye ve azatlılarını tespit edip biyografileri verilerek Hz. Peygamber ile ilişkisine değinilmiştir. Rivayetlerin çelişkisinden dolayı durumu kapalı olanların ve tespit edilememiş olanların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Tespit ettiğimiz kölelerden beşinin savaş esiri olduğu, sekizinin hediye olduğu, birinin miras olarak intikal ettiği, yedisinin satın alındığı ve yirmi ikisinin de Hz. Peygamber'e nasıl intikal ettiği hususunda bir bilgi bulunamadığı görülmüştür. Hürlerden de hizmetinde bulunan kişiler olduğu görülmüştür.

Eslem, İbrahim, Hürmüz'ün Ebû Rafi'nin isimleri olduğu,

Keysân, Mîhrân, Mehran, Tehman, Meymûn, Bâzâm, Mehran’ında Hürmüz b. Mahan’ın isimleri olduğu,

Umeyr, Rûmân, Zekvân, Ahmer Sefine’nin isimleri olduğu,

Hanna, Kaysara ve Sirin’in de kaynaklarda aynı kişiler olduğu tespit edilmiş olup böylece kronolojik olarak sayıca artan köleler ve cariyelerin sayısının artmış olmadığı daha da iyi anlaşılmıştır.

Bazı köle ve cariyeler hem isimleriyle hem de künyeleriyle anıldıkları için kronolojik olarak köle ve cariyeye sayısında artışlar görülmüştür (Ebû Asib, Ahmer, Ebû Bekre, Nüfey b. Mesruh, Ebû Lübabe, Zeyd b. Münzir).

Hz. Peygamber’in çevresinde yaşayan ve hizmetinde çalışan bazı hanımların da onun cariyesi olarak kaynaklarda geçtiği, hâlbuki bu kişilerin Resûlullah’ın hizmetinde gönüllü olarak çalışan hanımlar (Selmâ, Hudrâ, Radvâ) olduğu bazılarının da annelerimizin ve kızlarının cariyesi Rezine (Rüzeyne) olduğu görülmüştür.

Bir savaş esiri olan Hz. Reyhâne’nin İslâmîyet’i seçtiği konusunda kaynaklar hemfikir olmakla beraber, Reyhâne’nin evliliği konusunda hemfikir değildir. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber’in onunla evlenmediği onu cariyeye olarak aldığı belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde ise Hz. Reyhâne’yi azat edip mehrini ödemiş, onunla evlendiği tespit edilmiştir. Hz. Peygamber, onu boşadığında ailesinin yanındayken “Resûlullah’tan sonra kimse beni görmesin” dediğinden cariyesi olduğu düşünülmüştür.

Hz. Peygamber’e cariyeye vasfıyla hediye edilen Hz. Mâriye Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber’in diğer eşlerinin sahip oldukları bütün haklara sahip olarak Allah Resûlü tarafından ilgi, muhabbet ve değer görmüş, bir cariyeye nasıl davranılması gerektiği konusunda güzel bir örnek olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber’e bir evlat vererek Ümmü İbrahim künyesini almış ümmü’l-veled statüsü alan cariyenin durumuna da en güzel bir şekilde örneklik teşkil etmiştir.

Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye annelerimizin savaş esiri olarak alındıkları ve Hz. Peygamber tarafından azat edilip hürriyete kavuşturulduklarını görmekteyiz. Bu

hanımların kendi hür iradeleriyle Hz. Peygamber'e iman ettiklerini ve Hz. Peygamber tarafından gelen evlenme teklifini kabul ederek mehirleri ödenmiş olup örtüye bürünmüşler cariyeye değil Hz. Peygamber'e eş olarak "Müminlerin Annesi" olma vasfına sahip olmuşlardır. İlk dönem klasik siyer kaynaklarında da Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye validelerimiz Hz. Peygamber'in eşleri arasında sıralanmaktadır. Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye validelerimizin durumuna bakarak bir savaş sonucunda alınıp başkasının mülkü olan tüm kadınların cariyeye ve mal hükmünde değerlendirilmesinin doğru olmayacağını düşünmekteyiz.

Hz. Peygamber'in köleleriyle ilişkisinin sevgi ve merhamete dayandığı, günümüzde Batı'nın ve İslam'a saldıranların iddia ettiği şekilde olmadığı bazı kişilerin gönüllü olarak Allah Resûl'ünün hizmetinde bulunduğu (Ebu Hind, Huneyn, Zû Mihber) ve Hz. Peygamber'in de kendisini tercih eden bu kişilere ahde vefa göstererek Sevban gibi bazı köle ve cariyeleri Ehl-i Beytine kattığı görülmüştür.

Asılsız iddialara ve ithamlara göre Allah Rasûlünün sınırsız sayıda köle ve cariyesinin olduğu; yaptığımız araştırma neticesinde ve ulaştığımız sonuçlara göre asılsız ve mesnedsiz olduğu kanaatine varılmıştır. Nitekim ortaya çıkan sonuçlar Hz. Peygamber'in hayatına bir şekilde girmiş cariyelerden sadece ikisiyle mehirleri ödenerek ve sahîh bir nikâh kıyılarak aile hayatı sürdürdüğü görülmüştür. Ayrıca bir kısmının gönüllü olarak O'na hizmet ettikleri bir kısmının da belli bir ücret karşılığında çalışan hizmetlileri ve çalışanları (günlük ev işleri, alışveriş, bağ, bahçe, temizlik vs.) olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç: “Ukbe b. Âmir”, **DİA**, c. XLII.
- Aktan, Hamza: “İstîlad”, **DİA**, c. XXIII.
- Ateş, Ali Osman: **İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri**, İstanbul, Beyan Yay., 2014.
- Askâlani, Ebu’l Fazl
Şihâbuddin Ahmet b. Ali
b. Muhammed: **el-İsâbe fi Temyizi’s-Sahabe**, Thk.: Adil Ahmet
Abdulmevcut, Beyrut, Dâru’l İlmiyye, 1415.
- Aycan, İrfan: “Mugire b. Şu’be”, **DİA**, c. XXX.
- Aydın, Mehmet Akif;
Hamidullah, Muhammed: “Köle”, c. XXVI.
- Aydınlı, Abdullah: “Ebû Rafî”, **DİA**, c. X.
- Bakır, Zülfiye Zeynep: **Modern Kölelik**, İnsamer Yay., İstanbul 2016.
- Bales, Kevin: **“Kullanılıp Atılanlar” Küresel Ekonomide Yeni Kölelik**, çev. Pınar Öğünç, İstanbul, Çitlembik Yay., 2002.
- Belâzûrî, Ahmed b.
Yahyâ b. Câbir b. Davûd: **Ensâbü’Eşrâf**, Thk.: Süheyl Zekkar, Beyrut, Dâru’l Fikr, 1996

- Bozkurt, Gülnihal: “Eski Hukuk Sisteminde Kölelik” **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1981, S. 65.
- Buhâri, Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdullah el-Cu’fi: **El-Câmiu’s-Sahihî’l Buhâri**, Thk.: Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, y.y, Dâru Tavku’n-Necât, 1422.
- Canan, İbrahim: “Çağdaş Tefsirde ‘Kölelik’ Yorumu”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2005.
- “Enes b. Malik”, **DİA**, c. XI.
- Çağatay, Neşet: **İslam’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, Ankara, Marst ve Ş. A. S. Matbaası, 1957.
- Çambay, Kübra: “Emevi ve Abbasi İdaresinde Kölelik”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elazığ, 2018.
- Cevâd Ali: **el-Mufasssal fî Târîhi’l-Arab Kable’l-İslam**, Beyrut, Dâru’s-Sâkî, 2001.
- Demir, Ömer; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul, Ağaç Yay., 1993
- Demircan, Adnan: **Cahiliye Arapları**, İstanbul, Beyan Yay., 2015.
- Demircan, Adnan: **Hız. Peygamber’in (sav) Doğduğu Çevre ve Toplum**, İstanbul, Siyer Yay., 2015.

- Demircan, Adnan: **İslam Tarihi İlk Döneminde Arap-Mevali İlişkisi**, İstanbul, Beyan Yay., 1996.
- Dîneverî, Ebû
Muhammed Abdullah b.
Müslim b. Kuteybe: **el-Maârif**, Thk.: Servet Ukkâş, Mısır, Heyetu'l Mısriyye, 1992.
- Duman, M. Zeki: “İslam’ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kayseri, 2011/1, S. 12.
- Ebû Bekr Ahmed b. Ebû
Hayseme: **et-Târîhu’l-Kebir**, Thk.: Salah b. Fethî Hilal, Kahire, Elfaruku’l Hadis, 2006.
- Ebû Dâvud, Süleyman b.
Eş’as: **Sünen-i Ebû Davud**, Tthk.: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut, Mektebetü Asriyye, t. y.
- Ebu Nuaym Ahmed b.
Abdullah b. Ahmed b.
İshak el-İsbehanî
Fayda, Mustafa: **Ma’rifetü’s-Sahâbe**, Thk.: Adil b. Yusuf el-Azazî, Riyad, Dâru’l Vatan, 1998.
- “Abdullah b. Cüd’an”, **DİA**, c. I.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin: **İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik Kamu Hukuku Açısından Mukayeseli Bir İnceleme**, İstanbul, Beyan Yay., 1996.

- Feyyûmi, Ahmed
Muhammed Ali el-
Hamevi:
Misbâhu'l-Münîr Fi Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebir, Beyrut,
Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.
- Fîruzâbâdî, Mecdüddîn
Muhammed b. Ya'kub:
Kâmûsu'l-Muhît, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2005.
- Halil b. Ahmed, Ebu
Abdurrahman b. Amr b.
Temim:
Kitabu'l Ayn, Thk.: Mehdi Mahzumî ve İbrahim Samirî,
Daru Mektebetu'l Hilal, t.y.
- Güngör, Cahit:
“Çağdaş Tefsirde ‘Kölelik’ Yorumu”, (**Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi**), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara
2005.
- Halil, Sahillioğlu:
“Dirhem”, **DİA**, c. IX.
- Hargûşî, Abdulmelik b.
Muhammed b. İbrahim
Şerefü'l-Mustafa, Mekke, Dâru'l Beşâiru'l İslâmiye,
1424.
- Hatalmış, Ali:
İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik, Araştırma
Yay., Ankara, 2012.
- Hatipoğlu, İbrahim:
“Selmân-ı Farisi”, **DİA**, c. XXXVI
- İbn Asâkir, Ebu'l Kasım
Ali b. Hasan b. Hibetullah
Târîhu Dimaşk, y. y., Dâru'l Fikr, 1995.

b. Abdillab b. Hüseyin ed-
Dımeşkî:

İbn Ebû Hâtım, Ebû
Muhammed Abdurrahman
b. Muhammed b. İdrîs er-
Râzî:

İbn Faris, Ahmed b.
Zekeriya Kazvinî'l Razî
Ebu Hüseyin:

İbn Hişâm, Abdumelik:

İbn İshâk, Muhammed:

İbn Kesir, Ebû'l Fidâ

İsmail b. Amr b. el Kureşî
ed-Dımaşki:

İbn Manzûr, Ebu'l Fadl
Cemâluddîn Muhammed:

İbn Sa'd, Muhammed b.
Sa'd B. Menîl el-Hâşîmî

el-Cerh ve't-Tadîl, Beyrut, Dâru İhyâ, 1952.

Mu'cemu Mekayisil Luga, Thk.: Abdusselam Mahmud
Harun, Daru'l Fikr, 1979.

es-Sîretü'n-Nebeviyye, Thk.: Mustafa es-Sakkâ-İbrahim
el-Ebyârî-Abdulhâfız Şelebi, Beyrut, Şirketu'l Mektebe,
1955.

Sîretü İbn İshâk, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut, Dâru'l-
Fikr, 1978.

Sîretü Nebeviyye, thk. Mustafa Abdulvahid, Beyrut,
Dâru'l Marifeti Tabea, 1976

Lisânû'l Arab, Beyrut, Daru's- Sadr, Beyrut, 1414.

Kitâbü't Tabakâti'l -Kebir, Ed: Prof. Dr. Adnan
Demircan, İstanbul, Siyer Yay., 2014.

el-Basrî:

İbn Şihâb ez-Zührî,
Muhammed b. Müslim b.
Ubeydillah: **el-Meğâzî**, çev: Dr. Mehmet Nur Akdoğan, Ankara,
Ankara Okulu Yay. 2016.

İbnü'l Esîr, İzzuddin: **Üsdü'l-Gâbe**, Beyrut, Dâru'l Fikr, 1989.

Kızıltoprak, Süleyman: "Memlük", **DİA**, c. XXIX.

Kitab-ı Mukaddes
Ahd-i Atik, Levililer, 25/44-45-46, s. 130, İstanbul,
Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2013.

Komisyon: **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ed. Vecdi
Akyüz, İstanbul, Beyan Yay., 1994, c. I.

Komisyon: **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Ed: Prof.
Dr. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, Çağ Yay., 1986,c. I.

Komisyon: "Kölelik", **Rehber Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, c. XII,
s. 214.

Lewis, Bernard: **Ortadoğuda Irk ve Kölelik**, çev: Enver Gürsel, İstanbul,
Truva Yay., 2006.

Muhammed b. İsmail b.
İbrahim el- Buhârî: **Tarihü'l-Kebir**, Thk.: Muhammed Abdulmuîd Han,
Haydarabad, Dâiretü'l Mârifetü'l Osmaniye, t. y.

Nemerî, Ebû Yusuf b. **el-İstîâb fî Marifeti'l Ashâb**, Thk.: Ali Muhammed el-
Abdillâh b. Muhammed b. Becâî, Beyrut, Dâru'l Ceyl, 1992.
Abdilber:

Nisâbûrî, Ebû Abdillâh
Muhammed b. Abdillâh b. **el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn**, (thk. Mustafa
Abdulkâdir Atâ), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2002.
Muhammed el-Hâkim:

Özdemir, Mehmet Nadir: **İslâm'ın İlk Döneminde Kölelik Abbasilerin İlk
Yüzyılı**, İstanbul, Gökkube Yay., 2006.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**,
İstanbul, M. E. B. Yay., 1993.

Parlatır, İsmail: Türk Sosyal Hayatında Kölelik, **Belleten**, Ankara,
1983/187, S. 805.

Sâmi, Şemseddin: **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, İkdâm Matbası, 1317.

Sarıcık, Murat: **Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında Osmanlı'da
Kölelik, Câriyelik ve Harem**, Isparta, Tuğra Ofset,
1999.

Savaş, Rıza: "Cüveyriye b. Hâris", **DİA**, c. VIII.

Sırma, İhsan Süreyya: **İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed**,
İstanbul, Beyan Yay., 2002.

Süheyli, Ebü'l-Kâsım **er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbn**

- Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed: **Hîşâm**, Thk.: Ömer Abdusselam es-Sulemi, Beyrut, Dâru İhya, 2000.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amulî: **Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk**, Beyrut, Dâru't-Turas, 1387.
- Toksarı, Ali: "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", **Diyanet İlmi Dergi**, Ekim-Kasım-Aralık 1993, c. XXIX.
- Şanlıbayrak, Hakan: **Erken Ortaçağda Kölelik**, İstanbul, İletişim Yay., 2013.
- Uludağ, Süleyman: "Hâdim", **DİA**, c. XV.
- Uraler, Aynur: "Mâriye", **DİA**, c. XXVIII.
- Uraler, Aynur: "Safiyye", **DİA**, c. XXXV.
- Üzüm, Hamza, "Tanah ve Talmut'ta Kölelik", **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:12, 2013.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer: **Kitâbü'l-Meğâzî**, çev: Musa K. Yılmaz, İstanbul, İlk Harf Yay., 2014.
- Wafi, Ali Abdulvahit: **İslamiyete Göre Kölelik**, çev. Kemal Işık, Ankara Üni., İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1961, c. IX, ss. 207-212.
- Ya'kûbî, Ahmed b. İshâk Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih: **Târîh'ul Ya'kûbî**, Beyrut, Dâru'l-Kutubu'l İlmiye, 1422.

Yılmaz, Hayati: “Reyhâne bt. Şem’un”, **DİA**, c. XXXV.

Yiğit, İsmail: “Mevalî”, **DİA**, c.XXIX.

Zehebî, Şemsuddin **SiyeruAlâmü’n-Nübelâ**, Thk: Şuayb el-Arnaut,
Muhammed b. Ahmed b. Müessesetü’r-Risale, 1985.
Osman:

TABLOLAR

Tablo 1

KRONOLOJİK AÇIDAN TARİH KAYNAKLARINDA HZ. PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ				
İBN SA'D (v. 230)	EL-BAĞDADİ (v. 245)	İBN KUTEYBE (v. 276)	BELAZURİ (v. 279)	TABERİ (v. 310)
Erkekler	Erkekler	Erkekler	Erkekler	Erkekler
	Zeyd b. Harise	Zeyd b. Harise	Zeyd b. Harise	Zeyd b. Harise
Zeyd b. Harise	Üsame		Üsame b. Zeyd	Üsame b. Zeyd
Ebu Rafi'		Üsame	Ebu Rafi'	Sevban
Salih Şükran	Ebu Rafi'	Eymen Cübeyr	Enese el-Habeşi	Şükran
Ebu Kebşe	Ebu Kebşe		Ebu Kebşe	Ruveyfi (Ebu Rafi)
Sefine	Ebu Lübabe	Ebu Rafi'	Salih Şükran	el-Behi (Rafi)
Enese el-Habeşi	Ebu Lekit	Sefine	Yesar	Selman-ı Farisi
Sevban	Ebu Hind	Mihran	Fedale	Sefine
Rebah	Ebu Eymen	Sevban	Sefine	Enese (Ebu Mesruh)
Yesar	Ebu Müveyhibe	Yesar	Sevban	Ebu Kebşe
Fedale	Ruveyfi'	Şükran	Enşece	Ebu Müveyhibe
Ebu Müveyhibe	Sefine	Ebu Kebşe	Rafi'	Rebah el-Esved
Mid'am	Sevban	Ebu Dumeyra/Damira	Ebu Lübabe	Fedale
Kerkere/a/Kirkere	Salih Şükran	Mid'am	Ebu Müveyhibe	Mid'am
Nubi	Enese (Uneyse)	Ebu Müveyhibe	Mid'am	Ebu Dumeyra
Kadınlar	Verdan	Nubi	Ebu Dumeyra	Yesar

Selma	Ebu Bekre	Fedale	Kerkere/a/Kirkere	Mehran/Mihran
Rizvi/Radva	Enşece	Kadınlar	Rebah	Me'bur
Meymune	Kadınlar	Ümmü Eymen	Hişam	Kadınlar
Hudra (Cariye)	Ümmü Eymen	Selma	Ebu Hind	Reyhane
Ümmü Eymen	Ravda		Kadınlar	Mariye
			Selma	
			Ravda	
			Hadra	
			Rebiha/Rubeyha	

DARİMİ (v. 354)	HARGÜŞİ (v. 407)	İBNÜ'L-CEVZİ (v. 597)	MAKRİZİ (v. 845)	DIYARBEKRİ (v. 990)
Erkekler	Erkekler	Erkekler	Erkekler	Erkekler
Ebu Kebşe	Zeyd b. Harise	Eslem	Zeyd. Hârise	Zeyd b. Harise
Ebu Rafi'	Ümmü Eymen	Ebu Rafi'	Üsame b. Zeyd	Üsame
Ebu Asîb	Üsame b. Zeyd	Üsame bt. Zeyd	Ebu Rafi'(Eslem, İbrahim, Hürmüz)	Sevan b. Muhammed
Zekvan	Eymen b. Abdülhazreci	Eflah	Enese (Ebu Mesruh, Ebu Müserrih)	Ebu Kebşe (Evs)
Şükran	Ebu Rafi'	Enese	Ebu Kebşe (Seleme, Evs, Süleym)	Enise
Rebah	Sefine	Ebu Mesruh	Salih b. Adî Şükran	Said b.
Zeyd	Sevban	Sevban	Fedaâe	Şükran
Tahman	Yesar	Zekvan (Tahman-Mehran)	Sefine (Mefleh, Mehran b. Ferruh, Necran, Ruman, Kays, Rebah, Ahmet, Tehman, Amr Ebu Abdurrahman)	Rebah
Keysan	Şükran	Rafi'	Sevban	Yesar

Nafi'	Ebu Kebşe	Rabahu'l-Esved	Enceşe Abdulesved	Ebu Rafi'
Ubeyd	Ebu Damire	Zeyd b. Bevla (Ebu Yesar)	Ebu Lübabe (Zeyd b. Münzir)	Ebu Müveyhibe
Kadınlar	Mid'am	Salim (Süleym Ebu Kebşe/Evs)	Ebu Müveyhibe (Ebu Mevhibe)	Zeyd b. Zeyd
-	Ebu Müveyhibe	Said b.	Mid'am	Fedale el-Yemeni
	Enese	Damira b. Ebu Damira	Kerkere	Rafi'
	Fedale	Ubeydullah b. Abdülgaŋfar	Ebu Damra	Mid'am
	Verdan	Mehran	Rebah (Ebu Eymen, Esved)	Kerkere
	Ebu Bekra	Ebu Abdurrahman	Hişam	Damra b. Ebi Damra
	Tahman	Sefine	Ebu Hind	el-Melik
	Ebu Eymen	Mid'am	Damire b. Ebi Damire	Ebu's-Semh
	Ebu Hind	Nafi'	Tahman (Mihran, Keysan, Bazam, Zekvan, Meymun)	Ebu Ubeyde
	Enceşe	Nubi	Ubeyd (Abd b. Abudugaffar)	Huneyn
	Salih	Vakıd	Kafız	Useyb/Ebu Asıb
	Ebu Selma	Verdan	Me'bur(Semhures)	Ba'dem
	Ebu Asıb	Hişam	Nafi'	Bedr
	Ubeyd	Ebu Esile	Ebu Bekre(Nafi'b. Haris el- Mesruh)	Hatim
	Eflah	Yesar	Vakıd(Ebu Vakıd)	Ubeyd b. Abdülgaŋfari
	Ruveyfi'	Ebu'l-Hamra	Hürmüz(Mihran, Meymun)	Zeyd b. Bevla
	Ebu Lükayt/Lakit	Kadınlar	Ebu Hamrâ (Hilal b. Haris)	Said b. Zeyd
	Ebu Rafi' el-Asgar	Ümmü Eymen	Ebu Selma(Ebu Selam, Haris)	Sa'd Sender

	Yesaru'l-Ekber	Umeyme	Ebu Safiyye (Ubeyd, Ebu Ubeyd)	Abdullah b. Eslem
	Kerkere	Hadra	Ebu Asîb(Ahmer)	Gaylan
	Rebah	Rizvi	Zekvan(Tahman)	Fakir
	Enese	Selma	Zeyd	Muhammed b. Adurrahman
	Ebu Lübage	Meymune b. Sa'd	Zeyd b. Bevla	Keyreb
	Büceyl b. Habib	Meymune b. Ebi Asîb	Sabık	Ebu Mekhul
	Ebu Beşer	Ümmü Damira	Selman-Farisi	Nafi' b. es-Saib
	Kadınlar	Ümmü Ayyaş	Kadınlar	Nuheyk
	Selma	Reyhane (Cariye)	Rezine	Ebu'l-Yesar
	Ümmü Eymen	Mariye (Cariye)	Rebiha/Rubeyha	Ebu Kubeyle
	Reyhane bt. Şem'un	Cemile (Cariye)	Selma	Sefine
	Ravda		ÜmmüAyyaş	Ebu Lübage
	Hadra		ÜmmüDamira	Ebu Lekit
	Meymune b. Sa'd		Meymune b. Ebu Anbese	Ebu Hind
			Hadra	Enese el-Habeşi
			Ümmü Eymen	Enise
			Umeyme	Ruveyfi
			Radva	Kayser
			Sirin	Meymun
			Reyhane	el-Bekre
			Mariye	Hürmüz
				Ebu's-Safiyye
				Ebu Selma
				Esved
				Selman el-Farisi
				Şem'un b. Zeyd

				Eymen
				Eflah
				Sabık
				Salim/Süleym
				Ubeydullah b. Eslem
				Nubeyl
				Verdan
				Keysan
				Ebu Eyla
				Kadımlar
				Selma
				Ümmü Eymen
				Umeyme
				Hadra
				Rizvi
				Reyhane
				Meymune bt. Sa'd
				Meymune b. Asib
				Ümmü Damire
				Ümmü Ayyaş
				Rihe
				Saibe

Tablo 2

KRONOLOJİK AÇIDAN HZ. PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ (34)		
A. Nübüvvet Öncesi	B. Nübüvvet Sonrası	
1. <u>Miras Kalanlar:</u> a. Ümmü Eymen	1. <u>Hediye/Hibe Edilenler:</u>	
2. <u>Satın Alınanlar:</u> a. Salih Şükran	a. Kadınlar (1) Mâriye (2) Sîrîn (Şirin)	b. Erkekler (1) Ebu Rafî' (İsimleri: Eslem, İbrahim, Hürmüz; Lakapları: Ruveyfî' ve Bureyh) (2) Kerkere en-Nübî (3) Me'bur el-Kıbtî (4) Müd'im el-Esved (Mid'am) (5) Sefîne
3. <u>Hediye Edilenler:</u> a. Zeyd b. Harise	2. <u>Savaş Esiri Olanlar:</u>	
	a. Kadınlar (1) Reyhane	b. Erkekler (1) Ebu Dumeyra (2) Yesar er-Rai (3) Zeyd b. Bevla (Künyesi: Ebu Yesar) (4) Ebu Bekre
	3. <u>Hz. Peygamber'e Nasıl İntial Ettiği Hususunda Bilgi Bulunayanlar</u>	
	a. Kadınlar (1) Hudra (Hadra) (2) Meymune bt. Ebi Asîb (Anbese) (3) Meymune bt. Sa'id/Sa'd (4) Radvâ (5) Radvâ	b. Erkekler (1) Enes el-Habeşi (Umeysel, Künyesi: Ebu Mesruh/Ebu Müserrih/Ebu Meşrih) (2) Hürmüz b. Mahan (İsimleri: Keysan, Mihran/Mehran, Meymun; Künyesi: Eba Keysan)

	(6) Rebiha (Rubeyha) (7) Rezine (Ruzeyne) (8) Selma (9) Umeyme (10) Ümmü Ayyaş	(3) Ruveyfî (4) Fedale (5) Enceşe el-Habeşi (Künyesi: Ebu Mariye) (6) Ebu Lekit el-Habeşi (7) Ebu Asîb (İsmi: Ahmer) (8) Hişam (9) Nafi' (10) Ebu Hind (11) Hilal b. Haris (12) Vâkîd (Ebu Vâkîd)
	<u>4. Satın Alınanlar</u>	
	a. Kadınlar	b. Erkekler (1) Ebu Kebşe (İsimleri: Süleym, Evs) (2) Sevban (Künyesi: Ebu Abdullah) (3) Ebu Müveyhibe/Ebu Mevhibe (4) Ebu Lübabe el-Kurazi (İsmi: Zeyd b. Münzir) (5) Ubeyd (6) Selman el-Farisi